

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GEORGE ORWELL'IN “BİN DOKUZ
YÜZ SEKSEN DÖRT” ROMANI İLE
GÂDE ES-SEMMÂN'IN “KEVÂBİSU
BEYRUT” ADLI ROMANINDA
YABANCILAŞMA OLGUSU**

Ayşegül SAVAŞAN

2501160025

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mehmet YAVUZ

İSTANBUL- 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı :

AYŞEGÜL SAVAŞAN

Numarası : 2501160025

Anabilim Dalı /

DOĞU DİLLERİ VE

Anasanat Dalı / Programı :

EDEBİYATLARI / ARAP DİLİ VE
EDEBİYATI / Y. LİSANS

Danışmanı : PROF. DR. MEHMET YAVUZ

Tez Savunma Tarihi :

10.09.2019

Saati :

13:00

Tez Başlığı :

" George Orwell'in "Bin Dokuz Yüz Seksen Dört" Romanı İle Gâde es-Semmân-ın "Kevâbisu
Beyrut" Adlı Romanında Yabancılaşma Olgusu "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / YOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MEHMET YAVUZ		Kabul
2- DOÇ. DR. ÖMER İSHAKOĞLU		Kabul
3- DOÇ. DR. KERİM AÇIK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ALİ BULUT		
2- DOÇ. DR. İBRAHİM ŞABAN		

ÖZ

GEORGE ORWELL’IN “BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT” ROMANI İLE GÂDE ES-SEMMÂN’IN “KEVÂBİSU BEYRUT” ADLI ROMANINDA YABANCILAŞMA OLGUSU

AYŞEGÜL SAVAŞAN

Yüzyıllardır pek çok düşünür tarafından farklı şekillerde tanımlanan yabancılaşma, günümüzde daha çok yaşadıkları ortama uyum sağlayamayan insanların durumunu anlatmak için kullanılmaktadır. Yabancılaşma açıklanırken genelde modern hayata geçiş sürecindeki insandan bahsedilse de savaş ve toplumun genelini etkileyen toplumsal olaylar sırasında bu duygu daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Biz de bu çalışmamızda biri 2. Dünya Savaşı’nın hemen ardından, diğeri de Lübnan İç Savaşı sırasında yazılmış iki romanı, yabancılaşma olgusu bakımından inceleyeceğiz. Farklı ülkelerde farklı toplumsal şartlar altında yazılmış olan iki romanda da insanlar, sürekli devam eden savaş hali, yönetimde bulunan güçlerin baskıları ve kendilerinin dışında gelişen olaylar yüzünden hem kendilerine hem de çevrelerine yabancılaşmış durumdadırlar.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde yabancılaşma kavramı hakkında bilgi verilmiş, modernizmle olan ilgisinden bahsedilmiş ve edebiyattaki örneklerine yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerinde ise tezimizin konusu olan yazarlar ve eserleri ele alınmış, son olarak dördüncü bölümde de 1984 ve *Kevâbîsu Beyrut* romanlarının yabancılaşma olgusu bakımından karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, 1984, Kevâbîsu Beyrut, 2. Dünya Savaşı, Lübnan İç Savaşı

ABSTRACT

THE PHENOMENON OF ALIENATION IN THE NOVEL OF NINETEEN EIGHTY-FOUR BY GEORGE ORWELL AND KEVÂBÎSU BEYRUT (BEIRUT NIGHTMARES) BY GÂDE ES-SEMMÂN

AYŞEGÜL SAVAŞAN

The alienation which was defined for centuries by a lot of thinkers differently, is used at the present time to explain the situation of the people who do not accommodate to the environment in which they live. Although it is referred to the person who is in the process of the transition to the modern life while explaining the alienation, it is felt this emotion intensely during wars and social events that affect the whole society.

In this study, we will analyse the two novels, one of which was written shortly after the 2nd World War and the other was written during Lebanese Civil War, with regard to the phenomenon of alienation. In both novels which were written in different countries and under the different social condition, people feel alienation from themselves and from others because of the continuing wars, repression of the forces which govern the country and the events which take place out of their controls.

In the first chapter of our study which consists of four chapters, we gave information about alienation, its relation to the modernism and then we presented the examples in literature. In the second and the third chapter, we made a study of the writers, who are the subject of our thesis, and their works. Finally, in the fourth chapter we compared the novels 1984 and Kevâbîsu Beyrut (Beirut Nightmares) with regard to the phenomenon of alienation.

Keywords: Alienation, 1984, Kevâbîsu Beyrut, 2nd World War, Lebanese Civil War

ÖNSÖZ

Felsefe, sosyoloji ve psikoloji başta olmak üzere pek çok bilim dalının araştırma konusu olan yabancılaşma, özellikle 20. yüzyılda bütün dünyada yaşanan gelişmelerle ön plana çıkmış bir kavramdır. Genellikle, bireyin bulunduğu ortama uyum sağlayamadığı durumlarda ortaya çıkan yabancılaşma, savaşın ve toplumsal sorunların etkili olduğu durumlarda daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Biz de, George Orwell'ın *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ve Gâde es-Semmân'ın *Kevâbîsu Beyrut* romanlarının yabancılaşma olgusu bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmesini amaçlayan çalışmamızda, her iki romanın da karakterlerinin, yaşadıkları toplumda meydana gelen olaylardan nasıl etkilendiğini ve hem kendilerine hem de diğer insanlara yabancılaştığını göstermeye çalıştık.

Tezimizde öncelikli olarak yabancılaşma kavramı açıklanmaya çalışılmış, geçmişten günümüze kavramla ilgili görüşler ortaya koyan düşünürler ele alınmış, tezimizin konusu olan iki yazarın, George Orwell ve Gâde es-Semmân'ın, hayatı, eserleri ve edebi şahsiyeti incelenmiş ve son olarak da *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ve *Kevâbîsu Beyrut* romanlarının yabancılaşma olgusu bakımından karşılaştırılması yapılmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmalarım esnasında yardım ve ilgilerini eksik etmeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Yavuz'a ve Dr. Leyla Yakupoğlu Boran hocama, tezimi bitirme aşamasında görüş ve önerileriyle yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Ömer İshakoğlu ve Doç. Dr. İbrahim Şaban hocalarıma, en kritik anlarımda teşvik ve desteğiyle beni yönlendiren sevgili arkadaşım Arş. Gör. Fatma Batkitar'a ve bütün eğitim hayatım boyunca sürekli yanımda olan ve bana destek olan aileme şükranlarımı sunarım.

Ayşegül SAVAŞAN

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCILAŞMA KAVRAMI

1.1.Yabancılaşma Kavramının Kökeni	4
1.2.Yabancılaşma ve Modernizm	5
1.3.Yabancılaşmanın Tarihçesi	7
1.4.Yabancılaşma Olgusunun Edebiyattaki Etkileri.....	32
1.4.1.İngiliz Edebiyatında Yabancılaşma	34
1.4.2. Arap Edebiyatında Yabancılaşma.....	35
1.4.3. Türk Edebiyatında Yabancılaşma	37

İKİNCİ BÖLÜM

GEORGE ORWELL ve 1984 ADLI ROMANI

2.1. George Orwell'ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti	39
2.1.1. George Orwell'ın Hayatı	39
2.1.2.George Orwell'ın Eserleri ve Edebi Şahsiyeti	41
2.2. 1984 Romanına Kısa Bir Bakış	44
2.3. Romanın Yazıldığı Dönemde İngiltere'deki Sosyal ve Siyasal Durum.....	48
2.4. Romanda Yabancılaşmaya Neden Olan Faktörler	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÂDE ES-SEMMÂN VE KEVÂBÎSU BEYRUT ADLI ROMANI

3.1. Gâde es-Semmân'ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti.....	53
3.1.1.Gâde es-Semmân'ın Hayatı	53
3.1.2.Gâde es-Semmân'ın Eserleri ve Edebi Şahsiyeti.....	55
3.2. Kevâbîsu Beyrut Romanına Kısa Bir Bakış	57
3.3. Romanın Yazıldığı Dönemde Lübnan'daki Sosyal ve Siyasal Durum	62

3.4. Romanda Yabancılaşmaya Neden Olan Faktörler	68
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKİ ROMANIN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1.Melvin Seeman’ın Yabancılaşma Çeşitleri Açısından Karşılaştırma	70
4.1.1.Güçsüzlük Duygusu Olarak Yabancılaşma	71
4.1.2.Anlamsızlık Duygusu Olarak Yabancılaşma	75
4.1.3.Normsuzluk Duygusu Olarak Yabancılaşma.....	78
4.1.4.Sosyal Yalıtılmışlık.....	80
4.1.5.Kendine Yabancılaşma	86
4.2.Diğer Yabancılaşma Çeşitleri Açısından Karşılaştırma	93
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA	104
EKLER: RESİMLER.....	112

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu tezde Şu transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

اَ	:	â	َ	:	a, e	ع	:	‘
اِ	:	î	ِ	:	ı, i	غ	:	g, ğ
اُ	:	û	ُ	:	u, ü			

Transkripsiyon açısından şu hususlar gözetilmiştir:

Harfi tariflerle gelen kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiş ve harf-i tarifler, cümle başında da olsa küçük harfle yazılmıştır. es-Semmân, el-İğtirâb vb.

Arapça tamlamaların sonundaki i‘rab alameti cümle içindeki konumuna göre verilmiştir. İttihâdü’l-K ttabi’l-Arab gibi.

Kelimenin sonundaki med harflerinden sonra gelen harf-i tariflerde okunuşlar esas alınmıştır. Fi’s-Sek feti’l-Arabiyye gibi.

Kelime sonlarındaki  ’ler vakıf halinde “a” veya “e” olarak, vasıl halinde “t” olarak gösterilmiştir. el-Ezmetü’l-Lübnâniyye gibi.

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.m.	: Aynı makale
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
b.	: bin
Bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Kt.	: Kitap
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
t.y.	: Tarihi yok
Vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Çağdaş toplumların en büyük sorunlarından biri olarak kabul edilen ve özellikle 20. yüzyılda dikkatleri üzerine çeken bir kavram olan yabancılaşma, başta felsefe, sosyoloji ve psikoloji olmak üzere pek çok disiplinin araştırma konusu olmuş, buna bağlı olarak da farklı alanlarda farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Hegel ile birlikte ilk defa 19. yüzyılın başında felsefe alanına giren yabancılaşma kavramının günümüzde felsefe sözlüğündeki tanımı şu şekildedir: “Felsefede yabancılaşma şeylerin, nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama, hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma anlamına gelir.”¹

İnsanın ruhsal durumuyla ilgili bir kavram olarak psikoloji alanının da ilgilendiği konulardan biri olan yabancılaşma, psikoloji sözlüğünde, “Bireyin kendi benliğinden, çevresinden, işinden, kendi emeğinin ürününden uzaklaşma, kendini ortaya koyduğu verimlerinin bir nesnesi olarak görme duygusu” olarak tanımlanmaktadır.² Sosyal psikoloji sözlüğünde ise “insan eseri olan şeylerin (araçlar, etkinlikler, düzenlemeler vb) onun kontrolü dışına çıkması” olarak tarif edilmiştir.³

Yabancılaşma pek çok tanımının yanı sıra toplumda insanın karşı karşıya gelebileceği bazı sorunlar için de kullanılmaktadır. İçinde yaşadığı toplumdan etkilenen bireyin, o topluma uyum sağlayamadığı durumlarda da ortaya çıkabilecek yabancılaşma, toplum bilimi anlamına gelen sosyolojide, “etnik ön yargı, akıl hastalığı, sınıf ayrımcılığı yapma, endüstriyel anlaşmazlık, politik ilgisizlik ve aşırılık” durumlarını açıklayan bir kavram olarak da karşımıza çıkmaktadır.⁴

¹ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Ankara, Ekin Yayınları, 1996, s.540.

² Rasim Bakırcıoğlu, **Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2006, s. 228.

³ Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü: kavramlar, yaklaşımlar**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2003, s. 421.

⁴ G. Duncan Mitchell (ed.), **A New Dictionary of Sociology**, London, Routledge&Kegan Paul, 1981, s.4-5

Son olarak, modern dönemde pek çok insanın karşı karşıya olduğu bir problem olarak görülen yabancılaşmayı, psikiyatri alanı bir hastalık olarak ele almış ve “kişinin çoğu kez bir akıl bozukluğu nedeni ile toplum içindeki ilişkilerinin bozulması ve topluma yabancılaşması; toplumun böyle birisini dışlaması, yabancı sayması” olarak tanımlamıştır.⁵

Tarihi çok eskilere dayanan ve farklı toplumlarda farklı görünümüleri olan yabancılaşma duygusunun ortaya çıkmasına neden olan pek çok etken vardır. Bu tezde savaşın ve politik güçlerin insanlar üzerindeki etkisi ve insanları nasıl birbirine yabancılaştırdığı üzerinde durulacaktır. Toplumu, psikolojik, politik ve ekonomik olarak kontrolü altına almak isteyen güçler nedeniyle o toplumu oluşturan bireyler birbirine yabancı hale gelmektedir. Bunun dışında incelediğimiz her iki romanda da sürekli devam eden savaş hali nedeniyle insanlar ülkelerinde kendilerini bir yabancı gibi hissetmeye başlamışlardır. Kendi topraklarındadırlar fakat oraya, yaşadıkları topluma, ailelerine hatta kendilerine bile yabancılaşmışlardır.

Farklı ülkelerde farklı toplumsal şartlar altında yazılan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ve *Kevâbîsu Beyrut* romanlarının yabancılaşma olgusu bakımından karşılaştırılmasını amaçlayan bu çalışmaya başlamadan önce gerekli literatür taraması yapılmış ve elde edilen kaynaklara göre tezimiz dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde yabancılaşma kavramıyla ne ifade edildiğinin tam olarak anlaşılması için kelimenin kökeninden ve hangi anlamlarda kullanıldığından bahsedilmiş, modern hayatla beraber dikkatleri üzerine çektiği için kavramın modernizmle olan ilişkisi açıklanmış, kavramın tarihçesi ve pek çok farklı düşünürün yabancılaşma olgusuna bakışı ve bu duygudan kurtulmak için sundukları çözüm yolları incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde yabancılaşma olgusunun edebiyattaki görünümüleri ele alınıp genelde bütün dünyadaki özelde de İngiliz ve Arap edebiyatındaki örneklerine yer verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerinde karşılaştırma yapacağımız *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ve *Kevâbîsu Beyrut* romanları ve bu romanların yazarları George Orwell ile Gâde es-Semmân hakkında kısaca bilgi verilmiş, sonra da

⁵ Oğuz Arkonaç, **Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü İngilizce-Türkçe**, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri, 1999, s. 25.

romanların yazıldığı dönemler ve ülkelerin durumu açıklanmıştır. Bölümlerin son kısmında ise romanlarda yabancılaşmaya neden olan faktörler kısaca ele alınmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise iki roman yabancılaşma olgusu bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu karşılaştırmayı yaparken öncelikle, son dönem düşünürlerinden biri olan Melvin Seeman'in saydığı yabancılaşma çeşitleri göz önünde bulundurulmuş ve buna göre başlıklara ayrılmıştır. Başlıklara uygun olarak romanlardan örnekler verilerek benzer ve farklı olan yönleri ifade edilmiştir. Son olarak da bunların dışında kalan ve incelediğimiz iki romanda da yer alan diğer yabancılaşma çeşitleri bakımından bir karşılaştırma yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCILAŞMA KAVRAMI

1.1.Yabancılaşma Kavramının Kökeni

Geçmişten günümüze farklı düşünürler tarafından pek çok tanımı yapılan yabancılaşma kelimesinin İngilizce karşılığı olan alienation, Fransızcadaki aliénation ve Almancadaki Entfremdung kelimeleri gibi pek çok kullanıma sahiptir. Alienation kelimesinin kökeni klasik Latince'ye kadar gitmektedir. Latince kökeni alienatio olan kelime, anlamı, bir şeyi bir başkasının yapma, alıp götürme, uzaklaştırma olan alienare fiilinden türetilmiştir. Alienare fiili de başkasına ait olmak anlamına gelen alienus kelimesinden gelmektedir. Ve son olarak da alienus, başka, başkası demek olan alius isim ya da sıfatından türetilmiştir.⁶

Latince'de alienare ya da alienatio kelimelerinin kullanımlarından biri varlıkla ilgilidir ve bir şeyin sahipliğini başka bir kişiye transfer etmek anlamına gelmektedir. 1066 yılında İngiltere'nin Normanlar tarafından fethinden 15.yüzyılın sonuna kadar konuşulmuş olan eski bir İngilizce türü olan Orta İngilizce'de de sahip olduğu arsa ya da ev gibi bir şeyi başkasına devrettiğini söylemek için alien away ifadesi kullanılabilirdi. Sözlüklerde hala bu anlama rastlamak mümkündür. Bunun dışında Latince'de alienatio ve Orta İngilizce'de alienation kelimeleri, akli olarak bir dengesizlikten bahsetmek için de kullanılabilir. Alienatio, bir sara krizi ya da ağır bir şok neticesinde akli melekelerini kaybetmek, felç geçirmek ya da bilinçsizlik durumuyla bağlantılı olarak kullanılmaktadır. Orta İngilizce'de de aynı anlamlarla kullanıldığı görülmektedir.⁷

Yabancılaşma kelimesinin bugün anladığımız şekline en yakın kullanımı ise gene Latince alienare fiilinden gelmektedir. Bu fiil, diğer anlamlarının yanı sıra yakın bir ilişkinin bozulmasına sebep olmak, bir ayrılığın ortaya çıkmasına neden olmak anlamlarına da gelmektedir.⁸ Bu anlamıyla yabancılaşma insanlar arası ilişkilerden bahsetmek için kullanılmıştır. Ancak günümüzde insanın, sadece başka

⁶ Richard Schacht, **Alienation**, London, George Allen&Unwin Ltd., 1971, s. 1.

⁷ Schacht, **a.g.e.**, s. 2.

⁸ **A.e.**, s. 3.

bir insana karşı değil yaptığı işe, kendi ortaya koyduğu ürüne, hatta kendine bile yabancılaştığından bahsedilmektedir.

Tarih boyunca, bu şekilde, farklı anlamlarda kullanılan yabancılaşma(alienation) kelimesi başta felsefe, sosyoloji ve psikoloji olmak üzere pek çok alanın araştırma konusu olmuştur. Kökeni çok eskilere dayanmasına rağmen yakın zamana kadar pek önemsenmeyen bir kavram olan yabancılaşma, özellikle 20. yüzyılda çok ön plana çıkmıştır. Bunun nedeni gelişen ve değişen dünya ile birlikte insanın alışık olmadığı bir ortamda kendini giderek yabancı hissetmesidir. Bu durumda yabancılaşmanın dünyadaki modernleşme süreciyle insanların hayatında daha etkili bir hale geldiğini söylememiz mümkündür. Biz de burada yabancılaşma kavramının tarihteki gelişimini anlatmadan önce bu kavramın önem kazanmasına neden olan modernizm akımı ve bu akımın yabancılaşma ile ilgisinden kısaca bahsetmek istiyoruz.

1.2.Yabancılaşma ve Modernizm

Eskiden yeniye geçişi ifade etmek için kullanılan modern sözcüğü, İngilizcede 20. yüzyılın ortalarında çağdaşlaşma anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu sözcükten gelen modernizm kavramı ise hayatın her alanında varlığını hissettiren çok kapsamlı bir ifadedir. Zira modernizm, günlük hayatın rutin bir hale gelmesi, insanların dini inançlarının zayıflaması, yaşam şekillerinin farklılık göstermesi, kentleşmenin giderek artması, bilim ve teknolojinin hayatın her alanına yerleştirilmesi ve ekonomik hayat üzerinde kapitalist etkinin sürekli devam etmesi süreci olarak ifade edilebilir.⁹

Modernizmin tam olarak ne zaman başladığını söyleyebilmek güç olsa da Marshall Berman *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* adlı kitabında modernliğin tarihini üç evreye ayırmıştır. Bunlardan ilki 16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın başına kadar olan dönemdir ki bu dönemde insanlar modern hayatı algılamaya yeni başlamışlardır; onlara neyin çarpmış olduğunu anlayamazlar. Umutsuzca uygun sözcükleri bulmak için uğraşırlar. İkinci evre Fransız Devrimi ile başlar. Bu evrede

⁹ Harun Kırılmaz, Fatma Ayparçası, “Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları” **İnsan ve İnsan**, yıl:3, S. 8, Bahar 2016, s.33-34.

insanlar, kişisel, toplumsal ve siyasal yaşamın her boyutunda altüst oluşlar ve patlamalar doğuran bir çağda yaşıyor olduklarını hissederler. Üçüncü evrenin gerçekleştiği 20. yüzyılda ise modernleşme süreci neredeyse tüm dünyayı kaplayacak hale gelmiştir. Modernist dünya kültürü gelişmiş, sanat ve düşünce alanında göz alıcı başarılar elde etmiştir.¹⁰

Modernizmle beraber hayatın her alanında meydana gelen değişimler insanları oldukça etkilemiş, yabancılaşma kavramı da özellikle bu dönemde ön plana çıkmıştır. Modernleşmeyle insanın alışık olduğu dünya tamamen değişmiş, insan kendisine yabancı bir ortamda ne yapacağını bilemez bir hale gelmiştir. Modern toplumlarda insanların yaşadığı bu kültürel sorunları ele alan Max Weber modernleşme kuramını açıklarken din, sanat, ekonomi ve siyaset alanlarının modernleşme sürecinde birbirinden farklı ve bağımsız bir hale geldiğini iddia etmektedir. Weber'in bu iddiası daha sonra Habermas tarafından genelleştirilmiş ve üç büyük kültürel değer alanı olan bilim, ahlak ve sanatın kültürel modernliğin gerçekleşmesi sürecinde birbirinden bağımsızlaştığını söylemiştir. Max Weber'e göre modernleşme olgusu biri anlam kaybı, diğeri de özgürlük kaybı olmak üzere iki sorunu beraberinde getirmiştir. Yukarıda saydığımız değer ve yaşam alanlarının farklılaşması ve karşıt hale gelmesiyle dünyanın anlamını yitirmesi anlam kaybı olarak nitelenebilir. Özgürlük kaybı ise devlet ve ekonomi gibi kendilerini yönlendiren işlev sistemlerinin güncel yaşama karşı bağımsızlaşması nedeniyle oluşmaktadır.¹¹ Hem anlam kaybı hem de özgürlük kaybının neden olduğu güçsüzlük duygusu, daha sonra ele alacağımız gibi, yabancılaşma çeşitlerinden ikisini oluşturmaktadır.

Geleneksel yaşamdan modern hayata geçişte teknolojinin çok büyük etkisi bulunmaktadır. Batı dünyasında teknolojik gelişmelerle birlikte etkisini daha çok hissettiren modernleşme süreci geleneksel toplumun kurumlarını yıkmış ve bunların yerine oluşturduğu yeni kurumlarla topluma egemen olmuştur. Geleneksel toplum yapısını derinden sarsan bu modernleşme süreci, doğayla, kendisi ve çevresiyle uyum içinde olan insanın giderek yalnızlaşmasına, kendisine ve çevresine

¹⁰ Marshall Berman, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, çev. Bülent Peker, Ümit Altuğ, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s. 13.

¹¹ Erhan Atiker, **Modernizm ve Kitle Toplumu**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998, s. 23-26.

yabancılaşan bir varlık haline gelmesine neden olmuştur. Eskiden alışık olduğu bir ortamda yaşayan ve bu nedenle kendisini evinde hissedenden insan, yeni modern dünyada kendisini yalnız hissetmeye başlamış, evsiz, yurtsuz kalmıştır.¹²

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki insan, değişen yaşam koşullarına ayak uydurmakta zorlandığı için kendini, yaşadığı ortama, birlikte yaşadığı insanlara uzak hissetmektedir. Bu nedenle bu değişimlerin en yoğun şekilde yaşandığı 20. yüzyılda insanın içinde bulunduğu bu durumu en iyi ifade eden kelime olan yabancılaşma kavramı özellikle bu dönemde daha önemli hale gelmiştir.

Günümüzdeki anlamı insanın nasıl hissettiğiyle ilgili olsa da yabancılaşma kelimesinin tarih boyunca çok farklı şekillerde kullanıldığını görmekteyiz. Biz de bir sonraki bölümde hukuk alanından dini metinlere kadar pek çok alanda karşımıza çıkan bu kavramın hangi aşamalardan geçip değişerek günümüzdeki anlamını kazandığını anlayabilmek için kelimenin tarihçesini, ilk olarak nerede geçtiğini, hangi düşünürler tarafından hangi anlamıyla kullanıldığını inceleyeceğiz.

1.3.Yabancılaşmanın Tarihçesi

Yabancılaşma kavramı ilk kez Hristiyan dini metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kavram, İncil’de insanların Tanrı’dan uzaklaşmaları ile ilgili olarak kullanılmıştır. Bu dini metinde insanlar, Tanrı’nın emirlerini yerine getirmeyen diğer milletler gibi olmamaları konusunda uyarılmakta ve o insanlar için şöyle denmektedir: “Onların zihinleri körleşmiştir. İçlerindeki bilgisizlikten ve yüreklerinin duygusuzluğundan ötürü Tanrı’nın yaşamına yabancılaşmışlardır.”¹³

Barlas Tolan bu yabancılaşmanın nedeni olarak insanın puta tapmasını göstermekte ve onun bu eyleminin sonucu olarak kendisine yabancılaştığını söylemektedir. Onun bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“Batı’da yabancılaşma kavramı ilk kez Eski Ahid’de puta tapma ile ilgili olarak ortaya çıkıyor.....İnsanoğlu kendi yaşamı ile ilgili özel nitelikleri nesnelere aktarmakta (yansıtmakta) ve kendisini gerçekleştirerek aşma yerine kendi varlığı ile ancak puta tapma yoluyla ilişki kurabilmektedir. İnsan böylece

¹² Peter L. Berger, Brigitte Berger, Hansfried Kellner, **Modernleşme ve Bilinç**, çev. Cevdet Cerit, İstanbul, Pınar yayınları, 1985, s. 7.

¹³ Ufuk Ege, **Batı Kültüründe Yabancılaşma Kuramları ve David Storey’nin Romanlarında Yabancılaşma Teması**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2000, s. 6.

kendi gücüne ve kendisinde var olan potansiyelin zenginliğine yabancı kalmakta ve kendi varlığının özelliklerine, ancak putların yaşamına boyun eğerek dolaylı yoldan ulaşabilmektedir.”¹⁴

Antik Roma’da ise yabancılaşma kavramının İncil’deki bu anlamından çok farklı bir şekilde, hukuk alanında kullanıldığını görmekteyiz. Şöyle ki, Roma Hukuku’ndaki Latince alienatio kelimesi servetin aktarılmasını ifade eden hukuki bir terimdir.¹⁵

Tarih boyunca pek çok düşünürün yazılarında, sözlerinde rastladığımız yabancılaşma kavramına bazen olumlu ve gerekli, bazen de olumsuz olarak bakılmıştır. Olumlu bakan düşünürlerden ilki Neoplatonizmin kurucusu antik filozof Plotinus’tur. Plotinus yabancılaşmayı felsefi yönden ele almış ve insan ruhunun Tanrı’ya doğru yükselişini açıklarken yabancılaşmadan bahsetmiştir. Ufuk Ege, Plotinus’un *Enneadlar(Dokuzluklar)* kitabından aktararak onun yabancılaşmayla ilgili fikirlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Plotinus yabancılaşmanın ruhun bilincini kaybetmesi şeklinde çıkabileceğini ve böyle bir ruh yapısının Tanrı’yı tam olarak anlayamayacağını savunur. Ancak, ona göre ruh, bilincini kaybetmeden birtakım etkilerden uzaklaşabiliyorsa o zaman bu durum insana yücelik kazandıracaktır ve insanı harap eden bir durum oluşmayacak ve insan daha düşük bir ruh yapısından daha yüksek bir ruh yapısına ulaşacaktır.”¹⁶

Bir ruh ve bedenden oluşan insandaki ruhun iyi, maddenin yani bedenın kötü olduğunu düşünen Plotinus’a göre ruhun bedenle olan ilişkisinden kurtulması gereklidir. Çünkü “Ruh’un madde ile kurduğu ilişkinin her basamağı Ruh’un kendisine yabancılaşmasıdır” ve “Madde ile ilişkisini sürdürdükçe bu evrede hep bir yabancı olarak yaşayacaktır.”¹⁷

¹⁴ Barlas Tolun, **Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:132, 1980, s. 143.

¹⁵ Ömer Osmanoğlu, “Hegel’den Marcuse’ye Yabancılaşma Olgusu”, **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Yıl:2 S. 3, 2016, s. 68.

¹⁶ Ufuk Ege, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁷ Tuncar Tuğcu, **Yabancılaşma Problemi: Hıristiyanlığın ve Marksizm’in Kökleri**, Ankara, Alesta Yayınevi, 2002, s. 55-56

Plotinus'tan sonra filozof ve tanrıbilimci Aurelius Augustinus (354-430) ve teolog Hugh of St. Victor (1100-1151) da Plotinus gibi bilinçli bir şekilde yabancılaşmayı insan ruhunun yücelmesi için olumlu bir unsur olarak görmüşlerdir.¹⁸

16. ve 17. yüzyıla gelindiğinde ise, kavram Roma Hukuku'ndaki anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem düşünürleri Hugo Grotius, Thomas Hobbes ve John Locke eserlerinde yabancılaşma (alienation) kavramını kişinin kendisine ait olan bir malı, egemenliği, özgürlüğü ya da herhangi bir hakkı başkasına vermesi, devretmesi anlamında kullanmışlardır.

Grotius'a göre insanlara ait olan bazı şeyler başka birine devredilebilir (alienable), bazıları ise devredilemez (inalienable) özelliğe sahiptir. İnsan sahip olduğu bir malı başkasına devredebilir. Ancak hayatı, bedeni, özgürlüğü, onuru gibi şeyler o kişiye özgüdür. Başka biri bunlara sahip olamaz. Yani bunları devredemez.¹⁹

Hobbes ve Locke da yabancılaşma(alienation) terimini, kişinin elinde bulunan bir malı veya bir gücü başka birine vermesini(alienate) anlatmak ya da bir hakkın devredilebilir(alienable) olduğunu söylemek için kullanmışlardır.

18. yüzyıl Aydınlanma Çağı düşünürlerinden biri olan Jean Jacques Rousseau da yabancılaşma (alienation) kelimesini tıpkı Grotius, Hobbes ve Locke gibi hukuki-politik anlamda kullanmış olsa da onun eserlerinde yabancılaşmanın şimdiki anlamına yakın bir kullanımını görmek mümkündür. Bu durumu yabancılaşma kelimesiyle ifade etmese de onun fikirleri Marx'ın yabancılaşma ile ilgili fikirleriyle benzerlik göstermektedir.

Rousseau Toplum Sözleşmesi adlı kitabında öncelikle yukarıda adı geçen doğal hukuk düşünürlerinin özgürlüğü devredilebilir(alienable) bir şey olarak görmelerini eleştirmiş ve böyle bir şeyin mümkün olmadığını zira “insanların özgürlüğünden vazgeçmesinin, insan olma niteliğinden, insanlık haklarından, hatta ödevlerinden vazgeçmesi demek” olduğunu söylemiştir.²⁰ Grotius'un, bazı

¹⁸ Ufuk Ege, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁹ Sally Howard Campbell, **Rousseau and the Paradox of Alienation**, Maryland, Lexington Books, 2012, s.2.

²⁰ Jean-Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, çev. Alpogut Erenulu, Ankara, Öteki yayınevi, 1996, s.38

durumlarda bir insanın hatta bir halkın bile kendi özgürlüğünden vazgeçebileceği görüşüyle ilgili olarak da şöyle demektedir:

“Grotius bir kimse özgürlüğünden vazgeçip bir efendinin kölesi olabiliyorsa, tüm bir halk da özgürlüğünü bir krala devredip neden onun kulu olmasın? Diye soruyor. Burada açıklık getirilmesi gereken ikircil epeyce sözcük varsa da biz devretme sözcüğünü açıklamakla yetinelim. Devretmek (alienate) vermek ya da satmak demek. Bu durumda kendini bir başkasına köle eden insan kendini vermiyor, en azından geçimini sağlama karşılığı satıyor, diyelim; ama bir halk kendini neden satsın? Krallar, halklarının geçimini sağlamak şöyle dursun kendi geçimlerini de halktan çıkarırlar.”²¹

Yani bir insan başka birinin egemenliği altına giriyorsa en azından geçimini sağlıyor, karşılığında kendi iyiliğine olan bir şey elde ediyor demektir. Ancak bir halk için böyle bir durum söz konusu değildir.

Rousseau’nun yabancılaşıma kavramının şimdiki anlamına gelmesi konusundaki katkısı ise onun doğal durumdaki insan ile bir toplumun içine giren medeni insan arasındaki farklılıklarla ilgili düşüncelerinde kendini göstermektedir. Rousseau’ya göre doğal durumdaki insanın yemek, sığınacak yer gibi temel ihtiyaçları vardır ve bu ihtiyaçlarını karşılamak için başka insanlara ihtiyaç duymaz. Kendi kendine yetebilecek durumdadır. Ancak diğer insanlarla ilişki kurdukça bu ilişkilere bağımlı hale gelir.²²

Kendine ait bir öz bilinci olmayan doğal durumdaki insan sadece fiziksel şeyleri hissettiği için kendi içinde de etrafındakilerle de tam bir birlik içindedir. Çünkü etrafındaki dünyaya karşı ayrı bir duygusu yoktur. Bu nedenle kendi benliğine ya da diğer insanlara karşı herhangi bir yabancılaşımdan bahsedilemez.²³ Ancak insan bir topluluk içine girip onlarla bir şekilde ilişki kurmaya başladığında istekleri ve ihtiyaçları değişir. Artık sadece temel ihtiyaçlarının karşılanması ona yetmez. Diğer insanların ona hayran olmasını, kendisine saygı gösterilmesini ister. Böylece doğal benliğinden ayrılır.²⁴ İnsanların hoşuna gidecek şekilde kendisi için toplumsal bir benlik ortaya koyar. Gerçek benliği ile topluma gösterdiği benlik arasındaki bu farklılık kişinin kendisine yabancılaşıma neden olur.

²¹ Rousseau, **a.g.e.**, s. 37

²² Campbell, **a.g.e.**, s.xiv

²³ **A.e.** s. 16.

²⁴ **A.e.** s.25

Bu iki benlik arasındaki farklılık sadece kendisine değil diğer insanlara yabancılaşmasının da nedenidir. Çünkü etrafındaki kişilere kendi gerçek yüzünü değil sahte, yapmacık yüzünü göstermektedir. Bu da insanlar arasında samimiyetten yoksun ilişkiler kurulmasına sebep olmaktadır. *Emile* adlı kitabında Rousseau sivil hayattaki insanın bu durumunu şu şekilde açıklamaktadır: “Doğal duyguların egemenliğini korumak isteyen insan, sivil düzende, istediğini bilmeyen insandır. Her zaman kendisiyle çelişir, görevleri ile eğilimleri arasında ikilemde kalır, bu durumda ne bir insan olabilir ne de bir yurttaş. Ne kendisiyle ne de başkalarıyla barışık olur.”²⁵

Toplum içindeki insanın durumunu bu şekilde açıklayan Rousseau, daha sonra onun bu yabancılaşma hissinden kurtulabilmesi için bir çözüm sunmaktadır. Toplumun ondan beklediği görevler ile kendi istekleri arasında bocalayan insanın bundan kurtulabilmesi için bu ikisini bir araya getirmesi gerekir. Çünkü onlar ayrı oldukça insan birini seçmek zorunda kalacak, bu seçimiyle de bölünmüş ve yabancılaşmış olacaktır.²⁶

Rousseau’nun önerdiği çözüm yolu, adına toplum sözleşmesi dediği, kişinin kendisini bütünüyle topluma vermesidir. Rousseau, doğal yaşam durumuna dönmenin artık mümkün olmadığını düşünmekte ve insanların doğal durumlarında olduğu gibi özgür hissedebilmeleri için “katılımcılardan her birinin canını ve malını, oluşturacağı ortak gücün tümüyle savunup koruyacak bir katılım biçiminin bulunması...”²⁷ gerektiğini söylemekte bunun yolunun da “her katılımcının, kendini, tüm haklarıyla birlikte toplumun tümüne bağlaması” olduğunu iddia etmektedir.²⁸ Böylece insan, “kendisinin eşit ve aktif bir parçası olduğu bir gruba kendisini vererek, psikolojik olarak yabancılaşmış hissetmeden haklarını devredebilir.”²⁹

Rousseau’nun yabancılaşma kelimesini kullanmadan bu şekilde ifade ettiği durumdan sonra terim pek çok düşünür tarafından ele alınmış ve farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Bu düşünürlerin ilki, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başları

²⁵ Jean-Jacques Rousseau, *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*; çev. Mehmet Baştürk, Yavuz Kızılcım, Ankara, Kilit Yayınları, 2013, s. 24.

²⁶ Campbell, *a.g.e.*, s. 58.

²⁷ Rousseau, *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*, s. 45.

²⁸ *A.e.*, s.46.

²⁹ Campbell, *a.g.e.*, s. 60.

arasında Almanya’da gelişmiş Alman İdealizmi adındaki felsefi akımın düşünürlerinden biri olan Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) dir. Yabancılaşma kavramını sistematik hale getiren ilk düşünür olarak kabul edilen Hegel “Phenomenology of Spirit” (Tinin Görüngübilimi) adlı kitabında yabancılaşma kelimesinin Almanca karşılığı olan *Entfremdung* kelimesini felsefi anlamda kullanmış ve kavram onun sayesinde felsefe tarihindeki yerini almıştır.

Hegel, yabancılaşma (alienation) kavramını iki farklı şekilde kullanmıştır. Bazen birey ve sosyal öz arasında ya da kendine yabancılaşmadaki gibi birinin gerçek durumuyla asıl doğası arasında olabilen bir ayrılık ya da uyumsuz bir ilişkiden bahsederken bazen de bir özelliği feda etmek ya da bir istekten vazgeçmeyi ifade etmek için kullanmıştır.³⁰ Buradan da anlaşılmaktadır ki Hegel’in yabancılaşma anlayışı Rousseau ile benzerlik göstermektedir.

Hegel’e göre yabancılaşma, “insanın fiziki ve ruhi varlığı arasındaki ayrım sonucu ortaya çıkmaktadır. İnsan kendisine ve çevresine yabancılaşmakta, kendisini düşünen ve hisseden bir varlık olarak görmemektedir. Bu, ruhun yabancılaşması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla yabancılaşma, ruhun kendi yarattığı maddi dünyadan duygusal anlamda uzaklaşması ya da farklılaşması sonucu ortaya çıkmaktadır.”³¹

İnsanın görevinin kendi öz yaşamını keşfetmek olduğuna inanan Hegel için bu keşif yolculuğunu gerçekleştirecek olan ruhtur. Ona göre “Ruh önceleri kendi dışında olduğuna inandığı bir dünya yaratmıştır. Ama daha sonra bu dünyanın kendi ürünü olduğunu anlamıştır. Dünya yalnızca onun eyleminin içinde ve sonucunda vardır. Bu sürecin başlangıcında Ruh kendini dışladığının ya da yabancılaştırdığının farkında değildir. Ancak yavaş yavaş Ruh dünyanın kendi dışında olmadığını kavramıştır. Yabancılaşma ise bu kavrayışın eksikliğinin sonucudur.”³²

İnsanın yabancılaşma hissinden kurtulabilmesi ve özgürlüğüne kavuşabilmesi için kendi varlığının bilincine varması gerekmektedir. Çünkü “yabancılaşma ancak

³⁰ Schacht, **a.g.e**, s.35.

³¹ Gökhan Ofloğlu, Ozan Büyükyılmaz, “Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri”, **Kamu-İş Dergisi**, C. X, S. 1, 2008, s.115

³² Türker Alkan, Doğu Ergil, **Siyaset Psikolojisi: Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma**, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 1980, s.190.

insanlar tümüyle öz-bilinçlerine kavuştukları, kendi çevrelerinin ve kültürlerinin Ruh'tan kaynaklandığını anladıkları zaman son bulacaktır. Özgürlük bu anlayışta yatmaktadır ve özgürlük tarihin amacıdır.”³³

Yabancılaşma kelimesini günümüzde anladığımız anlamda ilk kullanan Hegel olsa da bu terimi ayrıntılı bir şekilde inceleyip çeşitlerinden bahseden Karl Marx olmuştur. 19. yüzyılda yaşamış Alman bir düşünür olan ve komünizmin kurucusu sayılan Marx yabancılaşmayı kapitalist toplumlarla ilişkilendirmiş ve daha çok bu toplumlardaki işçi sınıfının yabancılaşmasıyla ilgilenmiştir. Bertell Ollman Marx'ın yabancılaşma kuramını şu şekilde açıklamaktadır: “Yabancılaşma kuramı, Marx'ın kapitalist üretimin insanoğlunun fiziksel ve akli durumu ile bir parçası olduğu toplumsal süreç üzerindeki yıkıcı etkisini gösterdiği entelektüel yapıdır.”³⁴

Hegel, yabancılaşmaya, insanın gerçek varlığını keşfedebilmesi için geçirmesi gereken olumlu bir süreç olarak bakarken, Marx için yabancılaşma çok olumsuz bir durumu ifade etmektedir. Daha çok çalışma hayatındaki işçinin durumunu inceleyen Marx için, işteki yabancılaşma bireyselliğin kaybını ifade etmekte ve böyle bir kaybın da hem birey hem de toplum için istenilmeyen bir durum olduğunu düşünmektedir.³⁵ Yabancılaşma hem birey hem de toplum için olumsuz bir durumdur. Çünkü yabancılaşmış insan, kendi varlığından uzaklaşmış, etrafındaki pek çok şeyle ilgisi kesilmiş ve anlamsız bir nesneye dönüşmüştür.

Marx, kapitalist toplumlardaki işçinin durumunu ele alırken işçinin yaşadığı dört çeşit yabancılaşmadan bahsetmiştir. Bunlar; işçinin ürününe yabancılaşması, üretim sürecine yabancılaşması, kendi türüne yabancılaşması ve diğer insanlara yabancılaşmasıdır. 1844 *El Yazmaları* adlı kitabında Marx, ilk önce işçinin kendi ürününe yabancılaşmasından bahseder. Marx'a göre işçi çalıştığı yerde ne kadar çok eşya üretirse kendi değeri o kadar düşmektedir. Yani “emeğin ürettiği nesne – emeğin ürünü – emeğin karşısına yabancı bir şey, kendini üretenden bağımsız bir güç olarak dikilir. Emeğin ürünü, bir nesneye aktarılmış, maddeleşmiş emektir: Emeğin

³³ Alkan,Ergil, **a.g.e.**, s.190-191.

³⁴ Bertell Ollman, **Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı**, İstanbul, Yordam Kitap, 2012, s. 213.

³⁵ Rabindra N. Kanungo, “Alienation and Impowerment: Some Ethical Imperatives in Business,” **Journal of Business Ethics**, 11 Mayıs, 1992, s. 414.

nesneleştirilmesidir.”³⁶ İşçinin emek verip uğraşarak ortaya koyduğu ürün kendi değerinin giderek düşmesine sebep olduğu için işçi artık ona kendi ürünü olarak bakmamaktadır. İşçi için bir yabancı hatta düşman haline gelmiştir.

Marx’ın bahsettiği ikinci yabancılaşma türü ise işçinin üretim sürecine yabancılaşmasıdır. Marx işçinin ürününe yabancılaşmasının daha üretim aşamasında başladığını iddia etmekte ve “İşçi daha üretim ediminde kendini kendine yabancılaştırmasaydı, kendi etkinliğinin ürünü karşısında nasıl yabancı kalabilirdi?” diye sormaktadır.³⁷

Marx’a göre çalışma işçinin isteyerek yaptığı bir şey değildir. Bir başkasının zoruyla ya da ihtiyaçlarını elde edebilmek için mecburen yaptığı bir faaliyettir. Bu yüzden çalışma sırasında kendini hem fiziksel hem de zihinsel olarak zorlamaktadır. Çalışmanın işçiye yabancı olduğunu gösteren üç özelliğinden bahseden Marx ilk olarak işçinin çalışırken kendisi olmadığını, kendini geliştiremediğini, ikinci olarak herhangi bir zorlama olmazsa işçinin asla çalışmayacağını ve son olarak da çalışılan işin başka birine ait olması nedeniyle işçiye yabancı olduğunu söylemiştir. İşçi kendisi için değil bir başkası için çalışmaktadır. Dolayısıyla hem çalışırken üretim sürecine hem de işin sonunda ortaya çıkan ürüne kendini yabancı hissetmektedir.³⁸

İşçinin yaşadığı üçüncü yabancılaşma ise kendi türüne yabancılaşmasıdır. Yani insan olarak kendi türünün özelliklerini giderek kaybetmesidir. Marx bu yabancılaşmayı şu şekilde anlatmaktadır: “İnsanı doğadan ve kendinden, kendi etkin işlevlerinden, kendi hayat etkinliğinden yabancılaştırırken, yabancılaşmış emek, türü insana yabancılaştırır. Türün hayatını, birey hayatının bir aracına çevirir. İlk türün hayatıyla bireyin hayatını yabancılaştırır, sonra da soyut şekliyle bireyin hayatını, gene soyut ve yabancılaşmış şekliyle türün hayatının amacı yapar.”³⁹

İnsan tür olarak diğer canlılardan ayrılır. Öncelikli olarak o bilinçli bir varlıktır ve neyi niye yaptığının farkına varabilir. Üretim sürecine daha aktif bir şekilde katılıp daha güzel, daha özgün şeyler üretebilir. İnsanın gerçek anlamda

³⁶ Karl Marx, **1844 El Yazmaları**, çev. Murat Belge, İstanbul, Birikim Yayınları, 2000, s.75.

³⁷ A.e., s.78.

³⁸ A.e., s.78.

³⁹ A.e., s.80

türüne uygun bir şekilde üretim yapabilmesi için herhangi bir ihtiyaçtan bağımsız, özgür bir şekilde çalışması gerektiğini düşünen Marx’a göre kapitalist toplumlardaki çalışma koşulları bunun tam tersidir. İnsan, istediği gibi üretim yapma özgürlüğünden yoksundur. Sadece ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmakta, bu da onu kendi türüne yabancı hale getirmektedir.⁴⁰

İşçinin yabancılaşmasının son şekli ise onun diğer insanlara yabancılaşmasıdır. Marx, daha önce saymış olduğu yabancılaşma türlerinin doğal bir sonucu olarak insanın diğer insanlara da yabancılaştığını söylemektedir. Marx’a göre “insan nasıl kendi kendisiyle karşı karşıya geliyorsa, öteki insanla da karşı karşıya gelmektedir. İnsanın işiyle, emeğinin ürünüyle ve kendisiyle ilişkisi için geçerli olan, insanın öbür insanla öbür insanın emeği ve emeğinin nesnesi için de geçerlidir.”⁴¹ Etrafındaki her şeyle ilgisi kesilmiş, her şeyin kendisine yabancı ve düşman görüldüğü birinin diğer insanları da aynı şekilde görmesi son derece doğaldır. Zira kendisine bile yabancı olan birinin karşısındakini böyle görmemesi pek mümkün değildir.

İşçinin diğer insanlardan yabancılaşmasından bahsederken Marx, onun kapitalistle olan durumundan da söz etmiştir. Kapitalist işçiyi çalıştıran, onun ürettiği ürünün sahibi olan kişidir. İşçinin kendi ürününü yabancı, düşman görmesinin nedeni onun başka birine ait olmasıdır. O kişinin hizmetinde, egemenliğinde çalıştığı için kendini özgür hissetmemekte ve çalışma süreci de kendisine yabancı olmaktadır.⁴² Bütün bunların sonucunda da kapitalist de işçinin karşısına yabancı ve düşman olarak çıkmaktadır.

İşçiler hakkında bu kadar farklı yabancılaşma türlerini saydıktan sonra Marx olayı bir de kapitalist açısından ele almıştır. Çok ayrıntılı bir şekilde açıklama yapmasa da kapitalistlerin de bir şekilde yabancılaşma yaşadığından bahseden Marx’ın bu konuda söylediklerini toparlayan Bertell Ollman kapitalistin yabancılaşmasını şu şekilde anlatmaktadır: “Kendi etkinliğiyle kendini yok eden dinamikleri ortaya çıkaran işçiyle karşılaştırıldığında kapitalistin kendi

⁴⁰ A.e., s. 81-82

⁴¹ A.e., s. 83.

⁴² A.e., s.85

yabancılaşmasındaki rolü pasif kalır. Kapitalist daha ziyade başkasının yarattığı bir dalgaya kaptırır kendini. Ama yabancılaşma alanında yaşadığına göre yabancılaşma durumunda olmalıdır. Çünkü işçiler kapitalistle insani ilişkiler kuramaz, kapitalist de işçilerle insani ilişkiler kuramaz.”⁴³ Yani her iki durumda da asıl etkili olan faktör işçidir.

Marx’ın yabancılaşma kuramıyla ilgili olan bir başka konu ise “meta fetişizmi”dir. Ona göre “insan kafasının ürünleri, sanki kendilerine özgü hayatları olan, bağımsız kendi aralarında ve insanlarla ilişkilerinde kendi başlarına varlıklarmış gibi görünürler.” Marx cansız varlıkların bu şekilde canlıymış gibi görünmesine “fetişizm” demektedir.⁴⁴

Bertell Ollman, “şeyleşme” olarak tanımladığı “meta fetişizmi”ne sermayeyi ve toprak mülkiyetini örnek gösterir. Kapitalistlerin, işçileri sömürmek için kullandığı bir araç olan sermaye cansız bir maddedir ama işçinin canlı emeğine hakim olmaktadır.⁴⁵ Aynı şey toprak mülkiyetinde de geçerlidir. Sermayenin kapitalistte kişileşmesi gibi, toprak da toprak sahibinde kişileşir ve insanın üzerindeki hakimiyeti toprağın kendisinden kaynaklanıyormuş gibi görünür.⁴⁶

Yabancılaşma olgusunu bu şekilde ortaya koyan Marx bu durumdan kurtulmak için de bir çözüm sunmaktadır. Yabancılaşmanın ortaya çıkışını daha çok işçi açısından inceleyen Marx için bu sorunun çözümünde de işçi sınıfı ön plandadır. Şöyle ki; “Marx, yabancılaşmanın aşılmasının ancak, işçi sınıfının önderliğinde gerçekleşecek komünist bir devrimle mümkün olacağını öngörmüştür. Bu devrimin sonucunda özel mülkiyet ortadan kaldırılacak ve böylece yabancılaşmanın aşılması için en güçlü adım atılmış olacaktır.”⁴⁷ Yani çözüm işçiyi ürününe, üretim sürecine, kendi türüne ve diğer insanlara yabancılaştıran kapitalist sistemin ortadan kaldırılması ve yerine komünizmin getirilmesidir.

⁴³ Ollman, **a.g.e.**, s. 246.

⁴⁴ Karl Marx, **Kapital: Ekonomi Politikin Eleştirisi**, çev. Mehmet Selik, 2.bs., Ankara, Sol Yayınları, 1966, 1.c., 1.kt, s.109.

⁴⁵ Ollman, **a.g.e.**, s. 307.

⁴⁶ **A.e.**, s. 308.

⁴⁷ Zafer Demir, “Karl Marx’ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma ve Sonuçları”, **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, C.III, No:5, 2018, s.73.

Yabancılaşma kavramının gelişmesinde çok büyük katkısı olan Marx'ın düşünceleri kendisinden sonraki pek çok kişiyi de etkilemiştir. Bunlardan biri olan filozof ve edebiyat bilimcisi Georg Lukacs (1885-1971) yabancılaşmayı farklı şekillerde tanımlamıştır. Ona göre yabancılaşma kişilerin sosyal ilişkilerinde kontrollerinin bulunmadığı yani kendi hayatları hakkında söz sahibi olamadıkları bir durumu ifade etmektedir.⁴⁸ *Roman Teorisi* adlı kitabında ise yabancılaşma için “insanın kendi yarattığı çevrenin artık evi değil de zindanı olduğunun farkına varmasıdır” der.⁴⁹ Bunların dışında Lukacs yabancılaşma (alienation) teriminin başka alanlardaki kullanımlarından da bahsetmiş, ekonomide bu terimin bir eşyanın satılmasından bahsederken kullanıldığını, doğal hukukta ise Rousseau gibi düşünürlerin ortaya koyduğu toplumsal sözleşme yoluyla birinin özgürlüğünü topluma vermesi anlamına geldiğini söylemiştir.⁵⁰

Marx gibi yabancılaşmanın sebebi olarak kapitalist toplumdaki üretim sürecini gören Lukacs *Tarih ve Sınıf Bilinci* adlı eserinde yabancılaşma yerine şeyleşme(reification) terimini kullanmıştır. Marx'ın meta fetişizmi adını verdiği şeyleşme, Lukacs'a göre proletaryanın yani işçi sınıfının kapitalizmin bir ürünü olarak ister istemez bu sisteme boyun eğmesidir. O, bunun insanlık dışı bir şey olduğunu düşünmektedir.⁵¹

Marx'a göre insanın, kendi ürettiği şeylerin sanki canlı varlıklarmış gibi onun karşısına çıkmasının meta fetişizmi olduğunu söylemiştik. Lukacs da bu durumdan yola çıkmış ancak sonuçta ortaya çıkan ürünün kişileşmesinden değil insanın bir nesne haline gelmesinden bahsetmiştir. İnsanın nesneleşmesinin nedeni olarak kapitalist toplumdaki çalışma koşullarını gören Lukacs tamamen kontrolü dışında ilerleyen üretim sürecinde insanın içinde bulunduğu durumu şu şekilde anlatmaktadır: “insan, hem nesnel açıdan hem de çalışma süreciyle olan ilişkisi veya bu süreçteki davranışları açısından artık bu sürecin gerçek öznesi olmaktan çıkıyor; tam tersine kendisinden tamamıyla bağımsız ve hazır olarak önünde çalışır bulunduğu,

⁴⁸Osmanoğlu, **a.g.m.**, s. 82.

⁴⁹ Victor Zitta, **Georg Lukacs' Marxism Alienation, Dialectics, Revolution**, Netherlands, Springer Science+Business Media, 1964, s. 150.

⁵⁰ Georg Lukacs, **The Young Hegel: Studies in the Relations Between Dialectics and Economics**, Cambridge, MIT Press 1976, s. 538.

⁵¹ György Lukacs, **Tarih ve Sınıf Bilinci**, çev. Yılmaz Öner, İstanbul, Belge Yayınları, 1998, s.149.

üstelik yasalarına da iradesi dışında uymak zorunda kaldığı mekanik bir sistemin içine sokuşturulmuş ve böylece mekanikleştirilmiş bir parça rolünü oynuyor.”⁵² Böylece tamamen pasif durumda bulunan işçinin, kullandığı makinelerden hiçbir farkı kalmıyor.

Lukacs kapitalizmin modern halinde, işçiden ayrılıp bir meta haline gelen şeyin sadece emek değil işçinin kişiliğinin bir parçası olduğunu düşünmektedir. Ona göre şeyleşme proletaryanın yani işçi sınıfının kişiliğinde bir bölünmeye sebep olmakta, kendisini kısmen şahsiyet sahibi bir insan, kısmen de bu üretim sürecindeki meta değişiminin bir nesnesi olarak görmektedir. Bilinçli bir varlık olan insanı bir nesne haline getiren bu şeyleşme onun kişilik bütünlüğüne zarar vermektedir.⁵³

Bu durumun etkileri insanlar arası ilişkilerde de görülür. Lukacs’a göre, şeyleşme sürecinde meta ilişkisinin “hayalet benzeri bir nesnellik”e dönüşmesi insanın tüm bilincini etkiler. Bir nesneye dönen bilincinin etkisiyle diğer insanlarla arasında bir mesafe oluşur. Şöyle ki “İnsanın özellikleri ve yetenekleri artık kişiliğin organik birliği halinde birbirleriyle bağlantı kurar olmaktan çıkar, insanın dış dünyada sahip olduğu veya tersine feragat edip elden çıkardığı nesnelere benzer şeylerin kılığına bürünürler. Ve ortada insanların birbirleriyle ilişki kurabilecekleri hiçbir doğal biçim kalmaz.”⁵⁴

Lukacs, kapitalizmin bütün toplumu bir şeyleşmeye maruz bırakan bir süreç olduğunu düşünmekte ve bu durumdan kurtulmanın yolu olarak da proletaryanın bir sınıf olarak kendi bilincine varmasını ve böylece onların bilinçlerinde oluşan bu dönüşümle mevcut durumun ötesine geçilebileceğini iddia etmektedir.⁵⁵ Tıpkı Marx gibi insanlığın kurtuluşunu proletaryada görmek ve “kapitalizmin sonunda varacağı kaçınılmaz ekonomi bunalımı gelip çatığında devrimin (ve onunla birlikte insanlığın) kaderi proletaryanın ideolojik olgunluğuna, onun sınıf bilincine bağlıdır” demektedir.⁵⁶

⁵² Lukacs, **Tarih ve Sınıf Bilinci**, s. 165.

⁵³ Zitta, **a.g.e.**, 173-174.

⁵⁴ Lukacs, **Tarih ve Sınıf Bilinci**, s. 179.

⁵⁵ Osmanoğlu, **a.g.m.** s. 83

⁵⁶ Lukacs, **Tarih ve Sınıf Bilinci**, s.142.

Varoluşçu felsefenin önde gelen isimlerinden biri olan Martin Heidegger(1889-1976) ise, *Varlık ve Zaman* adlı eserinde yabancılaşma terimini pek çok defa kullanmış ve terimi farklı bir açıdan incelemiştir. Onun yabancılaşmayla ilgili görüşlerinde odak noktası olan Dasein'dir. Almanca'da varoluş ya da yaşam anlamına gelen bu kelimeyi Heidegger insan anlamında kullanmaktadır.⁵⁷

Heidegger, Dasein'in bu dünyadaki varlığının kendi isteğiyle olmadığını, onun buraya bilinmeyen bir güç tarafından fırlatıldığını düşünmektedir. Bu nedenle içine konulduğumuz bu dünyanın bize yabancı olduğunu ve burada kendimizi evimizde hissedemeyeceğimizi söylemektedir.⁵⁸ Kendini evindeymiş gibi hissetmeyen insan, varlığının başlangıcından beri bir yabancılaşma durumundadır.

Dasein'in fırlatıldığı bu dünyada, otantik(authentic) ve otantik olmayan(inauthentic) iki farklı varoluş şeklinin olduğunu söyleyen Heidegger'a göre bu ikisi arasındaki ayrım şu şekildedir: Otantik varoluşta insan bütün kararlarını kendi özgür iradesiyle vermektedir ve bu kararları alırken insan hayatının esas durumunun farkındadır. Otantik olmayan varoluş ise kişisel olmayan sosyal beklentiler ve adetler tarafından belirlenmiş bir varoluş şeklidir. Heidegger yabancılaşma terimini, insanın otantik bir şekilde var olmadığı durumlar için kullanmıştır.⁵⁹

İnsanın, bu dünyada içinde bulunduğu ilk durumun otantik olmama hali olduğunu düşünen Heidegger, bu durumda bulunan kişinin hep başkalarına tabi olduğunu, kararları hep onlara göre verdiğini hatta her şeyi o başkalarının belirlediğini söylemektedir. Heidegger'ın "Das man" dediği başkaları, belirli olan birileri de değildir. O, bu başkaları hakkında: "Başkaları kim? diye sorulduğunda, şu veya bu, diye cevap verilememektedir. Dasein'in kendisi de değildir bu. Belirli bir sayısı olmadığı gibi herkesin toplamı da değildir. Kim bunlar, diye sorulduğunda cevap, geçişsiz ve nötr bir herkestir" demektedir. "Das man"ın yani başkalarının egemenliği altında olan böyle bir dünyada artık herkes herkes gibidir. Herkes başkalarının varlığı içinde tamamen erimiştir. İnsan, artık başkaları nasıl eğleniyorsa

⁵⁷ Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe Akımları*, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1979, s.120.

⁵⁸ Akarsu, *a.g.e.*, s.125.

⁵⁹ Schacht, *a.g.e.*, s. 200-201

o şekilde eğlenmeye, herkes gibi sanat ve edebiyat okumaya, izlemeye, görüş beyan etmeye ve herkesin rezil dediğine o da rezil demeye başlar.⁶⁰

İnsanın bütün hayatına hükmeder hale gelen bu “das Man” o kadar güçlüdür ki kimse artık kendi varlığına uygun bir şekilde istediği gibi davranamaz. Onun hakim olduğu dünyada “hiç kimse kendi kendisi değildir. Çünkü “das Man” kişinin kendi kendisi olmasına asla izin vermez, o insanı aynı kalıplar çerçevesinde düşünmeye, aynı normlara göre davranmaya, aynı amaçlar için harekete geçmeye, aynı şekilde sevmeye, inanmaya zorlayan bir diktatördür.”⁶¹

Heidegger, “das Man”ın hakim olduğu böyle bir dünyada insanların herkesin başına gelebilecek ölüm karşısındaki tutumlarının da yabancılaşmaya sebep olduğunu düşünmektedir. İnsan kendi ölümünü olduğu gibi kabul ettiğinde diğer varlıklarla bağlantısı kopar ve kendisiyle baş başa kalır. Böylece kendi asli varlığını tanıma imkanı bulur. Ancak herkesin hayatında neyin nasıl olması gerektiğine karar veren “das Man” “ölüm karşısında herkesin nasıl bir tutum sergilemesi gerektiğine” de karar verir. Ona göre uygun olan “herkesin öleceği gerçeği karşısında kayıtsız bir huzur içinde bulunmaktır.” Heidegger’a göre ise böyle bir kayıtsızlık insanı kendi varlığına yabancılaştırmaktadır.⁶²

İnsanın varoluşsal yapısı gereği bu dünyaya fırlatıldığını düşünen Heidegger, Dasein’in bu dünyada ancak “das Man” yani başkalarıyla beraber var olabileceğini söylemektedir. Başkalarının isteğine göre otantik olmayan bir şekilde yaşayan Dasein’in otantik varlığına ulaşması da mümkündür. Onun varlığını ortaya çıkartan temel karakter ise kaygı, endişe veya tedirginliktir. Kaygı veya endişe Dasein’i bireysel hale getirir ve onu fırlatıldığı bu dünyada bir varlık yapar. Dasein, bu duyguların etkisiyle kendisinin tekliğinin ve birey oluşunun farkına varır. Başkalarıyla birlikte olan yaşamında her zaman gizli olan bu duygular ortaya çıktığı

⁶⁰ Martin Heidegger, **Varlık ve Zaman**, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s.133-134.

⁶¹ Güven Savaş Kızıltan, **Kişinin Silinen Yüzü: Çağımızda Yabancılaşma Sorunu**, İstanbul, Metis Yayınları, 1986, s. 118.

⁶² Heidegger, **a.g.e.** s. 266-270.

anda Dasein'i diğer insanlardan ayırır ve tekleştirir. Kendi varlığının olanaklarını keşfeden birey onları seçme özgürlüğüne de sahip olur.⁶³

Yabancılaşma konusunu ele alan bir diğer düşünür de Herbert Marcuse'dir. (1898-1979) Marxist kuramı, değişen tarihsel koşullarla uyumlu hale getirmenin mücadelesini vermiş olan Marcuse'nin bu koşullara bağlı olarak yabancılaşma görüşü de Marx'tan farklılık arz etmektedir. Kapitalist toplumda yabancılaşmanın daha çok işçi sınıfını etkilediğini düşünen Marx'a karşılık, Marcuse, ileri sanayi toplumlarında yabancılaşmanın toplumun tüm sınıflarında etkili olan bir durum olduğunu düşünmektedir.⁶⁴

Marcuse *Tek Boyutlu İnsan* adlı kitabında ileri sanayi toplumlarında insanların gerçek ihtiyaçlarının yerini birtakım toplumsal çıkarların belirlediği yapay ihtiyaçların aldığını söylemektedir. Bu yapay ihtiyaçlar, "reklam programlarının ileri sürdüğü biçimlerde dinlenme, eğlenme, davranma ve tüketme ihtiyaçları ile başkalarının sevdiklerini sevmek ve nefret ettiklerinden nefret etmek" gibi kendisinden değil bir başkasından ya da toplumun genelinden kaynaklanan ihtiyaçlardır.⁶⁵ Görüldüğü gibi bu yapay ihtiyaçların ortaya çıkış şekli Heidegger'in "das Man" fikriyle benzerlik göstermektedir. İnsan, kendi ihtiyaçlarını kendisi belirlememekte, başkalarına uyum sağlayarak herkes gibi yaşamaya çalışmaktadır. Bu durum da sadece işçi sınıfını değil toplumun tüm kesimlerini etkilemektedir.

Marcuse, modern sanayi toplumlarında insanların yabancılaşmasına sebep olan şeylerin hem tüketim normları ile bunların insanlar tarafından içselleştirilmesi hem de teknoloji ve üretimin örgütleniş tarzı olduğunu düşünmektedir. Ona göre, "teknoloji kendi yasalarını geliştirerek insanı kendisine tabi kılar. Şeyleştirici teknoloji, insanları köleleştirirken bu durumu, yüksek yaşam standartlarıyla telafi etmektedir. Bu nedenle emekçiler mevcut koşulları inkara uğratma potansiyelinden yoksun kılınmıştır."⁶⁶

⁶³ A. Kadir Çüçen, **Heidegger'da Varlık ve Zaman**, Bursa, Asa Kitabevi, 1997, s.50-52.

⁶⁴ Ofluoğlu, Büyükyılmaz, **a.g.m**, s.128.

⁶⁵ Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan: ileri endüstriyel toplumun ideolojisi üzerinde inceleme**, çev. Seçkin Çağan, İstanbul, May Yayınları, 1968, s. 32

⁶⁶ Temel Demirer, Sibel Özbudun, **Yabancılaşma**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1998, s. 35.

Marcuse, insanların kendilerine dayatılan böyle bir yaşam tarzını tam olarak benimsemesiyle yabancılaşmanın artık bir olgusalılık kazandığını düşünmektedir. Bireyler, kendilerine kitle iletişim araçlarıyla iletilen tutum ve davranışların mutlak doğru olduğuna dair “yanlış bir bilinç” geliştirmişlerdir. Artık onlar kendilerine dışarıdan bir şey dayatıldığının farkında bile değillerdir. Çünkü bu durum onlar için bir yaşam yolu haline gelmiştir.⁶⁷ Böyle bir ortamda da “yabancılaşma tamamen nesnelleşir ve yabancılaşan kişi kendi yabancılaştırılmış yaşamı içinde kaybolup gider. Geride sadece bir tek boyut kalır. Bu tek boyut, her yerde ve her biçimdedir.”⁶⁸

Marcuse, yabancılaşma ve bundan kurtulma sürecinde odak noktası olarak işçi sınıfını alan Marx ve sonrasında gelen Marksistlerden farklı olarak çağdaş kapitalist toplumlarda işçi sınıfının artık bu yabancılaşmadan kurtulmayı sağlayacak güçte olmadığını ileri sürmektedir. Ona göre otomasyonun hızla gelişmesiyle el emeğinin yerini makine almış ve el emeğinin azalması denetimin artmasına neden olduğundan insanlar giderek köleleşmişlerdir. Her şeyin standart ve tek düze olduğu böyle bir ortamda üretici olan işçi sınıfı ve üretici olmayan diğer kesimler benzer duruma gelmiştir. “Kapitalizmin önceki evrelerinde proleter, bedenini çalıştırarak hayatın zorunluluklarını ve lükslerini sağlayan, pislik ve yoksulluk içinde yaşayan bir yük hayvanı durumundaydı. Bu durumda, toplumundan atılmış bir canlıydı. Fakat teknoloji toplumunun ileri kesimlerinde örgütlenmiş olan işçi, bu atılmışlığı daha az duyulur biçimde yaşar. Toplumsal iş bölümünün öbür insani nesneleri gibi o da, teknoloji toplumuyla bütünleşmektedir.”⁶⁹

Artık kendini toplumun dışında görmeyen, yabancılaşmış toplumla kendini tamamen özdeşleştirmiş olan işçi sınıfı Marcuse’ye göre bir kurtarıcı olma özelliğini kaybetmiştir. Bu yüzden o, çözümü başka kesimlerde aramaktadır. Ona göre hem yabancılaşmanın hem de toplumun diğer sorunlarının çözümünde marjinal kesimlerin önemi büyüktür. Sistemle aşırı ölçüde bütünleşmiş olan işçilerden bir

⁶⁷ Osmanoğlu, **a.g.m.**, s. 86.

⁶⁸ Marcuse, **a.g.e.**, s. 39-40.

⁶⁹ Tolan, **a.g.e.**, s.160.

kurtuluş ümidi beklemek mümkün olmadığından Marcuse özellikle öğrenciler, etnik azınlıklar ve toplum dışı kesimlerin bu değişimi sağlayacağını düşünmektedir.⁷⁰

Amerikalı sosyolog Charles Wright Mills (1916-1962) ise, yaşadığı dönemde ülkesinin içinde bulunduğu toplumsal durumu incelemiş ve o toplumda insanların nasıl yabancılaştığından bahsetmiştir. Mills, *Beyaz Yakalılar* adlı eserinde hizmet sektöründe çalışan bürokrat, memur, satıcı gibi meslek gruplarını ele alarak, sayılarının giderek artmasına rağmen oluşturabilecekleri toplumsal gücün farkına varamayan bu insanların yabancılaşma koşulları üzerinde durmuştur.⁷¹

Mills, geçmişte işçilerin maddi zorluklar yüzünden sıkıntı çektiklerini ancak artık onların sıkıntılarının psikolojik olduğunu, bunun da işçilerin yaptıkları işe karşı yabancılaşmış olmalarından kaynaklandığını iddia eder. Ona göre memur, satıcı gibi beyaz yakalı işçiler, tepkisiz ve kitle kültürü tarafından korkutulmuş ve biçimlendirilmiştir. Bir şeyler üreterek değil, başkasının yaptığı bir şeyi bir diğeri için kâra çevirmeye çalışarak geçimini sağlayan beyaz yakalılar, kendi çalışma hayatları konusunda kontrol sahibi olamamaktadırlar. Bu da insanları yaptıkları işe karşı yabancılaştırmaktadır. Mills, bu yabancılaşma sürecinden en fazla beyaz yakalı işçilerin etkilendiğini düşünmektedir. Çünkü bu süreçte onların kişilikleri, satışa sunulan ürünler haline gelmiştir. Örneğin, bir satıcının mal satmak için müşteriye karşı göstermiş olduğu nezaket onun geçimini sağlamak için kullandığı bir araç olmuştur. Bu da kişiliği ve vasıfları üretim araçlarının bir parçası haline gelen insanın “kendisine ve topluma karşı yabancılaşmasının uç safhası demektir.”⁷²

Toplumsal yapı ile karakter arasında bir ilişki bulunduğunu düşünen Mills, yabancılaşmaya da bu yüzden önem vermektedir. Geleneksel değerlerin yok olduğu bir toplumda yabancılaşma en çok beyaz yakalıları etkilemektedir. Çünkü onlar için toplumda insanlar arasında bütün ilişkiler yönlendiricidir. Diğer insanlarla gerçek ilişkiler kuramamaktadırlar. Bu yabancılaşma onları, kitle iletişim araçlarıyla

⁷⁰ A.e., s. 159.

⁷¹ A.e., s.161-162.

⁷² Ruth A. Wallace, Alison Wolf, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, çev. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas, İzmir, Punto Yayıncılık, 2004, s. 125-126.

kendilerine sunulan yapay eğlencelere yöneltir. Ancak bu tür yapay eğlenceler de gerçek anlamda bir rahatlama sağlamaz, sadece geçici bir heyecan üretirler.⁷³

Mills'in 1956 yılında yayımlanan *İktidar Seçkinleri* adlı kitabında da yabancılaşma ile ilgili görüşlerine rastlamak mümkündür. Amerikan toplumundaki güç ilişkilerini ve siyasal yapıyı incelediği bu kitapta Mills, kitle toplumu diye nitelediği, siyasal ve toplumsal açıdan yabancılaşmış bireylerin oluşturduğu bir toplumdan bahsetmektedir. Ona göre kitle toplumunun özellikleri şunlardır: 1) İnsanlar, kendi fikir, düşünce ve kanaatlerini ifade etmemekte, sürekli başkalarını dinlemektedirler. Toplama bireyler yığını haline getirilen kamu, kitle iletişim araçlarından etkilenmekte, onlar tarafından biçimlendirilmektedir. 2) Kitle iletişim araçları bireylerin anında ve etkin bir şekilde yanıt vermelerine imkan vermemektedir. 3) Kamuoyunun topluca girişmesi gereken eylemler resmi makamlar ya da iktidar çevreleri tarafından denetlenmektedir. 4) İktidar kurumları ve resmi makamlar tarafından insanların özgür tartışma yoluyla kamuoyu yaratabilme özgürlükleri kısıtlanmaktadır.

Böyle bir kitle toplumunda insanların yaşamış olduğu siyasal yabancılaşmadan hareket eden Mills, bu yabancılaşmanın nedeni olarak sosyolojik değişkenleri görmektedir. O, kitle haberleşme araçlarının merkezileşmesinin ve insan yaşamını belirleyebilecek duruma gelmesinin insanlar arasındaki birincil etkileşimi yok ettiğini, bu durumun da insanları umutsuzluğa ittiğini söylemektedir. Birbirleriyle sağlıklı bir iletişim kuramayan bu insanları, askeri, ekonomik ve siyasal seçkinlerin oluşturduğu oligarşiler yönlendirebilmektedir.⁷⁴

Birey üzerinde baskı oluşturan bu gruplara karşı insanların, kendilerini güvende ve güçlü hissedebilecekleri kuruluşların önemli olduğunu düşünen Mills, kitle toplumundaki bireylerin bu tür kuruluşlardan yoksun olmalarından yakınmaktadır. Ona göre, bu kuruluşların olmaması, birey için gerçekten anlam taşıyan bir siyasal mücadele imkanını ortadan kaldırmakta, böylece bir siyaset boşluğu meydana gelmektedir. Bu durum bireyin topluma karşı tutumunu da etkilemektedir. Mills'e

⁷³ Wallace, Wolf, **a.g.e.**, 126-127.

⁷⁴ Charles Wright Mills, **İktidar Seçkinleri**, çev. Ünsal Oskay, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1974, s. 425; Tolan, **a.g.e.**, s. 163-164.

göre, insanlar, psikolojik yönden kendileri için anlamlı olacak, tarihsel açıdan da yararlı bir etkinliğe sahip kuruluşlar, birlikler bulup bunlara karşı bir bağlılık hissetmezlerse, siyasal ve ekonomik alanda toplumlarına karşı da bir yakınlık ve bağlılık duyamamaktadırlar.⁷⁵

Erich Fromm ise yabancılaşmayı psikoanalitik açıdan incelemiş ve Marx'ın yabancılaşma kuramını ele alarak bu konuya kendi yorumunu getirmiştir. Ona göre yabancılaşma kişinin kendisini bir yabancı gibi hissetmesidir. Bu durumdaki insan, tıpkı Marx'ın yabancılaşmış işçisinin kendi ürettiği ürünlere karşı hissettiği gibi, “kendisini, dünyasının merkezi, edimlerinin yaratıcısı olarak görmez, tersine, edimleri ve bu edimlerin sonuçları, onun boyun eğdiği, hatta taptığı efendileri olmuştur.”⁷⁶

Fromm, insanların kendi yaptıkları putlara tapmalarıyla yabancılaşma konusunu ilişkilendirmekte ve aslında ikisinin aynı şey olduğunu söylemektedir. Dahası eğer puta tapmanın anlamı göz önüne alınırsa yabancılaşmanın da daha iyi kavranabileceğini iddia etmektedir. Puta tapma olayında insan, kendi enerjisini ve sanatsal yeteneklerini bir put yapmak için harcar. Sonra da kendi yaptığı bu putu kendisinden üstün bir şeymiş gibi görür ve ona tapıp boyun eğer. Fromm, bu durumun bir insanı taparcasına sevmekle ya da bir siyasal öndere veya devlete boyun eğmekle aynı şey olduğunu düşünmektedir. İnsan, birini severken kendisinde bulunan güzellikleri, zenginlikleri karşısındaki kişiye yansıtmakta, sonra da bu özellikler sanki kendisine ait değilmiş gibi onları putlaştırıp adeta tapmaktadır. Siyasal önderler ve devletler de insanların onayıyla bu konuma gelmekte, kendilerine bu makamı veren insanların onları üstün görüp boyun eğmeleriyle de putlaşmaktadırlar.⁷⁷

Fromm, çağdaş toplumlarda yabancılaşmanın hemen hemen her yeri kapladığını, insanın işiyle, tükettiği şeylerle, devletle, başkalarıyla ve kendisiyle olan ilişkilerini belirlediğini söylemektedir.⁷⁸ Çağdaş insanın işe olan bakış açısı

⁷⁵ Mills, a.g.e., s. 432.

⁷⁶ Erich Fromm, **Sağlıklı Toplum**, çev. Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever, İstanbul, Payel Yayınevi, 1982, s. 135.

⁷⁷ A.e., s. 136-138.

⁷⁸ A.e., s. 139.

değiştir. Ürettiği şeye önem veren, en iyi şekilde yapmaya çalışan Ortaçağ zanaatçısının aksine çağdaş üretici ürünüyle ilgilenmez. Ona sadece kazanç sağlamasına yarayacak bir araç gözüyle bakar. Bu yarar ilişkisi sadece işçinin ürünüyle değil işverenin işçiyle ilişkisinde de geçerlidir. Her iki tarafta ekonomik olarak bir çıkar elde etmek için birbirlerini kullanırlar. İkisi için de karşısındaki, kar elde etmek için kullanacağı bir nesne haline gelmiştir. Bu durumdaki insanın başka insanlarla olan ilişkileri de insansal özelliklerini kaybetmiştir. İnsanlar arasındaki ilişkilerde hiçbir yakınlık, sevgi hissi yoktur. Herkes birbiri için bir araç durumundadır. Fromm, ekonomik ilişkilerinde ve insanlarla olan ilişkilerinde bu şekilde yabancılaşan insanın kendi benliğine de yabancılaştığını düşünmekte, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“İnsan yalnızca meta satmaz, kendisini de satar ve kendisini bir meta olarak görür. Eliyle koluyla çalışan işçi, fiziksel enerjisini satar; iş adamı, doktor, memur kişiliklerini satarlar. Ürünlerini ya da hizmetlerini satabilmek için kişilik sahibi olmaları gerekir. Bu kişiliğin hoşla gitmesi gerekir, ama ayrıca onun sahibinin daha başka nitelikleri de olmalıdır. Yaptığı işin durumuna göre enerjik, girişimci olmak, bu, şu, ya da o özelliklere sahip olmak gereklidir. Tıpkı diğer metalarda olduğu gibi, bu insansal niteliklerin değerini biçen, hatta ve hatta, var olup olmadıklarını saptayan pazarın ta kendisidir. Bir kişinin sunduğu nitelikler işe yaramıyorsa, bunların kullanım değeri yoksa, o insanın hiçbir niteliği yok demektir; tıpkı, kullanım değeri taşımasına karşın satılamayan bir metanın değersiz olması gibi. Dolayısıyla özgüven, benliğini hissetme başkalarının o kişi hakkında biçtiği değerın göstergesinden başka bir şey değildir. Pazardaki başarısı ne olursa olsun, başkaları tarafından sevilsin ya da sevilmesin, kendi değerini biçen kişinin kendisi değildir. Aranıyorsa, bir kimsedir; başkaları ondan hoşlanmıyorsa, hiç kimse değildir.”⁷⁹

Kendi kişiliğini bu şekilde satışa çıkarmış olan insan, bu dünyada tek olduğunun, kimseye benzemediğinin, benzemek zorunda olmadığına farkında değildir. Çünkü bu dünyada, başkaları onu beğenirse bir değeri olduğuna inanmaktadır. Bunun için de kendisi gibi değil, insanlar ondan ne bekliyorsa o şekilde davranmaktadır. Kendi benliğine yabancılaşmış hatta benlik duygusunu tamamen kaybetmiştir. İnsan, kendisini, düşüncelerinin, duygularının, kararlarının, yargılarının öznesi olarak görürse benlik duygusuna sahip olabilir. Kendisini özne olarak görebilmesi için de bu yaşantıların kendisine ait olması, yabancılaşmaması

⁷⁹ Erich Fromm, **Özgürlükten Kaçış**, çev. Şemsa Yeğın, 2.bs, İstanbul, Payel Yayınları, 1993, s.104-105.

gerekir. Nesnelerin benliği olmadığı gibi, nesneleşmiş insanlarda da benlikten söz edilemez.⁸⁰

Daha önce söylediğimiz gibi çağdaş toplumlarda yabancılaşmanın her yeri kapladığını düşünen Fromm, sadece üretim sürecinde değil tüketim sürecinde de bir yabancılaşma olduğundan bahsetmiştir. Nesneleri elde etmek için paranın kullanılmasını eleştiren Fromm'a göre insan parası olduğu sürece ihtiyacı olmayan şeyleri bile sadece toplumda diğer insanlara karşı bir üstünlük elde etmek için almaktadır. 19. yüzyılda kullanmadığı, sadece sahip olmakla övündüğü nesneleri elde etmeye çalışan insanın bu tutumu günümüzde değişmiş, bu nesneleri kullanmaya başlamış olsa da bu nesnelerin gösteriş olarak kullanılması değişmemiştir. Araba, buzdolabı, televizyon gibi nesneler gerçek işlevlerinin dışında sahiplerinin toplum içindeki üstün yerlerini de göstermektedirler. İnsanların bu şekilde tüketim nesnelerine yabancılaştığını düşünen Fromm için telefon, radyo, pikap gibi makinelerin de yabancılaştırıcı bir yanı bulunmaktadır. Bu makinelerin nasıl kullanılacağını bilsek de üstün körü bilgiler dışında nasıl işlediklerini tam olarak bilmediğimizden bu nesneler bize yabancıdırlar. Nesnelerden oluşan bir dünyada yaşayan insan bu nesneleri ürettiği gibi tüketir, onlarla somut bir ilişki kuramaz. Sadece nasıl tüketeceğini bilir. Böyle bir tüketme biçimi de hiçbir zaman doyuma ulaşamama sonucunu doğurur. Sürekli bir şeylere gereksinim duyan insan, daha çok çalışmak, daha çok çaba sarf etmek zorundadır. Bu da onu gereksinimlerine, onu bu gereksinimlerine ulaştıracak kurumlara ve insanlara bağımlı hale getirir.⁸¹

Fromm, yabancılaşma durumunun insanların boş zamanlarını da etkilediğini düşünmektedir. Yaptığı işle somut bir ilişki kuramayan, nesneleri yabancılaşmış bir biçimde satın alıp tüketen bir insan boş zamanlarını da etkin bir şekilde değerlendirememektedir. Fromm'a göre böyle bir insan her zaman edilgen, yabancılaşmış bir tüketici olarak kalacaktır. Edilgendir çünkü onun boş zamanını nasıl değerlendireceğini sanayi belirlemektedir. Beğenileriyle oynanmış olan bu insan, gerçekten duymak ve görmek istemez. Sadece koşullandırıldığı şeyleri görmek

⁸⁰ Fromm, **Sağlıklı Toplum**, s.157-158.

⁸¹ Fromm, **a.g.e.**, s.145-149.

ve işitmek ister. Boş zamanlarındaki eğlence anlayışı da bu koşullanma neticesinde olmaktadır. İnsanın boş zamanlarını geçirebileceği okuma, doğayı seyretme, dostlarla muhabbet etme gibi etkinliklerden sonra insanda bir şeylerin değişeceğini düşünen Fromm, yabancılaşmış eğlenceden sonra ise hiçbir değişikliğin olmadığını, insanın sadece bir şeyi tüketmiş olduğunu söylemektedir. Böyle bir eğlenceye örnek olarak da kolay fotoğrafçılığı vermektedir. Kolay fotoğrafçılığın yabancılaşmış görsel algılamının en önemli dışavurumu olduğunu söyleyen Fromm, zamanını böyle bir etkinlikle geçiren insanı şu şekilde anlatmaktadır:

“Elinde fotoğraf makinesiyle turist, dünyayla yabancılaşmış bir ilişki içinde olan insanların en belirgin simgesi olup çıkmıştır. Sürekli resim çekmekle uğraştığından bu kişi, aslında makinenin aracılığı olmadan hiçbir şeyi göremez. Görme işini makine yapar; o kişinin zevkli yolculuğu da, bir sürü fotoğraftan oluşur; bu fotoğraflar onun yaşayabileceği ama tadına varamadığı bir deneyimin yerini almıştır.”

Yaptığı işe, tükettiği nesnelere, boş zamanlarındaki zevklerine böylesine yabancılaşmış biri, yaşadığı toplumdaki herkesin yaşamını belirleyen toplumsal güçlere de yabancılaşmıştır. Kendisini yöneten güçlere karşı çaresiz olduğunu hisseden insanın bu durumu en fazla toplumsal yıkımlarda, ekonomik çöküntülerde ve savaşlarda ortaya çıkar. Kendisinin yapmadığı, denetlemediği şeylerin sonuçları altında ezilir. Fromm, insanın denetlemediği, denetlemek bile istemediği yasaların yönetiminde olmanın yabancılaşmanın en büyük belirtilerinden biri olduğunu söylemektedir. Ekonomik ve toplumsal düzenlemeleri ortaya koyan insan daha sonra bu sorumluluktan bile isteye kaçmış, pasif bir şekilde geleceğin ne getireceğini bekler hale gelmiştir. Kendisini yöneten yasaları kendi oluşturmuştur ama artık o yasaların tutsağı durumundadır.⁸²

Yaşadığı toplumda her tarafı kuşatmış olan yabancılaşmayı böyle anlatan Fromm, bu durumun gelecekte de devam edeceğini iddia etmektedir. Yabancılaşmadan kurtulmanın yolu olarak komünizmi gören Marx’a karşın Fromm, kapitalizmin de komünizmin de yönetimci toplumlara dönüşmekte olduğunu söylemekte ve bu toplumları şöyle anlatmaktadır: “Üyeleri karnı tok, sırtı pek, istekleri doyurulmuş, doyurulamayacak istekleri kalmamış insanlardır; zorlama

⁸² Fromm, **a.g.e.**, s.151-153.

olmadan buyruklara uyan, önder olmadan güdülen, insan gibi davranan makineler ve makine gibi davranan insanlar üreten otomatlardır.”

Böyle bir yabancılaşma ve otomatlaşma sonucunda insan için yaşamın bir anlamı yoktur. Yaşama sevincini kaybetmiştir. Bu nedenle de insanın, gerçekliğin varlığından söz edilemez. Herkes sözde mutludur ama “duyma, akıl yürütme, sevmeye yetisini yitirmiştir.”⁸³

Yabancılaşma konusu üzerinde çalışmalar yapan Amerikalı sosyal psikolog Melvin Seeman ise kavramı sosyo-psikolojik açıdan incelemiş ve çeşitli yabancılaşma şekillerinden bahsetmiştir. Yabancılaşmanın toplumda beş farklı şekilde görünebileceğini ifade eden Seeman, ayrıca, bunların ortaya çıkmasına neden olan sosyal koşulları ve bu yabancılaşma durumlarının davranışsal sonuçlarını da araştırmıştır.

Seeman’e göre yabancılaşmanın çeşitleri şunlardır: güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, yalıtılmışlık ve kendine yabancılaşma. Seeman, ilk sırada saydığı güçsüzlük duygusunu Marx’ın ele aldığı kapitalist toplumdaki işçinin durumuyla ilişkilendirmiştir. Kendi çalışması, kendi ürünü hakkında hiçbir karar alma yetkisi bulunmayan işçinin durumu tam olarak bu güçsüzlük kelimesiyle ifade edilebilir. Edebiyatta en sık karşımıza çıkan yabancılaşma şeklinin güçsüzlük olduğunu söyleyen Seeman, bu çeşit bir yabancılaşmanın, bireyin etrafında olup bitenler ya da olmasını istediği şeyler üzerinde bir kontrolünün olmaması, bunlara kendi davranışlarının karar verebileceğine inanmamasından kaynaklandığını düşünmektedir.⁸⁴

Marx’ın yabancılaşmış işçisinin üretim sürecinde kendi yapacağı işler ve üreteceği ürünler üzerinde hiçbir kontrolü yoktu. O sadece kendisine söyleneni yapıyordu. Bu kontrol eksikliği de onda bir güçsüzlük duygusu oluşturuyordu. Aynı durum, günümüzde sadece üretim sürecinde değil, hayattaki sosyal ve politik olaylarda da karşımıza çıkmaktadır. İnsan artık çevresinde olup biten pek çok şey hakkında karar verme yetisine ve onları kontrol etme gücüne sahip değildir.

⁸³ A.e., s.392.

⁸⁴ Melvin Seeman, “On The Meaning of Alienation”, *American Sociological Review*, C. XXIV, S. 6, Aralık 1959, s. 783-784.

Seeman'ın bahsettiği ikinci yabancılaşma çeşidi anlamsızlıktır. Böyle bir yabancılaşma yaşayan birey neye inanması gerektiğini bilememekte, bir karar verme konusunda zorlanmaktadır. İnandığı şekilde davranırsa sonuçlarının ne olacağından emin olamamaktadır. Seeman yabancılaşmanın güçsüzlük şekliyle anlamsızlık şeklinin mantıksal olarak birbirinden bağımsız olduğunu, ancak buna rağmen ikisi arasında açık bir şekilde bağ bulunduğunu söylemektedir. Ona göre birey, kendisine anlaşılır gelen bir dünyada yaşıyorsa olup bitenler üzerinde bir kontrolünün olmasını bekleyebilir. Ya da karışık olayları anlayamaması onun dışardan daha fazla kontrol edilmesine yani kendisini güçsüz hissetmesine neden olabilir.⁸⁵

Üçüncü yabancılaşma çeşidi olan normsuzluk ise Durkheim'ın anomi kavramından kaynağını almaktadır. İnsanın davranışlarını düzenleyen sosyal normların yıkılıp artık davranış kuralı olarak etkili olmadığı bir durumu anlatmak için kullanılan anomi kavramını Mertoncu anlayışla ele alan Seeman'e göre bu kavram, belirlenen hedeflere ulaşmak için toplum tarafından onaylanmayan davranışların gerekli görüldüğü durumları anlatmak için kullanılmaktadır. Seeman normsuzluk başlığı altında Merton'ın anomi ile ilgili görüşlerini ele almış ve Merton'ın, kültürel olarak belirlenmiş amaçların bunları gerçekleştirebilmek için uygun olan araçlarla uyumlu olmadığı durumlarda anomi ya da normsuzluğun gelişeceği ve yasal olsa da olmasa da teknik olarak en etkili olan yöntemin kurumsal olarak belirlenmiş davranışlara tercih edileceği yönündeki görüşlerini benimsemiştir.⁸⁶

Seeman'ın ele aldığı diğer bir yabancılaşma çeşidi yalıtılmışlıktır. Bu yabancılaşmanın daha çok aydınların durumunu anlatmak için kullanıldığını söyleyen Seeman, onların toplumda genel kabul görmüş ölçütlerden kopmuş olduğunu belirtmektedir. O, bireyin beklentilerine ve değerlerine odaklandığından, yalıtılmışlık duygusu olarak yabancılaşmanın ödül değeri açısından tanımlanabileceğini söylemekte ve toplumda çok önem verilen amaç ve inanışların

⁸⁵ Seeman, **a.g.m.**, s. 786-787.

⁸⁶ **A.m.**, s. 787-788.

düşük ödül değerine sahip olduğunu düşünen kişilerin böyle bir yabancılaşma yaşadığından bahsetmektedir.⁸⁷

Yabancılaşma türlerinin sonuncusu olarak kendine yabancılaşmayı sayan Seeman, Fromm ve Mills'in bu konudaki görüşlerini ele almış ve birinin kendini yabancı olarak hissetmesinin, kendini ve diğerlerini bir araç olarak görmesinin bu yabancılaşma türünün en geniş kapsamlı ifadesi olduğunu belirtmiştir. Seeman, ayrıca, Marx ve diğerleri gibi kendine yabancılaşmanın çalışmanın gerçek anlamının kaybedilmesi olduğunu ifade etmekte ve sadece maaş için çalışan bir işçiyi, bir an önce bitirip kurtulma düşüncesiyle yemek pişiren ev hanımını ve başkaları üzerindeki etkisine göre davranışlarını belirleyen birini bu yabancılaşma çeşidinin örnekleri olarak göstermektedir.⁸⁸

Yabancılaşmayı, bu şekilde beş kategori halinde inceleyen Seeman, bu kategorilerin test edilebilir varsayımlar elde etmede yardımcı olacağını düşünmektedir. Bu amaçla yapılmış araştırmaları bulunan Seeman'ın, 1968 olayları öncesinde Fransız işçilerine uygulamış olduğu araştırmanın sonuçlarına baktığımızda temel sorunların yabancılaşma kategorilerinden biri olan güçsüzlük duygusuyla ilgili olduğunu görmekteyiz. Bu araştırmaya göre “İleri sanayi toplumu Fransa’da, özellikle siyasal ilgi ve bilinç düzeyinin gelişmesine karşılık, siyasal katılmanın ve bireylerin toplumsal süreçlerde ve yapılardaki kontrol yetkilerinin kısıtlı olması, temel sorun olarak ortaya çıkmaktadır.”⁸⁹

Seeman, daha sonraki yıllarda, saydığı bu yabancılaşma çeşitleri üzerinde düzenlemeler yapmış, güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk ve kendine yabancılaşma dışında daha önce ödül değeri açısından tanımladığı yalıtılmışlık hissi yerine kültürel yabancılaşma ve dışlanmışlık hissi olarak tarif ettiği sosyal yalıtılmışlık ifadelerini kullanmıştır.⁹⁰

⁸⁷ A.m., s. 788-789.

⁸⁸ A.m., s. 789-790.

⁸⁹ Tolan, a.g.e., s. 128-129.

⁹⁰ Melvin Seeman, “Alienation Studies”, *Annual Review of Sociology*, C. I, 1975, s.93-94.

Seeman, kültürel yabancılaşmayı bireyin içinde yaşadığı toplumda bulunan kültürel değerlere bağlı kalmayı reddetmesi⁹¹ olarak açıklarken, sosyal yalıtılmışlık hissinin ciddi bir problem olduğunu söylemekte, kişinin kendini yalnız hissetmesi ya da bir yere ait olmadığını düşünmesinin bu durumun sadece bir yönü olduğunu ifade etmektedir. Ona göre sosyal yalıtılmışlık konusuyla ilgili temel problem, değişen yaşam şartlarıyla çocuğun yetişkinlerle yani ebeveynleriyle sağlıklı ilişkiler kurmaktan uzaklaşmış olmasıdır.⁹²

Burada adını zikrettiğimiz kişilerin dışında yabancılaşmayla ilgili görüşleri olan daha pek çok düşünür bulunmaktadır. Ancak biz inceleyeceğimiz kitaplarla ilgili olduğunu düşündüğümüz bu düşünürlerin görüşlerini açıklamakla yetineceğiz. Tezimizin konusu olan romanlara geçmeden önce şimdiye kadar açıklamaya çalıştığımız yabancılaşma olgusunun edebiyatta nasıl karşımıza çıktığına bakmakta fayda görmekteyiz.

1.4.Yabancılaşma Olgusunun Edebiyattaki Etkileri

Felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi pek çok alanın araştırma konusu olan yabancılaşma edebiyatta da çok sık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze pek çok kişi tarafından hayatın yansıtılması olarak görülen edebiyatın, özellikle modern çağın büyük problemlerinden biri olan yabancılaşma konusunu ele alması gayet doğaldır. Yıldız Ecevit edebiyatın, başından beri toplumda geçerli olan yaşam biçimine yabancılaşmış, aykırı insanın hikayesini anlattığını ancak günümüzde bu yabancılaşmanın daha da arttığını söylemektedir. Ona göre insanın yalnızlığı, onun kendisine ve çevresine yabancılaşması 20. yüzyılın ana gerçeklerindendir ve edebiyatın da en önemli motiflerinden biri olmuştur. İnsanın paraya, lüks eşyalara, güce çok önem verdiği, manevi değerlerin önemini yitirip hırsızların, katillerin kahramanlaştığı bir dünyada sevgi, dürüstlük, hak yememe gibi şeylere dikkat eden insan kendini artık yabancı gibi hissetmektedir.⁹³

Edebiyatta işlenen temalardan biri olarak yabancılaşma, bir kişi veya karakterin uyum içinde olması gereken ya da uyumlu olmak istediği bir şeye karşı

⁹¹ A.m., s.112.

⁹² A.m., s.111.

⁹³ Yıldız Ecevit, “Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma”, *Virgül*, Sayı: 14, Aralık 1998, s.45.

uzaklık hissetmesi olarak tanımlanabilir. Buna göre kişinin böyle bir uzaklaşma hissettiği varlıklara göre 6 çeşit yabancılaşmadan bahsedilebilir. Bunlar; doğa, deniz, şehir gibi içinde bulunulan fiziksel çevreye yabancılaşma, yaşadığı döneme yabancılaşma, topluma ya da o toplumda geçerli olan değerlere yabancılaşma, Yaratıcı'ya karşı yabancılaşma, kendi benliğine yabancılaşma ve son olarak da kişinin insan olma durumuna yabancılaşması olan varoluşsal yabancılaşmadır. Kendi benliğine yabancılaşma şekli edebiyatta, kişinin kendi kendine konuşması, çift kişilik sahibi olması ya da bir başkalaşım geçirmesi şeklinde karşımıza çıkabilir. Kişinin insan olma durumuna yabancılaşmasına ise varoluşçuluk felsefesi yazarlarından Kierkegaard, Dostoyevski ve Sartre gibi yazarların çalışmalarında rastlamak mümkündür.⁹⁴

Yabancılaşmanın edebiyattaki örneklerine gelince, genellikle modern zamanların sorunu olarak ön plana çıksa da önceki dönemlere ait eserlerde de bir çeşit yabancılaşma yaşayan karakterlere rastlamamız mümkündür. 14. yüzyılda Dante'nin *İlahi Komedya*'sında, yozlaşan bir toplumda insanların kötülükleri nedeniyle çevresine uyum sağlayamayan yani toplumuna karşı yabancılaşmış bir insan görmekteyiz. Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* adlı eseri ise 18. yüzyılda, duyguların önemini yitirdiği bir toplumda duygularıyla hareket eden, bu yüzden de etrafındakiler tarafından garip karşılanan bir karakterin yabancılaşmasından bahsetmektedir.⁹⁵

14. ve 18. yüzyıllardaki bu ilk örneklerden sonra da yabancılaşmayı konu alan pek çok eser yazılmıştır. Bunların en önemlilerinden sayılabilecek olan Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* adlı eseridir. Kendisinden sonraki pek çok düşünürü varoluşçu anlamda etkilemiş olan bu eserde Dostoyevski, yaşadığı toplumdan soyutlanmış bir şekilde kendi içine çekilmiş olan bir karakterin hikayesini anlatmaktadır.

⁹⁴ Jean-Charles Seigneuret, **Dictionary of Literary Themes and Motifs**, New York, Greenwood Press, 1988, s. 31-32.

⁹⁵ Ecevit, **a.g.m.**, s.45.

Yabancılaşma, insanı, dünyaya fırlatılmış bir varlık olarak gören varoluşçu felsefenin⁹⁶ ve edebiyatın önemli konularından biri olmuştur. Bu felsefenin babası olarak kabul edilen Soren Kierkegaard eserlerinde, insanı, kendine, dünyaya ve gerçekliğe yabancılaşmış, kim olduğunu, nerede olduğunu, bu dünyaya nasıl geldiğini, dünya kelimesinin aslında ne demek olduğunu bile bilmeyen biri olarak tasvir eder.⁹⁷ Aynı şekilde varoluşçuluk felsefesi yazarlarından Franz Kafka'nın eserlerinde de karakterlerin hissettikleri yabancılaşma duygusu baskındır. Onun *Dönüşüm* adlı eserindeki Gregor Samsa karakteri ve *Dava* eserindeki Joseph K. kendilerine ve içinde bulundukları topluma yabancılaşmış, bunun sancısını çeken bireylerdir.

Jean-Paul Sartre'ın *Bulantı* ve Albert Camus'un *Yabancı* adlı romanları da yabancılaşma konusunda zikredilmesi gereken önemli eserlerdendir. Sartre *Bulantı* adlı eserde baş kahraman Roquentin'in, varlığın temelinde bir anlam ve uyum olmadığını anlamasıyla hem dış dünyaya hem de kendisine yabancılaşmasını anlatmaktadır. Camus'un *Yabancı* isimli eseri ise, tam olarak anlayamadığı, aklına yatmayan bazı güçlerin zorlamasına göre davranmak zorunda bırakılan Meursault'ın hikayesini anlatmaktadır.⁹⁸

1.4.1.İngiliz Edebiyatında Yabancılaşma

Tezimizin konusu olan iki romandan birinin ait olduğu İngiliz edebiyatındaki yabancılaşma örneklerine baktığımızda Romantik dönem yazarlarından William Wordsworth ve John Keats'ten başlayarak pek çok edebiyatçının eserlerinde kendisine ve çevresine yabancılaşan karakterler bulunduğunu görmekteyiz. Bu edebiyatçılardan da önce John Milton *Paradise Lost* (Kayıp Cennet) adlı eserinde yabancılaşma(alienation) kelimesini Tanrı'dan yabancılaşma olarak kullanmıştır.⁹⁹

⁹⁶ Toplum içinde yaşayan bireyin anlamsız bir varlık haline geldiği, kendini kaybetme tehlikesinin baş gösterdiği ve yaşanan dönemle geçmiş arasındaki bağlantının koptuğu durumlarda ortaya çıkan varoluşçuluk, köklerinden kopma noktasına gelen, toplumda yabancılaşan, mutsuz ve huzursuz insanların durumunu anlatan bir felsefedir. Bkz.: Jean-Paul Sartre, **Varoluşçuluk**, çev. Asım Bezirci, 12.bs., İstanbul, Say Yayınları, 1996, s. 10.

⁹⁷ Geula Elimelech, **Arabic Prison Literature: Resistance, Torture, Alienation and Freedom**, ed. Sasson Somekh, Alexander Borg, Wiesbaden, Harrassowitz, 2014, s. 128.

⁹⁸ Seigneuret, **a.g.e.**, s. 40-42.

⁹⁹ John Milton, **Paradise Lost**, DjVu Editions E-books, 2001, s.106.

Viktorya dönemine geldiğimizde ise bu dönemde yazılan pek çok eserde yabancılaşma olgusunun varlığını hissettirdiği fark edilmektedir. Charlotte Bronte, Charles Dickens, George Eliot, Oscar Wilde, Thomas Hardy gibi yazarlar yaşadıkları toplumda meydana gelen felsefi, kültürel, sosyal ve ekonomik değişikliklerin insanlarda yabancılaşma hissine neden olduğunu düşünmekte ve bunu eserlerine yansıtmaktadırlar.¹⁰⁰

Yabancılaşma olgusunun en çok görüldüğü dönem olan 20. yüzyıla baktığımızda ise çok sayıda eserde yabancılaşmış karakterlerle karşılaşırız. Bunlardan en önemlileri modernizm akımının ilk örnekleri olarak sayılabilecek Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* romanı ile James Joyce'un *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* adlı eseridir. Çevresel değişikliklerin bireyin karakterinde meydana getirdiği gelişimleri gözler önüne seren iki romanda, yabancılaşma ve toplumdan uzaklaşmanın çevreleriyle düzgün bir iletişim kuramamalarının sonucu olduğu ifade edilmektedir.¹⁰¹

Yabancılaşma sadece romanlarda değil şiir gibi başka edebi eserlerde de görülmektedir. Buna örnek olarak T.S.Eliot'ın, *The Waste Land* adlı şiiri gösterilebilir. Eliot bu şiirinde doğaya karşı hissedilen bir yabancılaşmadan bahsederek insanın yalnızlık ve çaresizliğini ele almakta, dünya ve doğanın insana yabancılaştığını, sert ve yıkıcı bir duruma geldiğini söylemektedir.¹⁰²

1.4.2. Arap Edebiyatında Yabancılaşma

Yabancılaşma, Batı edebiyatında olduğu kadar Arap edebiyatında da pek çok eserde etkisini hissettirmektedir. Kavramın Arapça'daki karşılığı olan "iğtirab" kelimesinin, sözlükte bulunan karşılığı, vatandan uzakta olmak, öfkelenmek ve akrabası olmayan biriyle evlenmektir.¹⁰³ Ancak daha sonra kelime, bunların dışında başka anlamlar da kazanır ve yalnızlık, değişim, toplumla uyum sağlayamama ve

¹⁰⁰ Ahmad Elsayyad Ahmad Abuzeid, **The Theme of Alienation in the Major Novels of Thomas Hardy**, Doktora Tezi, Glasgow Üniversitesi, 1987, s.89.

¹⁰¹ Tamara Marcek, **Alienation, Isolation and Re-establishment of Identity in British Modernist Novels**, Yüksek Lisans Tezi, J.J. Strossmayer Üniversitesi, Osijek, 2016, s.34.

¹⁰² Herbert Aptheker (ed.), **Marxism and Alienation**, New York, Humanities Press, 1965, s.45.

¹⁰³ (Haz.) İbrahim Mustafa ve dğr., **el-Mu'cemü'l-Vasît**, 2 c., Kahire, Mecmau' el-Luğati'l-Arabî, 1961, C.II, s. 653.

kendini bir yere ait hissedememe gibi duyguları ifade etmek için kullanılır hale gelir.¹⁰⁴

Modern çağın insanının genel durumu olarak kabul edilen yabancılaşmayı, Suriyeli bir roman yazarı ve sosyolog olan Halim Berakat ise, gerçekte olanla olması istenilen arasındaki bir uyumsuzluk olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁵ İnsanın olmasını istediği şeylerin gerçekleşmemesi nedeniyle hissettiği bu memnuniyetsizlik durumunun sebebi olarak toplumsal sorunları gören Berakat'a göre "Arap toplumunda yabancılaşma, sosyal parçalanmanın, değerlerin ve aidiyet duygusunun erozyona uğramasının, toplumun katmanlara ayrılmasının, birlikte yaşama ve dayanışma yerine güç çatışmalarının egemen olduğu politik bir sistemin sonucudur." Berakat, böyle bir toplumda Arapların, devlete, aileye, dine ve diğer kurumlara karşı aciz kaldığını, kendi kararlarını veremeyecek bir halde yaşadıklarını söylemektedir. Diktatörlükle yönetilen pek çok Arap ülkesinde devlet, toplumu kontrolü altına almakta, onlara kendi hayatları hakkında hiçbir söz hakkı tanımamaktadır. Vatandaşlar kendi yöneticilerine karşı korunmaya muhtaç hale gelmiştir. Bir taraftan kendi yöneticilerinin onların özgürlüklerini kısıtlaması, diğer taraftan dış güçlerin baskısı nedeniyle Araplar iyice zayıflamış, güçsüz bir hale gelmiştir.¹⁰⁶

Yabancılaşmanın sebebi olarak politik sistemi gören Berakat, böyle bir ortamda siyasi olarak yabancılaşmanın, devletin halkı, kendisinin hizmetkârı gibi gördüğü durumlarda ortaya çıktığını düşünmekte, bu durumun çokça yaşandığı Arap ülkelerinde insanların artık devleti kendi devletleri olarak görmediğini, onu boyunlarının üzerine asılmış bir kılıç olarak gördüklerini söylemektedir.¹⁰⁷

Böyle baskıcı bir toplumda düzene karşı gelen bireylerin hayatlarını anlatan eserler yabancılaşma örnekleri yönünden oldukça zengindir. Bu eserlerde kahramanlar, politik düşünceleri nedeniyle tutuklanmış, işkenceye maruz kalmış, düşüncelerini değiştirmeleri yönünde zorlanmışlardır. Bu konuda yazılmış

¹⁰⁴ Lehsen Daho, "İğtirâbu'l-Mustalah: Ezmet Mefhum ve Tağrîb Huviyye" **Mecellet Makâlîd**, S. 1, 2011, s. 164.

¹⁰⁵ Halim Berakat, "Alienation: A Process of Encounter between Utopia and Reality," **The British Journal of Sociology**, C. XX, S. 1 Mart 1969, s. 1.

¹⁰⁶ Elimelekh, **a.g.e.**, s. 130-131.

¹⁰⁷ Halim Berakat, **el-İğtirâb fi's-sekâfeti'l-Arabiyye : metâhâtü'l-insan beyne'l-hilm ve'l-vâkı'**, Beyrut, Merkezu Diraseti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, t.y., s.92.

eserlerden, Mısırlı yazar Sunullah İbrahim'in *Tilke'r-Râiha ve Kısas Uhrâ* (Şu Koku ve Diğer Hikayeler) adlı romanı ile Abdurrahman Münif'in romanları örnek olarak gösterilebilir. Münif'in romanlarındaki karakterlerin yaşadığı üç çeşit yabancılaştırmadan bahsedilebilir. Bu karakterlerin bazıları, kendi vatanlarında da olsalar yurt dışında da olsalar yaşadıkları yere karşı sürekli bir yabancılaştırma hissi içindedir. Bazıları içinde bulundukları anı yaşayamamakta, geçmişte sıkışıp kalmış bir durumda bulunmaktadır. Bir kısmı da kendine yabancılaştırmış, etraflarındaki kimseye güvenemeyerek yalnız yaşayıp sürekli ölümü düşünmektedirler.¹⁰⁸

Bunların dışında Muhammed Hüseyin Heykel'in *Zeynep*, Necip Mahfuz'un *Serseratu Fevka'n-Nîl*, Tefvik el-Hakim'in *Yevmiyyat Nâib fi'l-Eryâf*, Abdurrahman eş-Şerkâvî'nin *el-Ard*, Yusuf İdris'in *el-Haram* ve Ğassân Kenefânî'nin *Rical fi's-Şems* adlı eserleri yabancılaştırma olgusunu işleyen romanlardır.¹⁰⁹

1.4.3. Türk Edebiyatında Yabancılaştırma

Tüm dünyada olduğu gibi Türk edebiyatında da etkisini hissettiren yabancılaştırma olgusu, Türkiye'de, özellikle 1970'li yıllardan sonra sanayileşmeyle birlikte değişen yaşam şartlarına bağlı olarak ele alınsa da bu tarihten önce yazılan eserlerde de görülmektedir. Bu eserlere, Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf*, *İçimizdeki Şeytan* ve *Kürk Mantolu Madonna* adlı romanları örnek olarak gösterilebilir. Bu romanlarda yabancılaştırma, bazen doğa-kent, bazen de birey-toplum çatışması olarak yer almaktadır. Ayrıca Atilla İlhan'ın *Sokaktaki Adam* romanındaki Kamarot Hasan da toplumsal olarak yabancılaştırma yaşayan bir karakter olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹⁰

1950'den sonra ise varoluşçuluk fikrinin etkisiyle, yaşamı sorgulayan, çevrelerinden kopmuş ve kendi içlerinde yaşayan insanların durumunu anlatan eserlere rastlamamız mümkündür. Bu dönemde Ferit Edgü, Leyla Erbil, Demir Özlü

¹⁰⁸ Elimelekh, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁰⁹ Abdullah b. Safiyye, "İşkâliyyetü'l-İğtirâb fi Rivâyeti Rical fi's-Şems li Ğassân Kenefânî Seyrûratü es-Serd ve Suâlü'l-Keynûne", **Mecellet Âfâk li'l-Ulûm**, el-Celfe Üniversitesi, S. 7, Mart 2017, s. 21.

¹¹⁰ Nilüfer İlhan, "Yabancılaştırma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı" **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. V, S. 20, Kış 2012, s. 45.

gibi yazarların eserlerinde kronik bir yabancılaşma duygusunun varlığı göze çarpmaktadır.¹¹¹

Yabancılaşma konusunu ele alan eserler, toplumda meydana gelen gelişmelere bağlı olarak bu değişimlere ayak uyduramayan bireyin yaşadığı bunalımları gözler önüne sermektedir. Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Oğuz Atay da, 1972 yılında yayımlanan *Tutunamayanlar* adlı romanında böyle bir yabancılaşmayı dış dünyada tutunamamakla özdeşleştirir. Romandaki Selim karakteri, etrafındaki ihtiras oyunları, açgözlülük, rekabet ve dedikodular yüzünden kendini yabancı hissetmektedir. Çünkü böyle bir dünyada nasıl yaşayacağını bilememektedir. “Erdemli tinselliğin, yozlaşmış maddeselliğe yabancılaşmasını” anlatan *Tutunamayanlar* romanı dışında Yusuf Atılgan, Bilge Karasu ve Orhan Pamuk’un eserleri de böyle bir yabancılaşmayı anlatmaktadır.¹¹²

Görüldüğü gibi Batı edebiyatında olduğu kadar Türk ve Arap edebiyatında da yabancılaşma olgusunu konu edinen çok sayıda esere rastlamak mümkündür. Edebi eserlerin tümünde karşımıza çıkabilecek bu olgu özellikle romanlarda daha da ön plana çıkmaktadır. Modern zamanların hastalığı olarak kabul edilen yabancılaşmanın, toplumdaki bütün dalgalanmaların bir yansıması olan romanın ana konularından biri olması son derece doğaldır. Çünkü, Meksikalı yazar Carlos Fuentes’in dediği gibi “yabancılaşma olmadan romancı olmaz. Yabancılaşma romanın kaynağıdır.”¹¹³

¹¹¹ Macit Balık, “Edip Cansever’in Tragedyalar’ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. IV, S. 18, Yaz 2011, s. 10.

¹¹² Ecevit, **a.g.m.**, s. 46.

¹¹³ Seigneuret, **a.g.e.**, s. 33.

İKİNCİ BÖLÜM

GEORGE ORWELL VE 1984 ADLI ROMANI

2.1. George Orwell'ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti

2.1.1. George Orwell'ın Hayatı

Asıl adı Eric Arthur Blair olan George Orwell 1903 yılında, İngiliz işgali altında bulunan Hindistan'da yaşayan İngiliz bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası, Hindistan Devlet Örgütünün Afyon Dairesinde görevli olan Richard Walmesley Blair'dir. Eric dört yaşına geldiğinde ailesinin İngiltere'ye dönmeye karar vermesiyle Hindistan'dan ayrılır, ancak babası, emekli oluncaya kadar orada çalışmaya devam eder. Bu yüzden sekiz yaşına gelene kadar babasını neredeyse hiç göremez.

Sekiz yaşında Sussex'deki özel bir ilkokula yatılı olarak gönderilen Eric, on üç yaşına kadar orada kalır. Yatılı okul hayatı lisede de devam eder. Bir dönem Wellington, dört buçuk yıl da Eton özel liselerinde burslu ve yatılı olarak okur. Eğitimini tamamladıktan sonra Hindistan İmparatorluk Polisi teşkilatına katılır ve 1922-27 yılları arasında Birmanya'da görev yapar. Ancak görevi sırasında karşılaştığı olaylar ona sömürgeciliğin gerçek yüzünü gösterir, bu nedenle de istifa etmeye karar verir. İstifasının diğer bir nedeni ise ilk gençlik yıllarından beri yazar olmak istemesi ve İmparatorluk polisliğinin bunun için uygun bir meslek olmadığını düşünmesidir.

İmparatorluk polisliğinden ayrıldıktan sonra Londra'nın Notting Hill semtinde kendine bir oda tutan Eric, kendi deyimiyle sıradan İngiliz halkını keşfetmek, onları yakından tanımak için kentin yoksul kesimlerinde keşif gezilerine çıkar. 1928 yılının ilkbaharında Paris'e gider ve orada işçi mahallesinde yaşamaya başlar. Orada kaldığı süre içinde iki roman yazar ancak bu romanlar kaybolur. Fransızca ve İngilizce yazdığı bazı yazılarını yayınlatan Eric zatürree hastalığına yakalandıktan sonra bir süre daha Paris'te bulaşıkçı ve mutfak yamağı olarak çalışır, 1929 yılının sonunda İngiltere'ye geri döner.

İngiltere’de anne ve babasının Suffolk’daki evine yerleşen Eric, bir taraftan yazı yazmaya devam ederken bir taraftan da öğretmenlik yaparak para kazanır. Bu arada ilk kitabı *Paris ve Londra’da Meteliksiz*’i tamamlar ve Eric Blair’den George Orwell’a geçiş de bu kitabın yayınlanması sırasında olur. Kitap yayınlanacağı sırada öğretmenlik yapan Eric, yayıncısına dört isim sunar, bunlardan George Orwell’ı tercih ettiğini belirtir. Böylece yazar George Orwell’ın ilk kitabı yayınlanır. Ancak bu onun ilk isim değişikliği değildir. Kendisi, İngiltere’de keşif gezileri yapıp serserilerle dolaşırken P.S. Burton adını kullandığını yayıncısına isim önerilerini sunarken ifade eder.

1933 yılındaki ilk kitabından sonra üç yıl boyunca arka arkaya romanları yayınlanan Orwell, 1936 yılında Hertfordshire’ın Wallington köyüne yerleşir, iki ay sonra da Eileen O’Shaughnessy ile evlenir. Evliliğinden kısa bir süre sonra yazılarına malzeme toplamak için İspanya İç Savaşına katılır. Barcelona’ya vardıktan kısa bir süre sonra, önce POUM (Marksist Birleşim İşçi Partisi) milisleri arasında, daha sonra da gene aynı safta görev yapan İngiliz Bağımsız İşçi Partisi birliğinde savaşır. 1937 yılının Mayıs ayında bir keskin nişancının kurşunuyla boynundan yaralanır. Yarası iyileştikten sonra POUM yasadışı ilan edilince İspanya’dan ayrılıp Fransa’ya gider. İngiltere’ye geri döndüğünde de Katalonya’ya *Selam* adlı kitabını yazmaya başlar.

1938 yılının Mart ayında vereme yakalanır ve yaz bitinceye kadar Kent’te bir sanatoryumda kalır. Sonra eşiyle beraber Fas’a gidip kışı orada geçirir. 1939 yılında geri döndüğünde Fas’tayken yazdığı *Suluk Almak İçin Yüzeye Çıkış* adlı romanı yayınlanır. Aynı günlerde babası Richard Blair kanser nedeniyle seksen iki yaşında hayatını kaybeder. İkinci Dünya Savaşı başlayınca, daha önce savaş karşıtı söylemleri olan Orwell, madem savaşa girdik kazanmamız lazım diyerek orduya gönüllü olarak yazılmak ister ancak sağlık açısından uygun olmadığından kabul edilmez.

1940 yılında, gazetelerde geçici olarak iş bulma olanağı azaldığından maddi açıdan sorunlar yaşayan Orwell, tekrar Londra’ya taşınır. 1941 yılının başında bir Amerikan dergisi olan *Partisan Review*’e “Londra Mektupları”nı yazmaya başlar. Aynı yıl BBC’nin Doğu Yayınları Servisi Hindistan bölümüne editör olarak girer.

1943 yılının sonlarına kadar bu görevine devam eder. Sonra da o andaki politik durumda Hindistan'a, İngiltere propagandası yapmanın faydasız olduğunu belirterek istifa eder. İstifasından sonra edebiyat yazılarına ağırlık veren Orwell, *Hayvan Çiftliği* adlı kitabını da bu sıralarda yazmaya başlar. Kitabı 1944 Şubatı'nda bitirmesine rağmen siyasi nedenlerle 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra yayımlatabilir.

1944 yılında eşiyle beraber bir erkek çocuğunu evlat edinirler. Ancak 1945 yılında eşi bir ameliyat sırasında hayatını kaybeder. Orwell, babası Richard'ın adını verdiği bu çocuğu hayatının sonuna kadar yanından ayırmaz.¹

Hayvan Çiftliği adlı kitabından elde ettiği gelirle İskoçya'da yer alan Jura adasında kendine bir çiftlik evi tutar. Hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı kitabını yazmak hem de oğlu Richard'ı sağlıklı bir çevrede yetiştirmek için buraya yerleşir.² 1946 yazında kitabı yazmaya başlar ve 1947 yılının Ekim ayında ilk taslağını bitirir. Ancak sağlığı gün geçtikçe kötüye gitmektedir. Yeniden verem hastalığına yakalanan Orwell, 1948 yılının ilk yarısını hastanede geçirir. Hastaneden çıkar çıkmaz iki ay içinde kitabın ikinci taslağını da bitirir ve ağırlaşan sağlık durumuna rağmen büyük bir gayret göstererek kitaba son şeklini verir. 1949 yılının Ocak ayında sanatoryuma yatar. Ekim ayında Sonia Brownell ile hasta yatağında evlenen Orwell, 21 Ocak 1950'de kırk altı yaşında hayatını kaybeder. Yayımcısı Fred Warburg, Orwell'in ölümüne sebep olan şeyin yazmak için olağanüstü bir çaba harcadığı *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı kitabı olduğuna inanmaktadır.³

2.1.2. George Orwell'in Eserleri ve Edebi Şahsiyeti

Kırk altı senelik hayatı boyunca pek çok makale ve kitap yazan Orwell'in eserlerini incelemekten önce onu yazmaya iten şeyleri ele almanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. 1946 yılında yayınlanan "Neden Yazıyorum" adlı makalesinde kendi yazarlık serüvenini anlatan Orwell'a göre bir yazarın neden yazmakta olduğunun anlaşılabilmesi için onun içinde bulunduğu çağın bilinmesi gereklidir. Çünkü onun yazdıklarının konusu o çağ tarafından belirlenir. Aynı makalede, bir yazarı yazmaya

¹ Raymond Williams, **Orwell**, çev. Nejat Bayramoğlu, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1985, s. 7-14.

² Stephen Wadhams (der.), **Remembering Orwell**, Ontario, Penguin Books, 1984, s. 169.

³ **A.e.**, s. 153.

iten dört nedenden bahseden Orwell, bu nedenlerin her yazarda farklı derecelerde bulunduğunu ve etkilerinin de yaşanan ortama göre değiştiğini söylemektedir. Orwell'a göre bu nedenlerden birincisi “tam bir bencillik”tir. Yazarların, ilim adamları, sanatkarlar, politikacılar gibi insanlığın üst tabakası ile ortak olan bu özelliği zeki görünme, hakkında konuşulması ve ölümünden sonra anılma isteği, çocukken onları küçümseyen yetişkinlerden intikam alma arzusu gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

İkinci neden ise Orwell’ın pek çok yazarda zayıf olduğunu söylediği “estetik heyecan”dır. Buna göre eğer bir yazar kelimelerin doğru bir şekilde sıralanmasındaki güzelliği görüyorsa, iyi bir nesir veya hikayeden haz duyuyorsa estetik heyecanla yazıyor demektir. Üçüncü neden olarak Orwell, gerçeği ortaya çıkarıp gelecek nesillere aktarma arzusunu yani tarihi dürtüyü saymaktadır. Son olarak da kendisini de yazmaya iten esas sebep olan “siyasi amaç” gelmektedir. Bunun nedeninin içinde bulunduğu dönem olduğunu söyleyen Orwell, aslında karakterinde ilk üç özelliğin daha baskın olduğunu ancak yaşadığı dönemdeki siyasi olayların onu bu yönde yazmaya ittiğini söylemektedir.⁴

Yaşadığı dönemdeki olaylar Orwell’ı çok küçük yaşlarından beri etkilemiştir. Öyle ki daha on bir yaşındayken yayımlanan ilk çalışması “Awake! Young Men of England” (Uyanın! İngiltere’nin Genç Adamları) adlı şiirini yazmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı 1914 yılında yazdığı bu şiirde, İngiliz erkeklerine Almanya’ya karşı savaşan ülkelere destek olmalarını söylemektedir. Bu şiir onun gerçek adıyla yayımlanmıştır.

Orwell’ın eserlerine baktığımızda hayatından çok fazla iz taşıdığını görmekteyiz. Anlattığı hikayeler hayal ürünü değil, kendi yaşadığı deneyimlerdir. Hatta yazmak için bu deneyimleri yaşadığını söylemek de mümkündür.⁵ İçinde hep yazar olma isteği taşımasına rağmen ilk kitabını ancak otuz yaşındayken yayımlatabilen Orwell, *Paris ve Londra’da Beş Parasız* adını taşıyan bu kitabında, yoksul insanların arasında, işçi mahallelerinde yaşadığı dönemlere ait

⁴ George Orwell, **George Orwell’dan Seçmeler**, çev. M. Selami Çekmegil, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1989, s. 3-4.

⁵ Wadhams, **a.g.e.**, Introduction, s. V.

deneyimlerinden bahsetmektedir. 1934 yılında Amerika’da, bir sene sonra da İngiltere’de yayınlanan *Burma Günleri* adlı eserinde de Hindistan’da İmparatorluk Polisi olarak görev yaptığı zamanları anlatmaktadır. 1935 yılında yayınlanan *Papazın Kızı* ise o dönemdeki İngiltere’de yoksul insanların, kadınların durumlarını gözler önüne sermektedir.

Yaşadığı toplumdaki sorunlara eserlerinde oldukça yer veren Orwell toplumdaki sınıf atlama çabalarını *Aspidistra* adlı eserinde mizah yoluyla eleştirmiş, o dönemdeki toplumda yaşanan sıkıntıları deneme tarzında yazdığı *Wigan İskelesi Yolu* adlı eserinde ele almıştır.

Katıldığı İspanya İç Savaşı’ndan döndükten sonra yazdığı *Katalonya’ya Selam* eserinde bu savaş sırasında yaşadığı deneyimlerini anlatan Orwell’in bunların dışında *Boğulmamak İçin* (1939), makalelerden oluşan *Balinanın İçinde* (1940) ve *Aslan ve Tekboynuz* (1941) adlı eserleri de bulunmaktadır. En çok tanınmasını sağlayan eserleri ise *Hayvan Çiftliği* (1945) ve tezimizin de konusu olan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* (1949) romanıdır.

Ölümünden sonra kağıtları arasında bulunan ve 1950 yılında yayımlanan *Such Such Were The Joys* ise, Orwell’in yatılı okulda kaldığı zaman yaşadıklarını anlatan bir denemesidir. Orwell, orada uygulanan çifte standarttan, müdürün zengin ailelerin çocuklarına iyi davranıp fakir olanlara sert bir şekilde muamele etmesinden bahsetmektedir.⁶

Orwell’in bu saydığımız eserlerine baktığımızda kendi hayatından kesitler sunmakla beraber yaşadığı toplumun sorunlarına ve siyasi meselelere de özellikle değindiğini görmekteyiz. Toplumsal ve siyasal sorunları bazen mizah kullanarak bazen de denemelerle ele alan Orwell yazılarının içeriğiyle ilgili olarak “Eserlerimi tekrar gözden geçirince her nerede siyasi amaçtan yoksun kalmışsam hep aynı şekilde hayatiyetten yoksun kitaplar yazdığımı ve süslü pasajların, manası olmayan cümlelerle dekoratif sıfatların ve genel olarak martavalların içinde kaybolduğumu görüyorum.” demektedir.⁷ Gerçekten de onun en fazla ön plana çıkan iki kitabı

⁶ George Orwell, **A Collection of Essays**, New York, Doubleday Anchor Books, 1954, s.55.

⁷ George Orwell, **George Orwell’dan Seçmeler**, s.7.

Hayvan Çiftliği ve *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* yaşadığı dönemin siyasal olaylarıyla yakından ilgilidir. *Hayvan Çiftliği*, yaşadıkları çiftlikte yönetimi ele geçiren hayvanlar üzerinden Sovyet Rusya yönetimini eleştirmiş, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te ise gelecekte dünyayı bekleyen tehlike olarak gördüğü totaliterliğe dikkat çekmiştir.

2.2. 1984 Romanına Kısa Bir Bakış

Orwell'in ilk kez 1949 yılında yayımlanan romanı *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, geleceğe dair distopik bir dünyada geçen siyasi bir romandır. Bu kitabı yazarken Orwell'in düşündüğü isim aslında Avrupa'daki Son Adamdır. Zira, insandan özgürlüğün tadını alan ileri derecede makineleşmiş kitle toplumuna karşı kendini öyle hissetmektedir.⁸ Ancak bitirdiği zaman adını 1984 olarak belirler. Arkadaşı Julian Symons'a söylediklerinden Orwell'in bu başlığı rastgele seçtiğini anlıyoruz. Zira o, sadece romanı bitirdiği yıl olan 1948'in son iki rakamının yerini değiştirerek kitabının ismini belirlemiştir.⁹

1984 yılında Okyanusya diye bir ülkede geçmekte olan romanın konusuna geçmeden önce Okyanusya'nın tam olarak nereyi ifade ettiğini açıklamamanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. Orwell, dünyada meydana gelen olaylar neticesinde oluşan üç büyük süper devletten bahsetmekte, Okyanusya'nın da bunlardan biri olduğunu söylemektedir. Bu devletlerin nasıl oluştuğunu ve tam olarak nereleri kapsadığını Orwell, romanda şu şekilde açıklamaktadır:

“Dünyanın üç büyük süper-devlete bölünmesi, yirminci yüzyılın ortalarına gelinmeden öngörülebilecek ve gerçekten de öngörülmüş bir olaydı. Avrupa'nın Rusya tarafından, Britanya İmparatorluğu'nun da Birleşik Devletler tarafından ele geçirilmesiyle birlikte, var olan üç devletten ikisi oluşmuştu bile. Üçüncü devlet olan Doğuasya ise, ancak on yıl kadar süren karışık savaşımlardan sonra ortaya çıktı. Üç süper-devlet arasındaki sınırlar kimi yerlerde rastgele oluşmuştur, kimi yerlerde savaşın gidişine göre değişip durur, ama genellikle coğrafi konuma uyar. Avrasya, Portekiz'den Bering Boğazı'na kadar, Avrupa'nın ve Asya anakarasının tüm kuzeyini kapsar. Okyanusya, Kuzey ve Güney Amerika'yı, aralarında Britanya Adaları'nın da bulunduğu Atlas Okyanusu adalarını, Avustralya'yı ve Afrika'nın güneyini içine alır. Ötekilerden daha küçük olan ve batı sınırı pek o kadar belirli olmayan

⁸ Wadhams, a.g.e., s. 154.

⁹ A.e., s. 207.

Doğusya ise, Çin ve onun güneyindeki ülkeleri, Japon adalarını ve Mançurya, Moğolistan ve Tibet'in büyük ama durmadan değişen bir bölümünü kapsar.¹⁰

Okyanusya, kimi zaman Avrasya ile kimi zaman da Doğusya ile savaş halindedir. Ülkedeki bu savaş durumu hiç değişmemekle birlikte savaşılan taraf zaman zaman değişmektedir. Ancak ülkede her şeyi elinde bulunduran parti ve başındaki Büyük Birader bütün gazete, dergi, kitap ve bütün yayın organlarını öyle bir ayarlamıştır ki savaşılan taraf değiştiğinde onunla ilgili bütün bilgiler de yok edilmekte sanki sürekli o anda düşman olan ülkeyle savaşıyor gibi görünmektedir. Zihinleri allak bullak edilen insanlar da buna inanmaktadır.

Yönetiminin dört bakanlık tarafından sağlandığı ülkede, romanın baş karakteri Winston Smith'in çalıştığı Gerçek Bakanlığı haber, eğlence, eğitim ve güzel sanatlarla, Barış Bakanlığı savaşlarla, Varlık Bakanlığı ekonomiyle ilgilenmekte, Sevgi Bakanlığı ise yasa ve düzeni sağlamaktadır.¹¹

Gerçek Bakanlığı'ndaki görevi kendisine söylenen haberleri istenildiği gibi değiştirip yazmak olan Winston, gazetelerde, kitaplarda, dergilerde yazmakta olan gerçeğin her gün değiştirildiğine şahit olmakta, insanların düşüncelerinin nasıl şekillendirildiğini anlayabilmektedir. Yönetimi elinde bulunduran partinin ve başındaki Büyük Birader'in baskıcı yöntemlerinden rahatsızlık duyan Winston, bir gün öğle arasında evine gelir. Önce çalıştığı Gerçek Bakanlığı binasının üstünde asılı olan parti sloganlarına bakar ve ülkede yaşananları düşünür. Sloganlar şu şekildedir: "Savaş barıştır", "Özgürlük köleliktir" ve "Cahillik güçtür." Sonra da daha önce almış olduğu bir defteri alarak günlük tutmaya başlar. Önce topluca seyredilen bir film sırasında insanların savaş ve ölüm sahneleri karşısında ne kadar acımasız tepkiler verdiğinden, bu sahnelerin onları ne kadar eğlendirdiğinden bahseder. Sonra da hem bütün ülkede yaşananları hem de her yerde asılı olan ve "Büyük Biraderin gözü üstünde" yazılı afişleri hatırlayarak günlüğüne "Kahrolsun Büyük Birader" diye yazar.

Özgür bir şekilde düşünmenin mümkün olmadığı, bütün insanların sadece yönetimdekiler ne isterse onu düşünebildiği ya da o şekilde davranabildiği,

¹⁰ George Orwell, **1984**, çev. Celal Üster, 59.bs, Can Sanat Yayınları, 1984, s.201-202.

¹¹ Orwell, **a.g.e.**, s.14.

zihinleriyle oynanan bireylerin neye inanacaklarını şaşırmış bir halde olduğu Okyanusya'da yaşayan Winston, bu yazdığı cümlelerin onun sonu olacağını bilmektedir. Farklı şekilde düşünenleri tespit edip yakalayan Düşünce Polisi sonunda onu da yakalayacak ve cezalandıracaktır. Bununla beraber düşüncelerinden vaz geçememektedir.

Bireyin hayatındaki her şeyi kontrol altında tutmak isteyen parti, insanlar arasındaki bütün sevgi bağlarını da yok etmektedir. Küçük yaşlardan beri tek gerçek bağlılığın partiye olan bağlılık olduğu fikri insanlara aşılarmakta, yeri geldiğinde çocuk anne babasını, kadın da erkek de eşlerini Düşünce Polisi'ne ihbar edebilmektedir. Bunu sağlayabilmek için iki insanın birbirlerini sevmesini engellemeye çalışan parti, eğer bu yönde bir eğilim görürse onların evlenmesine asla müsaade etmemektedir. İnsanların evleneceği kişiye de parti karar vermektedir. Böyle bir ortamda birbirlerinden hoşlanan Winston ve aynı binada başka bir bölümde çalışan Julia, yasak olduğunu bilmelerine rağmen gizli gizli görüşürler.

İnsanları bu kadar baskı altında tutan ve bütün hayatlarını kontrol eden bir yönetimin olduğu Okyanusya'da olanları değiştirebilecek tek gücün proleterlerde yani işçi sınıfında olduğunu düşünen Winston, ara sıra sokağa çıkıp onların arasında dolaşır. Ancak gördükleri karşısında umutsuzluğa kapılır. Proleterler ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadırlar ve eğer bir araya gelirlerse güçleri pek çok şeyi değiştirmeye yetebilmektedir. Ne var ki bu gücün farkına varamamakla birlikte gerçek sorunları görme yeteneğinden bile yoksundurlar. Piyango ya da alacakları tencere tava hakkında tartışmak onlara daha önemli gelmektedir.

Winston, bir taraftan Julia ile olan gizli ilişkisini sürdürürken bir taraftan da kendisi gibi ülkede yaşananlardan rahatsız olduğunu düşündüğü ve belki de partiye karşı olan Kardeşlik Örgütü için çalıştığını sandığı O'Brien ile iletişime geçmek ister. Sonunda ondan gelen bir teklifle konuşmuş olsalar da aslında O'Brien parti için çalışmakta olan biridir. Başta Kardeşlik Örgütü için çalışıyormuş gibi konuşan O'Brien, Julia ile beraber tuttukları dairede yakalanan Winston, tutuklandığında ona işkence eden kişi olarak karşısına çıkar. Hem Julia'ya hem de Winston'a akıl almaz işkencelerle yaptıkları ya da yapmadıkları her şeyi itiraf ettirirler. Aç bırakarak,

döverek, vücuduna elektrik vererek bir taraftan Winston'a işkence ederken bir taraftan da onun zihniyle oynayan O'Brien, partinin görüşlerinin ne kadar doğru olduğunu kabul ettirmeye çalışır. Sonunda Winston, öyle bir hale gelir ki roman boyunca tekrarlanan parti iki kere iki beş eder diyorsa doğrudur sözüne inanır hale gelir. Ama bu durum onlar için yeterli değildir. İnsanların sadece düşüncelerini değil duygularını da kontrol etmek isteyen parti onun Julia'ya olan sevgisini de yok etmek ister. Bunun için Winston'ın fare korkusunu kullanan O'Brien, herkese en büyük korkusuyla işkence edildiği 101 numaralı odada, Winston'ın yüzüne içi fare dolu bir kafes yaklaştırır. Kaçacak hiçbir yeri olmayan Winston öyle bir dehşete kapılır ki o anda aklına gelen ilk ismi söyler ve "Julia'ya yapın! Julia'ya yapın! Beni bırakın! Julia'ya yapın! İstedığınızı yapın ona, umurumda değil. Yüzünü paralasınlar, her yerini yalayıp yutsunlar. Beni bırakın! Julia'ya yapın! Beni bırakın!" diye bağırır.¹²

Sevdiği insan hakkında böyle şeyler söylemesine sebep olup Winston'ın kalbinde sevgiye dair her şeyi öldüren parti sonunda onu serbest bırakır. Ama artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Bomboş, amaçsız bir adam haline gelmiştir. Bir gün yolda Julia ile karşılaşır. İkisi de duygularından tamamen soyutlanmış bir haldedir. Julia'nın söyledikleri onları nasıl bu hale getirdiklerini gözler önüne sermektedir:

"Seni aklının ucundan bile geçmeyecek öyle bir şeyle tehdit ediyorlar ki, dayanamıyorsun. O zaman, 'Bana yapmayın, başkasına yapın, bilmemkime yapın,' deyiveriyorsun. Sonradan, bunun yalnızca bir numara olduğuna, sırf onları durdurmak için söylediğine, aslında öyle düşünmediğine inandırabilirsin kendini. Ama öyle değil işte. O sırada bile isteye öyle söylüyorsun. Kendini kurtarmanın başka bir yolu olmadığını düşünüyorsun, kendini kurtarmaya can atıyorsun. Ötekinin başına gelmesini bal gibi istiyorsun. Ne acılar çekeceğini umursamıyorsun. Yalnızca kendini düşünüyorsun."¹³

İşte bu şekilde insanların birbirlerine olan duygularını tamamen yok edip onları içi boş nesneler haline getirdikten sonra kendi istedikleri düşünceleri rahatlıkla onlara dayatmakta, istedikleri gibi yaşamalarını sağlamaktadırlar. Romanın sonunda duygu ve düşünceleri tamamen değişmiş, yaptıkları nedeniyle gerçekten pişman olmuş olan Winston, Büyük Birader'i gerçekten sevdiğini hisseder hale gelmiştir.

¹² Orwell, **a.g.e.**, s.309.

¹³ **A.e.**, s.314-315.

George Orwell, hastalığına rağmen bir süredir kafasında tasarladığı fikirleri *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında ortaya koymak için çok büyük çaba sarf eder. Bunun sebebi ise kendi vatandaşlarını ve Batı dünyasını, meydana gelebilecek totaliterlik tehlikesine karşı uyarmaktır. 1940'larda 1984 yılını anlatan kitap, geleceğe yönelik bir kehanet değil, yaşadığı dönemdeki şartları eleştiren ve daha kötüye gitmemesi için insanları uyaran bir kitaptır. Romanda, kasvetli, yokluk içinde, bombalanmış ve tamir edilmemiş ev ve caddelerden oluşan fiziksel çevre aslında savaş sonrası İngiltere'nin durumunu anlatmaktadır.¹⁴

Her ne kadar romanda ele alınan toplumsal düzen o dönemin İngiltere'sini yansıtmasa da romanın İngiltere'de geçiyor olması Orwell'in kendi ülkesinin insanlarını da bütün dünyada meydana gelebilecek totaliterlik tehlikesine karşı uyarmak istediğini göstermektedir. Romanın sosyalizme karşı bir eleştiri olduğunu düşünenlere karşı da "Son romanım sosyalizme ya da desteklediğim İşçi Partisi'ne yönelik bir saldırı değil, merkezi ekonominin yol açabileceği ve komünizmle faşizm altında kısmen gerçekleştirilmiş olan sapmaların teşhir edilmesidir" demektedir. Orwell bu sapmaların Stalin ve Hitler'in yönettiği toplumlarda kısmen gerçekleşmesini ele alıp bunu en uç noktalara kadar taşımıştır.¹⁵

2.3. Romanın Yazıldığı Dönemde İngiltere'deki Sosyal ve Siyasal Durum

Orwell'in 1946 yılında yazmaya başladığı *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanını daha iyi anlayabilmek için romanı yazmaya başladığı yıldan birkaç sene önce başlayan ve yeni bitmiş olan 2. Dünya Savaşı'na bakmamız gerekir. Çünkü Orwell'in kitabını yazmaya başladığı dönemde daha yeni biten bu savaşın etkileri hala hissedilmektedir. 2. Dünya Savaşı 1 Ekim 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesiyle başlar. O zamanın İngiltere Başbakanı Chamberlain birkaç başarısız uzlaşma denemesinden sonra 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan eder. 1940 yılının Nisan ayına kadar önemli bir gelişme yaşanmamasına rağmen İngiltere ağır hava saldırısı önlemleri almakta, parklara siperler kazdırmakta ve halka açık binalarda uçak savar silahlar bulundurmaktadır. Halka 38 milyon gaz maskesi dağıtılır. Okul

¹⁴ Wadhams, a.g.e., s. 153-154.

¹⁵ Williams, a.g.e., s.96.

çağındaki binlerce çocuk büyük şehirlerden tahliye edilir ve uzaklarda kırsal bölgelere gönderilir. Yemek, kıyafet, petrol gibi bazı mallar tayına bağlanır.

1940 yılının Nisan ayına gelindiğinde soğuk savaş başlar. Bu tarihte Almanya, İngiltere'nin Narvik'teki donanmasını ve askeri kuvvetlerini dağıtıp Norveç'i işgal eder. Hemen ardından Hollanda ve Belçika istila edilir ve Fransız ordusu düzensiz bir şekilde geri çekilme sırasında parçalanır. Bütün bu gelişmelerden sonra İngiltere'nin güvenliği tehlikeye girer. Başbakan Chamberlain istifa eder ve Churchill İşçi Partililerin ve Liberallerin de dahil olduğu bir hükümet kurar. Churchill'in radyolarda yaptığı konuşmalar halkta heyecan yaratır. Dunkirk'de İngiliz ordusunun yaşadığı felaketi büyük bir zafer gibi anlatır.

Alman ordusu, Ağustos ayının ortalarından itibaren İngiltere'yi hava savaş birimleriyle bombalamaya başlar. 1941 yılının Mayıs ayına kadar aralıksız devam eden bu bombalama dönemine Blitz adı verilir.¹⁶

1941 yılına gelindiğinde İngiltere'nin elinde savaşın gidişatını değiştirebilecek bir şey yoktur. Ancak Haziran ayında Hitler yönünü doğuya çevirir ve Rusya'ya saldırır. Bu da Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesine neden olur. Churchill bu fırsatı değerlendirir ve bir müttefik kazanmış olur. Diğer taraftan Japonya'nın Pearl Harbor'da Amerikan donanmalarına saldırması Amerika'yı da savaşa dahil eder. Aslında İngiltere Japonya'nın saldırısından kısmen haberdardır. Enigma adı verilen Almanların şifreleme sistemine erişim sağlayabilmektedir. Ancak bu bilgiyi Amerika ile paylaşmayarak onun savaşa girmesini ister.¹⁷

Savaşın ilk yıllarında Roosevelt ve Churchill iyi bir ikili olmuşlardır. Ancak Stalin'in de aralarına katılmasıyla üçlü bir otorite ortaya çıkar ve hem İngiltere'nin ekonomik durumunun kötüye gitmesi hem de Amerika ve Rusya'nın savaş sonunda kendi ülkelerinin süper güç olacağını bilmeleri nedeniyle Churchill küçük ortak durumuna düşer.¹⁸

¹⁶ Kenneth O. Morgan (ed.), **The Oxford History of Britain**, Oxford, Oxford University Press, 2001, s. 620-623.

¹⁷ Peter Clarke, **Hope and Glory**, London, Penguin Books, 1996, s. 202.

¹⁸ Ellis Wasson, **A History of Modern Britain: 1714 to the present**, Oxford, Wiley-Blackwell, 2010, s. 276.

1943 yılının yazında müttefik devletler Sicilya'ya çıkarma yapıp İtalya'ya karşı sefere başlar. Mussolini devrilir ama Almanlar İtalya'yı korumaya devam ederler. 1945 yılının ilkbaharında müttefik devletler Almanya'ya doğru ilerlemeye başlar. Müttefikler batıdan, Sovyetler Birliği'nin Kızıl Ordu'su doğudan ve Britanya 8. Ordusu da güneyden ilerler. Hitler sığınağında intihar ettikten sonra Alman kuvvetleri Mayıs 1945'te teslim olur. Avrupa'da bunun ardından yapılan kutlama törenlerine iki gelişme gölge düşürür. Birincisi Nazi toplama kamplarının ortaya çıkması ve orada açlıktan ölmek üzere olan insanların görüntülerinin basında yer alması 1942'nin sonlarından beri İngiltere'nin Nazi kamplarıyla ilgili yaptığı propagandayı kanıtlamış olur. İkinci gelişme ise Amerikan başkanı Truman ile İngiltere Başbakanı Attlee'nin yeni nükleer silahı Japonya üzerinde denemeye karar vermesiyle 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'nın bombalanmasıdır. Birkaç gün sonra da ikinci bir bomba Nagasaki'yi vurur. Bu olaylardan sonra Japonya'nın teslim olmasıyla 2. Dünya Savaşı biter ve nükleer çağ başlar.¹⁹

2. Dünya Savaşı İngiltere için ekonomik yönden iki kat daha pahalıya mal olur. Ülke varlığının yüzde 28'ini kaybeder. Deniz aşırı varlıklarında hesap açığı meydana gelir. Yerli yiyecek üretimi artmakla beraber ödemelerdeki hesap açıkları 1945 yılında 1 milyar pounda ulaşır. 1946 yılının başlarında ekmek tayına bağlanır. Almanya'da görevde olan ordunun geçiminin sağlanması ve İngiltere'deki Alman nüfusuna yiyecek temin edilmesi ekmeğin tayına bağlanmasının nedenleridir.²⁰

İngiltere halkının büyük çoğunluğunu hem fiziksel hem de ruhsal olarak olumsuz yönde etkilemiş olan 2. Dünya Savaşı en çok alt sınıfları etkiler. Savaş henüz tam olarak bitmemişken 26 Temmuz 1945 tarihinde yapılan seçimlerde İşçi Partisi iktidara gelir ve içinde bulunan koşulların iyileştirilmesi gerektiğini savunarak bazı önlemler alır. Özellikle sağlık, eğitim, barınma ve işsizlik problemlerine öncelik verir. Bu dönemde yapılan reformların en önemlisi olan Refah Devlet anlayışının 1946 yılında kabul edilmesiyle bütün halkın bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenir. Ayrıca Beveridge Raporu ile toplumda bulunan sosyal sınıfların sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve barınma olanaklarından

¹⁹ Clarke, **a.g.e.**, s.204-206.

²⁰ **A.e.**, s. 227-232.

eşit şekilde yararlanması için çalışılır. İşsizlik seviyesinin de en aza indirilmesi amaçlanır. Bunların dışında ekonomik ve sosyal alanda pek çok değişiklik yapılır, ancak bütün bu değişiklikler halkta bir huzursuzluk meydana getirir.²¹

Her ne kadar yapılan planlar ve çıkarılan yasalarla halkın durumunun iyiye gitmesi hedeflendiyse de hem savaş hem de sonrasında yaşanan hızlı gelişmeler insanlarda bir huzursuzluk ve gelecek kaygısı oluşturur ve aile bağları giderek zayıflayarak insanlar köklerinden uzaklaşmaya başlar. Sınıf atlama mücadelesi, ekonomik güçlükler ve para kazanma isteği insanları yalnızlaştırır ve toplumda yabancılaşmaya neden olur.²²

2.4. Romanda Yabancılaşmaya Neden Olan Faktörler

Okyanusya adında hayali bir ülkede geçen *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında insanların arasında meydana gelen yabancılaşma hissine neden olan esas faktör, ülke yönetiminde bulunan baskıcı güçlerdir. Bu güçler insanlar üzerinde akıl almaz yöntemlerle baskı oluşturmakta, her şeyi kontrol etmekte, insanların bir an bile istedikleri gibi davranmasına müsaade etmemektedir. Davranışları, düşünceleri hatta duyguları bile kontrol altında olan insanlar kendi hayatları üzerinde hiçbir söz hakkına sahip değildir. Kendilerine ne söylenirse onu yapmaya ve ona inanmaya meyilli hale getirilmişlerdir. Bu durumda olan insanlar da güçsüzlük duygusu had safhaya ulaşmış olduğundan yabancılaşma hissi de kaçınılmaz olmaktadır.

Baskıcı güçlerin her şeyi kontrol etmek için kullandığı bazı araçlar bulunmaktadır. Bunlardan biri Düşünce Polisi'dir. Düşünce Polisi insanları her an her yerde denetlemekte, aykırı görülen bir davranış sezildiğinde daha ileri gidilmesine fırsat vermeden hemen müdahale etmektedir. Somut bir suç olmasa bile bir suç isnat edilerek inanılmaz işkencelerle yapmadığı şeyler bile kişiye itiraf ettirilebildiği için herkes Düşünce Polisi'nin eline düşmekten korkmaktadır.

Başka bir denetleme aracı da bütün parti üyelerinin her an her yerde izlenebilmesini sağlayan tele-ekranlardır. Günümüzdeki televizyonlara benzeyen bu aletler farklı olarak çift taraflı çalışmaktadır. İzlenmeye değer görülen herkesin evine

²¹ Oya Buhara Aydoğan, Ufuk Ege Uygur, "II. Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'de Toplumsal Hayat, Sınıf Sistemi ve Yabancılaşma", *AÜDTCE, Antropoloji Dergisi*, S. 33, Haziran 2017, s.111-112.

²² Aydoğan, Uygur, *a.g.m.*, s.120.

yerleştirilen bu ekranlar aracılığıyla bütün hareketleri, yüzünün aldığı şekli bile kontrol edilen insanın, bu aleti kapatma şansı da yoktur.

Yabancılaşmaya neden olan başka bir faktör de basın yayın organlarıdır. Gazete, dergi, kitap ve her türlü yayın organı yöneticilerin kontrolündedir ve buralardaki bilgiler sürekli değiştirilmektedir. Yöneticiler o anda neyi uygun görüyorsa, neyin doğru olduğunu düşünüyorsa bütün bilgiler ona göre değişmekte, insanların da aynı şekilde inanıp düşünmesi beklenmektedir. Bu da toplumda her şeyi ile aynı tek tip insanların bulunduğu bir toplum oluşmasına neden olmaktadır.

Farklı düşüncelerin dile getirilmesine hatta bunların oluşmasına bile engel olan yönetim, duyguları da yok etmeye çalışmaktadır. İnsanların bütün duygularını nefrete dönüştürmeyi amaçlayan, bu sayede iktidarını sonsuza dek koruyacağını düşünen parti, insanlar arasında oluşabilecek bütün sevgi bağlarını yok etmek için uğraşmaktadır. Bunun için insanları küçük yaşlardan beri eğiten ve en yakınlarına, annesine babasına bile güvenemeyeceği fikrini aşılayan parti, bu sayede tek bağlılığın partiye karşı olan bağlılık olmasını sağlar. Kimseye güvenemediği bir ortamda yaşayan insanlar da herkese karşı bir yabancılık hissi ile yaşar.

İnsanları birbirlerinden uzaklaştırmak için partinin yaptıklarından birisi de ‘nefret haftası’ etkinlikleri düzenlemektir. Bu etkinliklerde insanların bütün duygularını nefrete yoğunlaştırmasını beklemekte, ekranda gösterdiği ve düşman olduğunu söylediği kişilere karşı bunu ifade etmeleri gerekmektedir. Bu etkinlikler yüzünden insanlar öyle bir hale gelirler ki izledikleri bir filmde vurulan insanların, parçalanan bedenlerin, acı içinde kıvranan çocukların görüntüsünü kahkahalar eşliğinde seyretmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÂDE ES-SEMMÂN VE KEVÂBÎSU BEYRUT ADLI ROMANI

3.1. Gâde es-Semmân'ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti

3.1.1.Gâde es-Semmân'ın Hayatı

Suriyeli bir romancı ve kısa hikaye yazarı olan Gâde es-Semmân, 1942 yılında Şam'da dünyaya gelir. Okula gitmeden ailesi tarafından kendisine Fransızca öğretilen Semmân, ona aynı zamanda Kuran da öğreten annesini beş yaşındayken kaybeder ve sonrasında babası tarafından büyütülür. Babası, Şam Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde önce dekanlık sonra da rektörlük görevlerinde bulunduktan sonra Suriye eğitim bakanı olan Profesör Doktor Ahmed es-Semmân'dır.¹ Annesini çok küçük yaşta kaybettiği için ona dair pek fazla hatırasının olmadığını söyleyen Semmân en çok, her yıl mezarını ziyaret ettiklerini hatırlamaktadır. Çocukluğunu sürekli babasıyla geçirdiğinden, yetişkinlerin, tam olarak neden bahsettiklerini anlamadığı konuşmalarını dinleyerek büyümüştür.²

Orta öğrenimi sırasında bilimsel dersleri alıp bu alanda mezun olan Semmân, sonra İngiliz edebiyatı okumak istediğini söyler. Daha sonra, yazar olunca yayınlanmasını istediği ilk hikayesinin *Min Vahi'r-Riyadiyyat* (Matematiğin İlhamından) adlı hikayesi olduğunu ifade eder. Bunun nedeni olarak da kendisinin edebi bir yeteneği olduğunu düşünen Arapça öğretmeninin bu düşüncesinin doğru olduğunu kanıtlamak istemesi olduğunu belirtir. Arapça öğretmeni, onun bilim sınıfında olmaktan memnun olmadığını, gerçek potansiyelini, edebiyat alanında bulabileceğini düşünmüştür.³

Bütün öğrenim hayatı boyunca çok başarılı bir öğrenci olan Semmân, Şam Üniversitesi'nde öğrenciyken Şam'ın tanınmış ailelerinden birinin oğluyla tanışır ve onunla evlenmek ister. Kızının evlenmek istediği kişiyi araştırır ve yaşamını

¹ Julie Scott Meisami, Paul Starkey (ed.), *Encyclopedia of Arabic Literature*, 2.cilt, London, Rotledge, 1998, s.686; Joseph T. Zeidan, *Arab Women Novelists: The Formative Years and Beyond*, Albany, State University of New York Press, 1995, s.191.

² John J. Donohue, Leslie Tramontini (ed.), *Crosshatching in Global Culture : A Dictionary of Modern Arab Writers : an updated English version of R.B. Campbell's "Contemporary Arab Writers"*, 2.cilt, Beyrut, Ergon in Kommission, 2004, s.1005.

³ Donohue, Tramontini, *a.g.e.*, s.1006.

uygunsuz bulan Ahmed es-Semmân, onların evlenmesine izin vermez. Ancak sevdiği gençle evlenme konusunda ısrar eden Gâde es-Semmân, onunla Beyrut’a gider ve orada evlenirler. Kızının mutlu olmasını isteyen babası onların Şam’a geri gelmesini ister. Damadına üniversitede iş verir. Kızı da üniversitedeki eğitimine devam eder. Ancak hamile olduğu bir dönemde eşinin eski uygunsuz hayatına geri döndüğünü öğrenen Gâde, çocuğunu düşürür ve hemen boşanır.⁴

Bu olaydan sonra eğitimine devam eden Semmân, Şam Üniversitesi’nin İngiliz Edebiyatı bölümünden lisans diplomasını alır. 1964 yılında Beyrut’a taşınır ve Beyrut Amerikan Üniversitesi’nde yüksek lisansını tamamlar. Daha sonra Londra’da doktora için araştırmalar yapar. 1966 yılında babasını kaybettikten sonra 1967 ile 1969 yılları arasında birkaç tane batı ülkesini gezer. Bu ülkeleri gezerken yaşadıklarının onun için çok öğretici olduğunu düşünen Semmân, bildiği her şeyi o mücadele yıllarında öğrendiğini söylemektedir. Avrupa gezilerinin ardından gazeteci olmadan önce bir süre ders verdiği Beyrut’a yerleşir. Yaşamak için Beyrut’u seçmesinin nedenini şu şekilde açıklamaktadır: “Beyrut, benim için Arap dünyası içinde bir özgürlük vahasını temsil etmektedir. Bu ülkeyle ilgili eleştirebileceğimiz pek çok şey vardır. Ancak karşılaştırma yapacak olursak, Lübnan’daki özgürlük durumu etrafındaki ülkelerden çok daha iyidir.”⁵

1971’de bir iş adamı olan Beşîr ed-Daûk ile evlenen Semmân’ın Hazim adında bir oğlu olur. Çok zengin bir adam olan Beşîr ed-Dâûk bütün servetini, istediği gibi kullanması için eşine bırakmış olsa da, kendi ayakları üstünde durmak isteyen Semmân, bir yazar olarak hayatına devam eder.⁶ 1977’de eserlerini yayınlamak için kendi yayınevini kurar. Lübnan İç Savaşı, onu 1984 yılında kocası ve oğluyla beraber Lübnan’dan ayrılmaya zorlar. Paris’e gider ve yazmaya ve yayın evini çalıştırmaya orada devam eder.⁷

⁴ Yasin Rufâ’iye, “Gâde es-Semmân el-Ebcediyye Hurriyyetf” **Rivâye İsmuha Suriye**, 3 c., ed. Nebil Salih, y.y., 2007, C. III, s.1492-1493.

⁵ Meisami, Starkey, **a.g.e.**, s.686; Donohue, Tramontini, **a.g.e.**, s.1006.

⁶ Salih, **a.g.e.**, s.1497-1498.

⁷ Meisami, Starkey, **a.g.e.**, s.686.

3.1.2.Gâde es-Semmân'ın Eserleri ve Edebi Şahsiyeti

1961 yılından beri yazmakta olan Semmân'ın yaklaşık 30 kitabı bulunmakta olup, çoğu birkaç sefer yeniden yazılmış bazıları da Avrupa dillerine çevrilmiştir. Eserleri arasında altı tane kısa hikaye koleksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: '*Aynake Kaderî* (Gözlerin Kaderim)(1962), *La Bahr fi Beyrut* (Beyrut'ta Deniz Yok)(1963), *Leylu'l-Ğuraba'* (Yabancıların Gecesi)(1966) ve *Rahil el-Merafii'l-Kadîme* (Eski Limanlara Yolculuk)(1973). Bunlardan birkaç tanesi 1992 yılında yayınlanan İtalyanca koleksiyonda yer almış, bazıları da İspanyolca, Romence, Almanca, Farsça, Rusça ve İngilizceye çevrilmiştir.

Eserlerinde daha çok adalet ve özgürlüğe vurgu yapan Semmân, çocukluğunda yaşadığı ve fikirlerini şekillendiren bir olaydan bahseder. Semmân, 10 yaşındayken bir gün vali geçecek diye onları sabah erken saatlerden itibaren bazı devlet binalarının önünde beklettiklerini söyler. Soğuktan titreyerek uzun bir süre bekleyip, öğle yemeğini bile kaçırdıktan sonra valinin onların bulunduğu tarafa bakmadan, gülümsemeden, selamlamak için bir el bile sallamadan geçmesi onu çok sinirlendirir. Kendisini aşağılanmış hisseder. Onları heykel gibi kullandıklarını düşünür. Adalet ve demokrasi konusundaki bu çocuksu hisleri onun bütün hayatında etkili olmuştur.

Semmân'ın bütün eserleri geleneklerin bütün baskılarına karşı dinmeyen bir başkaldırı içerir. İlk eserlerinde, güçlü bir feminist olarak Arap kadınlarının üzerinde olan baskıları anlatır. Daha sonraki eserleri ise Arap toplumunun sosyo-politik sorunlarının bir parçası olarak kadınların daha geniş kapsamlı sorunlarından bahseder. Özgürlük, adalet ve insani değerlere olan büyük sevgisi onu Filistinliler gibi baskı altında olan insanları desteklemeye yöneltmiştir. Her yerde ifade özgürlüğünü savunur. Nerede yapılırsa yapılsın zulme karşı olan nefretini ifade eder. Arap diline hakimiyeti onun sözlerini daha güçlü hale getirir. En ünlü kadın Arap yazarlardan biri olan Semmân. *Kevâbîsu Beyrut* gibi eserleriyle romanın klasik şeklinin ötesine geçen bir romancı olma özelliğini de taşımaktadır.⁸

⁸ Meisami, Starkey, **a.g.e.**, s.686; Donohue, Tramontini, **a.g.e.**, s.1006.

Semmân, küçük yaşlarından beri okuma ve yazma konusunda son derece isteklidir. “Okuyup yazmadığım tek bir günü bile hatırlamıyorum.” diyen yazar, okumanın sihirli bir şey olduğunu düşünmekte ve özellikle de yasaklı olan kitapları okumaya bayıldığını söylemektedir.⁹

Gade es-Samman’ın eserlerine baktığımızda daha çok özgürlüğe, adalete ve demokrasiye karşı bir çağrı içerdiğini görmekteyiz. Sadece kısa hikayeleri ve romanları değil yazdığı makaleleri de bu yöndedir ve aldığı bütün eleştirilere rağmen düşüncelerinden asla taviz vermemektedir. Örneğin, 1960’larda Suriye’nin Hama bölgesindeki kadınları seçimlerde oy kullanmayı reddetmeleri nedeniyle eleştiren bir makale yazar. Bu makalenin dini çevreleri çok kızdırmasına rağmen Samman geri adım atmaz ve bu sefer, erkekler için de özgürlük gerektiğini ifade eden bir yazı yazar. Ona göre üçüncü dünya ülkelerinde hem kadının hem de erkeğin özgürlüğe ihtiyacı vardır ve erkek kadının düşmanı değil, çektiği acılarda ortağıdır.

Hikayelerinde bireysel özgürlük arayışına vurgu yapan Samman’ın ilk hikaye koleksiyonu *Aynake Kaderi* (Gözlerin Kaderim) dir. Bu koleksiyonda yer alan *Racul fi’z-Zukak* (Sokaktaki Adam) adlı hikayesi, babasının, üniversite eğitimini bırakıp sevmediği, zengin bir adamla evlenmesi için kendisine baskı yaptığı genç bir kadınla ilgilidir. Genç kadın bu duruma isyan eder ve sonunda istemediği bir evlilik yapmaktan kurtulur. Bu süreç sırasında eğer kendini ifade edebilirse kendi hayatının kontrolünü eline alabileceğini fark eden kadın, artık kendi yolunu belirleyebilecek duruma gelir.

Semmân’ın sonraki hikaye koleksiyonu ise kişisel özgürlükten ziyade daha geniş kapsamlı bir özgürlük arayışını içerir. 1967 savaşını ele aldığı koleksiyonu *Rahil el-Merâfi’l-Kadîme* (Eski Limanlardan Ayrılış)’ta yer alan hikayelerden birinde savaş sırasında radyo programcısı olarak çalışan bir kadının propaganda amaçlı verilen yanlış bilgiler neticesinde erkek kardeşi ve bazı savaşçıların ölümüne neden olduğu için duyduğu suçluluk anlatılmaktadır. Kadın, bu olaydan sonra insanlara yanlış bilgiler vermeye devam etmek yerine aynı zamanda sevgilisi de olan

⁹ Donohue, Tramontini, **a.g.e.**, s.1005.

patronuna karşı gelerek istifa eder. Ancak hatasını untabilmek için yaptığı her şey bomboş bir hayat geçirmesine neden olur.

Bunların dışında iki hikaye koleksiyonu daha yazan Semmân, dört hikaye koleksiyonundan sonra ilk romanı *Beyrut 75'i* yazar. Semmân, daha sonraki konuşmalarında ele aldığı konunun, onu kısa hikaye yerine roman yazmaya ittiğini söyler. 1974 yılının sonbaharında *Beyrut 75'i* yazmaya başladığında kitabın en son şekli hakkında kesin bir bilgisinin olmadığını, yazmaya başladıktan sonra fikirlerin şekli belirlediğini anlatır. Daha önce roman yazmamış olmasının sebebinin aceleci kişiliği olduğunu söyleyen yazarın bu ilk romanı aslında beş kısa hikayeden oluşan bir koleksiyon olarak da sayılabilir.

Beyrut 75, Lübnan toplumunda bulunan sosyal, siyasal ve ekonomik zayıflıkları gözler önüne sermektedir. Yazarın romanda anlattığı bütün bu sorunlar, kitap yayınlandıktan bir ay sonra patlak veren savaşın nedenleri olarak gösterilebilir. Semmân'ın kitapta anlattıklarından ötürü yaklaşan bu savaşı önceden gördüğü söylenmektedir.¹⁰

1975 yılında yayınladığı bu romandan sonra 1976 yılında, tezimizin de konusu olan *Kevâbîsu Beyrut* romanını yazmıştır. Bunların dışında *Leyletu'l Milyar* (Bir Milyarın Gecesi)(1986) ve *er-Rivayetu'l-Müstehîle* (İmkansız Roman) adlı romanları, *Hub* (Sevgi)(1973), *A'lentu 'aleyke'l-Hub* (Sana Sevgimi İlan Ettim)(1976), *Eşhedu 'akse'r-Rih* (Rüzgara Karşı Tanıklık Ediyorum)(1987) gibi şiir kitapları da bulunan yazar, Arap Yazarlar Birliği'ndeki Hikaye ve Roman Cemiyeti'ne üyedir.¹¹

3.2. Kevâbîsu Beyrut Romanına Kısa Bir Bakış

Lübnan İç Savaşı sırasında evinde mahsur kalan bir kadın yazarın, bu esir hayatı boyunca başından geçenleri ve hissettiklerini anlatan *Kevâbîsu Beyrut* romanı kabus adı verilen 197 bölümünden oluşmaktadır. Çatışmaların yoğun bir şekilde yaşandığı Holiday Inn otelinin yakınında bulunan üç katlı bir apartmanda oturan

¹⁰ Zeidan, a.g.e., s.192-194.

¹¹ İzzet, Edîb, Semer Rûhî Faysal, Hasan Hamîd (Haz.), *Terâcim A'dâ' İttihâdi'l-Küttâbi'l-Arab fi Suriye ve'l-Vatani'l-Arabî*, 4.bs., Dimaşk, İttihâdü'l-Küttâbi'l-Arab Yayınları, 2000, s. 577-578.

anlatıcının adı roman boyunca söylenmez. Erkek kardeşiyle beraber kaldığı bu apartmanda onlarla beraber en alt katta oturan Fuat isminde yaşlı bir adam, onun oğlu Emin ve onların yardımcısından başka kimse kalmamıştır. Hem yaşanan çatışmalar hem de çatılara yerleştirilen keskin nişancılar nedeniyle sokağa çıkamayan hatta camdan bile bakamayan bütün mahalle halkı gibi anlatıcının da iletişime geçebildiği insanlar sadece alt kattaki komşularıdır.

Mahsur kaldıkları ikinci günde kardeşi yiyecek bir şeyler bulma bahanesiyle yaşlı komşuları Fuat amcanın antika silahını alarak çıkar. Anlatıcı onun yemek bulmak için çıkmadığını, kendini kurtarmak için kaçtığını düşünür. Ancak buna kızmadığını, onu haklı bulduğunu söyler. Kardeşi gittikten sonra komşuları, hem onu yalnız bırakmamak için hem de üçüncü katta bulunan evinin füze saldırılarına daha açık bir hedef olduğunu düşündükleri için en alt katta bulunan kendi evlerinde kalması için ısrar ederler. Anlatıcı, ‘savaş rutini’ dediği ve mahsur kaldığı süre boyunca yaptığı şeyleri şu şekilde anlatır:

“Üçüncü kattaki evimin tehlikelerinden korkarak geceleri Fuat amcanın zemin kattaki evinde geçiriyorum. Ve fecirle beraber evime çıkıyorum. Sanki ölüm sadece geceleri gelirmiş, füzeler de sadece karanlıkta atılabilirmiş gibi. Gündüzlerimi evde kafası karışık bir ruh gibi tek başıma geçiriyorum. Eski gazeteleri okuyorum. Anılara dalıyorum. Kabuslara teslim oluyorum. Hayatım için içtenlikle endişe eden ya da alay eden arkadaşlarımın telefonlarına cevap veriyorum. Bombardıman şiddetlendiği zaman koridora sığınıyorum. Şiddetli kara bir nehir gibi gerçekte olan şeylerin bir bir ortaya döküldüğü kısa dalgaları (yasak radyo kanallarını) dinliyorum. Bir yardım çığlığı duyduğum zaman pencereye koşuyorum. Elimizde kalan yiyecekleri onlara götürmek için aşağı iniyorum ve onlarda arta kalan nişastalı yiyecekleri arıyorum. Beni bu cehennemden çıkarmaları için bazı arkadaşları arıyorum. Çabalıyorum. Ve başarısız oluyorum. Yusuf’u düşünüyorum ve acı çekiyorum. Kardeşimi düşünüyorum. Gene acı çekiyorum. Komşularım olan dükkandaki hayvanları ziyaret etmek için geceyi bekliyorum. Sonra zemin kattaki tabutuma dönüyorum. İşte böyle.”¹²

Anlatıcı, bu şekilde anlattığı esir hayatında sürekli olarak hem öldürülen sevgilisi Yusuf’u hem de ülkede yaşananları düşünmektedir. Farklı din ve mezheplerin bulunduğu Lübnan’da son zamanlarda bu dini gruplar arasında düşmanlıklar had safhaya ulaşmıştır. Sevgilisi Yusuf da bu düşmanlıklar nedeniyle öldürülen anlatıcı, roman boyunca insanların bu durumunu eleştirmekte, yaşadıklarının adeta kabus olduğunu düşünmektedir.

¹² Gâde es-Semmân, **Kevâbîsu Beyrut**, 10.bs., Menşûrat Gâde es-Semmân, Beyrut, 1976, s. 114-115.

Evinden başka gidebileceği tek yer olan Fuat amcaların evinde geceleri geçirdikten sonra sabah ilk iş olarak yukarı çıkan anlatıcı birkaç kez evine atılan kurşun ve füzelerle ölüm tehlikesi atlatır. Bir keresinde kulağından yaralanır, başka seferinde evin içine giren bir kurşunun bilardo topu gibi duvardan duvara çarptığını görüp saklanmanın bir faydasının olmadığını düşünerek umutsuzluğa kapılır. Ara sıra da oturduğu binanın yanında olan ve evcil hayvanların satıldığı dükkana gider. Satıcı yoktur ama hayvanlar hala ordadır. Geceleri kimseye özellikle de keskin nişancıya görünmeden gizlice hayvanların bulunduğu depoya iner. Onlarla kendisi ve diğer mahalle sakinleri arasında bir bağ olduğunu hisseder. Onların durumunu kendi durumlarına benzetir. Onları bulundukları esir hayatından kurtarmayı düşünür. Gider ve kafeslerinin kapılarını açar. Ancak yemekleri henüz tam olarak bitmemiş hayvanlar kaçma konusunda hiçbir istek göstermezler. Anlatıcı kafeslerin kapılarını açık bırakıp gider. Birkaç gün sonra onlara bakmaya gelen dükkan sahibi aç kalan ve kafeslerinden çıkmış olan hayvanlar tarafından parçalanarak öldürülür.¹³

Roman esas itibarıyla, bir kadın yazarın savaş sırasında evinde esir hayatı yaşadığı zaman başından geçenleri anlatmaktadır. Ancak bütün yaşadıklarını bir kabus olarak gören yazar, bazen başka bir kabusa geçtiğinde farklı yerlerden, hikayelerden, karakterlerden bahsetmektedir. Kimi zaman gerçekte kabusun iç içe girdiği bu bölümlerde anlatılanlar yazarın kabusları gibi görünse de aslında o dönemde ülkenin içinde bulunduğu durumu ve yaşananları yansıtmaktadır. Kabuslardan birinde kardeşi öldürülen bir gencin başka bir genci yakalayıp sadece katil ile aynı dine mensup diye suçsuz birini öldürmesinden, başka birinde dükkanı yanan birinin mallarını sokakta satmaya başlaması ancak kazandığı az miktarda paranın da yol kesiciler tarafından elinden alınmasından bahseder. Bazen de ülkede olanları ölümün ağzından anlatır. Çok fazla cinayetin işlendiği ülkede ölüm iş yükünün ne kadar çok olduğundan şikayet eder. Her gün ülkenin dört bir yanında ölenler yüzünden oradan oraya koşturmak zorunda kaldığını anlatır.

Etrafında çatışmaların yaşandığı evde yaşananlara geri döndüğünde ise her gün atılan füze ve roketler evi darmadağın etmekte, anlatıcıyı ölümle burun buruna getirmekte, dışarıda ise keskin nişancı insan ya da hayvan hareket eden her şeyi

¹³ A.e., s.266.

vurup öldürmektedir. Arkadaşlarıyla telefon aracılığıyla görüşen yazar, başta sakin bir şekilde konuşsa da günler geçip esir hayatını ve yaşananlar sınırlarını iyice bozunca tanıdıklarına telefon açıp onu kurtarmaları için yalvarır. Ancak çatışmaların yoğun bir şekilde yaşandığı Holiday-Inn otelinin çevresine yaklaşmak çok zor olduğundan ilk birkaç kaçma girişimi başarısız olur.

Ellerindeki yiyecekler azaldığından açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Su bulmanın da zor olduğu evde elektrikler de kesilmiştir. Bütün bunların sonucunda sınırları alt üst olan yazarın kabuslarından biri onun ruh halini yansıtmaktadır. Evden çıktıktan sonra silah bulundurma suçuyla tutuklanmış olan kardeşinin hapse olduğunu bilmektedir. Buna rağmen evin içinde onu aramaktadır. Yaşadığı esir hayatından bunalmış bir şekilde pencereye koşar. Ancak pencereyi sadece duvara çizilmiş renkli bir çizgi olarak görür. Çünkü keskin nişancılar yüzünden pencereden başını bile uzatamamaktadır. Hava soğuk olduğu için kendisini ısıtacak bir şeyler bulma ümidiyle dolaba yönelir. Ancak orayı da renkli bir çizgi olarak görür. Zira birkaç gün önce atılan bir füze sonucu dolabı yerle bir olmuştur. Kaçmak için kapıya yönelir fakat kapı da aynı şekilde bir çizgi halindedir. Bulunduğu yerden kaçması mümkün değildir.¹⁴

Bu arada yaşlı komşusu Fuat amca vefat eder. Oğlu Emin, önce onun öldüğünü kabullenemez sonra birinin onu öldürdüğünü düşünür. Ancak hiçbir kurşun deliği ya da başka bir iz olmadığı için doğal bir şekilde öldüğünü anlarlar. Dışarı çıkamadıkları için onu defnedemezler. Oğlu Emin ilk başta babasının, odasında kendi yatağında yatması gerektiğini düşünür. Ancak sonra ölüden korktuğu için onu giderek evde daha uzak bir yere yerleştirirler ve sonunda çöp kutusuna atıp kapağını sıkıca kapatmaya karar verirler.

Yazarın, ölen sevgilisi Yusuf'a aşırı derecede bir bağlılığı vardır. Konuşabildiği, beraber iyi vakit geçirdiği sevdiğini kaybettiği için çok üzgündür. Kabusları içinde onun kanlar içinde kendisine geldiğini de görmektedir. Gene de onu ne kadar sevdiğini söyler. Ondan geriye kalan sadece eşyalarıdır. Eğer o evden kurtulabilirse onun eşyalarını da yanına almak ister. Bunun için bir sırt çantası hazırlar ve Yusuf'un eşyalarını onun içine koyar. Kendisini neyle kurtarmaya

¹⁴ A.e., s.202.

geleceklerini bilmemekle beraber çantası için de mutlaka yer olacağını, yok derlerse bile çantanın kendisinin bir parçası olduğunu söyleyeceğini düşünür. Daha sonraları bu yaptığının doğru olmadığını düşündüğünü şu sözlerinden anlıyoruz: “Acı çekiyorum. O zaman yaşıyorum. Fakat acı çekmek bedenimde kalan tek hayat emaresi olmayacak. Yusuf öldü. Bunu gerçekten idrak etmem gerek. Gitti ve asla dönmeyecek. Ben onun hatıralarının cesediyle yaşıyorum. Tıpkı Emin’in babasının cesediyle yaşamakta ısrar ettiği gibi.”¹⁵

Açlık korkusu iyice baş gösterdiğinden birbirlerinden yemek saklamaya başlarlar. Anlatıcı, önce ölen Fuat amcanın yastığının altında yiyecek sakladığını fark eder. Sonra da hizmetli vurulup öldükten sonra odasında yiyecekler bulur. Onunla beraber hayatta kalan tek kişi Emin’in de ondan gizli bir şeyler yediğinden şüphelenir. İlk zamanlarda evindeki bütün yiyecekleri aşağıya indiren anlatıcı, açlık şiddetlendikçe kendisi de yemek saklamaya başlar.

On günden fazla süren esir hayatı, açlık ve susuzluk tehlikesi nedeniyle çok zor günler geçiren yazar, onu kurtarmak için zırhlı bir aracın geleceğini öğrenince hazırlanıp heyecanla beklemeye başlar. Evde onun dışında hayatta kalan tek kişi olan Emin’e de gelmesini söyler ancak Emin evini ve içindeki eşyaları hırsızlara bırakmak istemediği için kaçmayı reddeder. Üçüncü kattaki dairesinde çıkan yangın sonucu bütün eşyaları yanmış olan anlatıcı ile Emin arasında evini bırakıp gitme konusunda bir konuşma geçer:

“-Neden benimle beraber bu cehennemden çıkmıyorsun?

-Ev ne olacak? Onu yağmalarlar.

-Sen çıksan da kalsan da yağmalayacaklar.

-Burası benim evim. Onun içinde öleceğim. Evsiz barksız bir sığıntı gibi yaşamayacağım.

-Fakat sen onun içindeyken de evsiz barksız ve sığıntısın. Başiboş bir vatanda istikrar yoktur.

-Senin evin yandığı ve her şey bittiği için böyle konuşuyorsun.

-Yanmasaydı bile başkaları ile değiştirebileceğim duvarlar için ölmeye hazır değildim. Parayla satın alınabilecek hiçbir şey onun için ölmeye değmez. Bir ev satın alabilirsin fakat vatan satın alamazsın. Mezara değil bir vatana sahip olma konusunda mücadele edebilmen için hayatta kalman gerekir.

¹⁵ A.e., s.198.

-Senin evin yandığı ve her şey bittiği için böyle konuşuyorsun.”¹⁶

Anlatıcı ne söylerse söylesin Emin onun kendi evi yandığı için böyle konuştuğunu düşünür ve evinden çıkmayı reddeder. Tek başına çıkan anlatıcı hazırladığı çantasıyla beraber zırhlı araca biner ve mahalleden çıkar. Nereye gideceğini bilemeyen anlatıcı başka bir araca geçtiğinde içinde pasaportunun, parasının, savaş sırasında yazdığı kağıtların ve Yusuf’un eşyalarının olduğu çantasını zırhlı araçta unuttuğunu fark eder. Önceleri sevgilisi Yusuf’un eşyalarına son derece bağlı olmakla beraber şu anda sadece yazdığı notlarını kaybettiği için üzülür. Zırhlı araca ulaşmak için büyük bir çaba gösterir ve nihayetinde çantasını bulur. Romanın sonunda deniz kenarında bulunan anlatıcı çantasından çıkardığı notları, Yusuf’un eşyalarını ve evde esir olduğu zaman bulduğu bir silahı yan yana koyar. Yusuf’un eşyalarını denize atar ve sanki orada Yusuf’u görür gibi olur. Hiç düşünmeden silahla ona ateş eder ve onun küle dönüştüğünü görür. Notlarını ve silahı çantasına koyarak yoluna devam eder.¹⁷

3.3. Romanın Yazıldığı Dönemde Lübnan’daki Sosyal ve Siyasal Durum

Nisan 1920’deki San Remo Konferansı’na kadar Suriye’ye bağlı olan Lübnan, bu konferansta verilen kararla Suriye’den ayrılır ve Fransız manda yönetimine girer. Bu tarihten itibaren 23 sene boyunca Fransa tarafından yönetilen Lübnan’da Fransız yönetici, subay ve memurlar mahalli idareler dahil kamu yönetimini istedikleri gibi yönetirler. Okullarda kendi dilleri ile eğitim yaptırıp Fransız dili, kültürü ve yaşam biçimi yaygınlaştırırlar. 1943 yılında Lübnan’ın bağımsızlığını kazanmasına rağmen Fransa bu ülkedeki askeri varlığını 1946 yılına kadar sürdürür ve ancak bu tarihten sonra ülke tam olarak bağımsızlığına kavuşur.¹⁸

Pek çok ırk ve dini bünyesinde barındıran Lübnan’da nüfusun çoğunluğu Müslüman Arap, kısmen de Hristiyandır. Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında da farklı mezhepler bulunmaktadır. Müslümanlar kendi aralarında Sünni, Şii ve Dürzi diye ayrılmakta, Hristiyanlar ise Maruni, Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerinden oluşmaktadır. 1926 tarihinde kabul edilen ilk anayasa ile devlet

¹⁶ A.e., s. 319.

¹⁷ A.e., s.333-334.

¹⁸ Mustafa Tarakçı, *Askeri ve Siyasi Açından Lübnan İç Savaşı: 1975-1990 yılları arası*, y.y, t.y, s. 8-11.

görevleri bu din ve mezhepler arasında denge sağlanacak şekilde ayarlanır. Ancak başka ülkelerden Lübnan'a gelen Filistinliler ülkedeki sayısal çoğunluğu Müslümanların lehine arttırır. Hristiyan Ketâib Partili milisler hem otoritelerine zarar gelmesin diye hem de kısmen de olsa milliyetçilik duygularıyla Filistinlilere karşı cephe alır. Filistinliler de buna karşılık verince 15 yıl süren ve kimi zaman şiddetli kimi zaman da durgun geçen bir iç savaş patlak verir. Bunun yanında Lübnan'ın komşuları ve diğer büyük devletlerin genelde Ortadoğu'da özellikle Lübnan üzerindeki menfaatlerinin çatışması da bu iç savaşın nedenleri arasında gösterilebilir.

Lübnan'daki iç savaşı genel olarak üç safhada incelemek mümkündür. Savaşın başladığı tarih olan 1975 yılından 1978 yılına kadar mahalli iç savaş dönemi yaşanır. İkinci döneme gelince bu dönemde, 1982 yılında İsrail Beyrut'u işgal eder ve Sabra ve Şatila mülteci kamplarındaki Filistinliler Hristiyan milisler tarafından katledilir. Üçüncü dönemin başı olan 1989 yılında ise Cumhurbaşkanlığı krizi meydana gelir ve bunun ardından Maruni general Michel Aoun Cumhurbaşkanlığı sarayını işgal eder ancak Suriye'nin başlattığı hareket ile onun oluşturduğu askeri hükümete de son verilir.¹⁹

Tezimizin konusu olan *Kevâbîsu Beyrut* romanı 1975 yılında savaşın ilk ortaya çıktığı sırada yazıldığı için biz bu üç dönem içinden birinci dönem ve öncesinde savaşı hazırlayan ortam üzerinde duracağız. Savaşın ekonomik, sosyal, kültürel, dini, askeri ve diğer ülkelerin Lübnan üzerindeki emelleri gibi çok çeşitli sebepleri vardır. Lübnan, Fransa'nın manda yönetimindeyken Fransızca zorunlu eğitim Hristiyan kesimde daha çok kabul görmüş ve modern eğitimle beraber ikinci bir dil bilme özellikle Hristiyan Marunilerin ve Müslüman Sünnilerin ticari faaliyetlerdeki yerini arttırmıştır. Lübnan'da zenginin daha zengin fakirin de daha fakir olmasına neden olan serbest piyasa ekonomisi ile bir tarafta son derece lüks içinde yaşayanları, diğer tarafta da açlık ve sefalet içinde kıvrananları görmek mümkün hale gelmiştir. Bu durum da özellikle Şii ve Filistinlilerden oluşan grupta Hristiyanlara karşı bir düşmanlık oluşmasına neden olmuştur.

¹⁹ A.e., s. 2.

Daha önce söylediğimiz gibi farklı din ve mezheplerin bir arada bulunduğu Lübnan'da bu mezhepler arasında bir birlik sağlanamamıştır. Başka mezheplerden insanlarla dostluk ve akrabalık ilişkileri kuramayan insanlar arasında milli birlik ve beraberlik, vatan sevgisi gibi duygular gelişmemiştir.

Lübnan'ın, iç savaş öncesi askeri durumuna bakarsak, bağımsızlığını kazandıktan sonra Lübnan'ın kendi sınırlarının güvenliğini ve iç istikrarını sağlamak için düzenli bir silahlı kuvvetinin olmadığını görmekteyiz. Yöneticiler, politikacılar ve toplum liderleri ilave vergi vermemek için bir ordu oluşturulması fikrine sıcak bakmazlar. 1975 yılında 14000 kişiden oluşan Kara Kuvvetlerinin elinde modern silah ve teçhizat yoktur. Zorunlu askerliğin olmadığı ülkede ordudaki gençlerin çoğu işsiz ve sadece para kazanmak için orduya katılmış kişilerdir. Yeterli savaş eğitimleri yoktur. Subay ve astsubaylar da bağlı olduğu mezhebe göre hareket etmekte, ülkenin bütünlüğü için çalışmamaktadır. Bu nedenle iç savaş çıktığında ordu ne yapacağını bilemez.

Bunların dışında diğer ülkelerin Lübnan üzerindeki emelleri de savaşın uzun bir müddet devam etmesinde etkili olduğu söylenebilir. Su kaynaklarına ihtiyaç duyan İsrail'in, Güney Lübnan'da bulunan ve büyük bir kapasiteye sahip Litani Nehri'ni ele geçirmek için orayı ele geçirmek istemesi ve Lübnan'ı ekonomik anlamda kıskanması bu savaşı körüklemesine neden olmuştur. Ayrıca Suriye, daha önce kendisine bağlı olan Lübnan'ın kendi sınırlarına ait olduğunu düşünmekte ve orayı hakimiyeti altına almak istemektedir. İç Savaş'ın başlaması ona bu fırsatı vermiş ve ülkeye çok fazla asker sokmuştur.²⁰

1975 yılında iç savaş başlamadan önce ülkeyi savaşa götüren pek çok neden bulunmaktadır. Bunlardan biri 1967 yılında yapılan Arap-İsrail savaşıdır. Lübnan, bu savaşa katılmamakla beraber, Filistinli gerilla grupları burayı merkez olarak kullanırlar. Amaçlarının Müslüman Lübnanlıları, Hristiyan Lübnanlılara karşı kıskırtmak olduğu düşünülen Filistinliler'in ülkede bulunmaları tepki oluşturmaya başlar. 1969 yılında Lübnan ordusu ile gerillalar arasında zaman zaman çatışmalar

²⁰ Tarakçı, a.g.e., s. 12-16.

yaşanır. Aynı yılın sonlarına doğru gerilla kamplarını vuran Lübnan Ordusu, ülkedeki pek çok kesimden tepki alır.²¹

Ülkede iç savaşı tetikleyen durumlardan biri de farklı din ve mezhepler arasındaki durumlardır. Politik açıdan farklı konumlarda olan bu gruplar esas itibariyle Müslüman ve Hristiyan olarak bölünmekte, sonra da mezhepsel farklılıklar oluşmaktadır. Ülkede siyasi alandaki etkinliklerine baktığımızda Müslümanlar arasında en etkili grubun Sünniler, daha sonra da Şiiler olduğunu görmekteyiz. Üçüncü grup olan Dürziler sadece iç savaş dönemi ve sonrasında Velit Canbulat önderliğinde bir süre yönetime katılabilmişlerdir. Hristiyanlar arasındaki sıralama ise Maruni, Ortodoks, Katolik ve Ermenilerdir. Bu gruplardan Maruniler Cumhurbaşkanı, Sünniler Başbakan, Şiiler de Meclis Başkanı olabilirdi.²²

Lübnan devletinin kurulmasından itibaren Müslümanlar, devlet işlerinin idaresinde etkili bir şekilde görev alamadıklarını düşünmekte, kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmektedirler. Onların bu hislerine karşılık Hristiyanlar da gizli bir korku duymaktadırlar. Bu korkularının sebebi ise Hristiyanların, özellikle de Maruni mezhebine mensup olanların, beşinci asırda mezhebin ilk ortaya çıkışından beri yaşadıkları fitne ve zulümler ile çoğunluğu Müslüman olan büyük Arap varlığı içinde kendi varlıklarını kaybetme ihtimallerinin olmasıdır. Bu nedenle Maruniler, Cumhurbaşkanlığı ve diğer yönetim görevlerinin kendi ellerinde bulunmasını bir garanti olarak görmektedirler. İki tarafın da birbirlerine karşı hissettiği bu olumsuz duygulara rağmen, devlet bu durumu düzeltmek için bir şey yapmaz. Böylece halk kendi korku ve endişelerine hapsolmuş bir şekilde yaşar hale gelir ve sonunda iç savaşa sürüklenir.²³ 1970’li yıllara gelindiğinde sayıca fazla olan ve hükümette yeterli derecede görev alamadıklarını düşünen Müslümanlar, protesto ve mitingler düzenlemeye başlarlar. Onların bu mücadelesi bir süre sonra silahlı çatışmalara dönüşür.²⁴

²¹ Ceren Sarısaltık, **1975 Lübnan İç Savaşı ve Ortadoğu Politikası**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1999, s.24-25.

²² **A.e.**, s.32-35.

²³ Halid Kabbânî, “el-Ezmetü’l-Lübnâniyye fî Muhîtiha’d-Dâhili” **Lübnan fî tarihîhi ve tûrasihi**, ed. Adil İsmail, Beyrut, Merkezü’l-Hariri’s-Sekâfi, 1993, 2.c., s.745-747.

²⁴ Sarısaltık, **a.g.e.**, s.39-40.

1975 yılının ilk ayında İsrail'in Lübnan'a yaptığı baskınlar ve hava saldırıları yoğunlaşır. Aynı zamanlarda ücretlerinin yetersizliği yüzünden öğretmenler grev yapmaya başlar. 13 Nisan'da katıldıkları mitingden kamplarına dönmekte olan Filistinlileri taşıyan bir otobüse Hristiyan Ketâib milisleri ateş açar. 31 kişinin hayatını kaybettiği bu olay iç savaşın başlangıcı olarak kabul edilir.²⁵

Beyrut'un Ayn er-Rummane bölgesinde yaşanan bu olayla ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Ketâib partisi, olay günü sabah 11'de bölgeye, plakası örtülmüş bir aracın geldiğini, güvenlik görevlilerinin onu uyardığını ancak hemen arkasından gelen başka bir aracın onlara ateş açtığını söylemektedir. Aynı gün öğleden sonra ise aynı bölgeden geçmekte olan ve asker kıyafetli Filistinlileri taşıyan otobüse ateş açılır. Bu rivayette bazı çelişkiler bulunmaktadır. Zira, bahsedilen iki aracın da plakasının kapalı olduğu söylene de Ketâib partisine bağlı bir dergide ilk aracın plaka numarası açık bir şekilde yazmaktadır. Filistinliler ise o gün sabah saatlerinde yaşanan olayla ilgili Ketâib partili bir grubun Ayn er-Rummane bölgesinde yolu kestiğini, bu sebeple bir çatışma yaşandığını açıklar. Yapılan resmi açıklamaya gelince, bölge halkıyla gerillalar arasında bir anlaşmazlık yaşandığını, bazı gerillaların yaralandığını, çok kısa bir süre sonra gelen başka bir aracın da ateş açıp Ketâib partili birinin ölümüne neden olduğunu belirtmektedir. Öğleden sonra ise, bu olay nedeniyle gergin olan bölgeden geçen otobüse ateş açıldığını açıklar.²⁶

Sabah saatlerinde yaşanan olayla ilgili çeşitli yorumlar olsa da öğleden sonra yaşanan ve Filistinlilerin ölümüne neden olan olaydan sonra ülkede çatışmalar, adam kaçırmalar ve bombalamalar uzun bir müddet devam eder. Olayların başlangıcından dört gün sonra ateşkes kararı alınarak toplamda 150 kişinin öldüğü 300 ağır yaralının bulunduğu belirtilir. Daha sonraki günlerde hem İsrail'in saldırıları hem de Hristiyan Ketâib milisleri ile Filistinliler arasındaki çatışmalar neticesinde pek çok insan hayatını kaybeder. Adam kaçıрма, öldürme ve kundaklama olaylarının artış gösterdiği ülkede birçok ev ve otelde yangınlar çıkar.²⁷

²⁵ Tarakçı, **a.g.e.**, s.18.

²⁶ Ali Muhammed Laga, **el-İtticahatü's-siyasiyye fi Lübnan: 1920-1982**, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1991, s. 233-235.

²⁷ Tarakçı, **a.g.e.**, s.18-20.

1976 yılının başında gönüllülük esasına dayalı olan Lübnan ordusunda askerlerin görevlerini bırakmak istemesi neticesinde ordunun büyük çoğunluğu dağılır. Çatışmaların yaşandığı bir ülkede düzenli bir ordunun olmaması olayların bastırılmasında etkin bir güçten yoksun kalınmasına sebep olur.

Ocak ayında şiddetlenen ve Oteller Bölgesi, Şam yolu güzergahı ve şehir merkezi başta olmak üzere Beyrut'un her köşesinde yıl boyu devam eden çatışmalar genel olarak iki grup arasında yaşanmaktadır. Bunlardan biri Filistinliler ve onlara destek veren Dürzi lider Cumblat'ın İlerici Sosyalist Parti Milisleri, diğeri ise Hristiyan Ketâib parti milisleri ve onlarla işbirliği yapan Liberal Milliyetçi parti milisleridir. Onların arasındaki bu çatışmaya dışarıdan gelen desteklerle olaylar daha da büyür. 20 Ocak günü ilk defa kullanılan dışarıdan alınan tanklar ile 3 saat süren atışlar ve arkasından gelen top ve roket atışları neticesinde pek çok kişi hayatını kaybeder, fazla sayıda bina da hasar görür.

17 Mart tarihine gelindiğinde Oteller bölgesinde meydana gelen çatışmalarda toplar, roketatarlar, ağır makinalı tüfekler kullanılır. 21 Mart günü ise daha önce Ketâib milislerinin elinde bulunan Holiday-Inn oteli, Filistinli milislerin bir kolu olan Murabitun Örgütü milislerinin eline geçer. Bu otel tezimizin de konusu olan *Kavabisu Beyrut* romanındaki anlatıcının evinin yakınında bulunan oteldir.

Yangın çıkarma, öldürme ve yaralama olaylarının giderek arttığı ülkede elektrikler de uzun sürelerle kesilmeye başlar. Telefonla iletişim kurmak çok zordur. Ayrıca içme ve kullanma suyu bulma konusunda da büyük sıkıntılar yaşanmaktadır.²⁸

1975 yılında Beyrut'ta başlayan ve kısa sürede tüm ülkeye yayılan çatışmalar neticesinde ülkedeki dini gruplar ülkenin belirli yerlerini ele geçirir. Buna göre, Batı Beyrut, Bekaa Vadisi ve Güney Lübnan Müslüman gruplarının, Doğu Beyrut ve Lübnan Dağının merkezi de Hristiyan gruplarının elindedir. Savaş sırasında bu gruplar için diğer grubun bölgesine geçmek imkansız hale gelir. Ülkede yaşanan bu savaş ve gruplaşmalar neticesinde savaş ve politika terminolojisine "Lübnanlılaşma"

²⁸ Tarakçı, a.g.e., s.28-31.

diye bir sözcük girer. Anlamı da farklı gruplar arasındaki çatışmalardan dolayı bir ülkenin bölünmesidir.²⁹

Aralıklarla meydana gelen çatışmalar, siyasi ve askeri açıdan yaşanan olaylarla 15 sene süren Lübnan İç Savaşı 1990 yılına kadar devam eder. *Kavabisu Beyrut* romanı 1976 yılında yayınlandığı ve sonraki yıllarda yaşananlar tezimizin konusuyla ilgili olmadığı için biz burada 1975 ve 1976 yıllarında yaşananları anlatmakla yetineceğiz

3.4. Romanda Yabancılaşmaya Neden Olan Faktörler

1946 yılında bağımsızlığını tam anlamıyla kazandığından beri uzun yıllar süren pek çok savaşın yaşandığı Lübnan'da 1975 yılında başlayan iç savaşın anlatıldığı *Kavabisu Beyrut* romanında yabancılaşmaya neden olan asıl faktör bu yaşanan savaşlardır. Bütün ülkeyi yerle bir eden, pek çok insanın ölümüne, yaralanmasına ya da ülkesini terk etmesine neden olan savaşın bunların dışında insanların üzerinde duygusal olarak da etkisi vardır. Olaylar yüzünden sürekli korku içinde yaşayan insanlar ne yapacaklarını, nasıl davranacaklarını şaşırılmış bir haldedir. Çatılara yerleştirilen keskin nişancılar yüzünden pencereden bakmaya bile cesaret edememekte, kendi evlerinde hapishane hayatı yaşamaktadırlar. Bu durumda yabancılaşmanın güçsüzlük duygusu olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü hiç kimse yaşanan bu olaylar neticesinde kendi hayatları için bir şey yapma gücüne sahip değildir.

Romanda yabancılaşmaya neden olan diğer bir faktör ise dinler çatışmasıdır. Farklı din ve mezhepten pek çok insanın bir arada yaşadığı Lübnan'da savaş öncesinde ve savaş sırasında bu dini gruplar arasında büyük bir husumet baş göstermiş, insanlar kendi dininden olmayan kişilere düşman gözüyle bakar hale gelmiştir. Ülkede her geçen gün mensubu olduğu din yüzünden pek çok kişi öldürülmekte, onların intikamını almak isteyenler de diğer dinden suçlu ya da masum kimi bulurlarsa acımadan öldürmektedirler. Bu akıl almaz durum öyle bir hal alır ki bazıları işkence etmekten zevk alır hale gelir. İnsani duygularını kaybeden bu kişiler kendi benliklerine yabancı hale gelirler.

²⁹ Sarısaltık, **a.g.e.**, s.44-45.

Ülkedeki ekonomik farklılıklar da bu savaşın ve yabancılaşmanın nedenidir. Bazı insanların fakirlik içinde kıvrandığı, neredeyse aç yaşadığı ülkede, bazı insanlar da lüks içinde yüzmektedir. Bu da zengin ve fakir arasında uçurumun giderek artmasına, düşmanlık hislerinin de çoğalmasına sebep olmaktadır.

İletişim araçları da yabancılaşmaya neden olan diğer bir faktördür. Ülkeyi yöneten güçlerin elinde bulunan radyo, televizyon gibi basın yayın organları gerçek haberleri vermemekte, yanlış ya da eksik bilgilerle insanları kandırmaktadır. Savaşın yaşandığı, insanların korkudan evlerinden çıkamadığı, füze ve roketatarların evleri yakıp yıktığı bir ortamda haberler bunu yansıtmamakta, ya önemsiz birkaç çatışma yaşandığını söylemekte ya da başka ülkelerin durumundan bahsetmektedir. İnsanların algıları bu haberlerle yanlış bir şekilde yönlendirilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKİ ROMANIN KARŞILAŞTIRILMASI

En genel anlamıyla, insanın, toplumuyla, çevresiyle, dünyayla ilişkilerinin olumsuzluğunu vurgulayan bir kavram olan yabancılaşma, tarih boyunca değişik anlamlar yüklenmiş olsa da çoğunlukla bir olumsuzluğu, kopukluğu ya da bağlantısızlığı ifade etmektedir.¹ Önceki bölümlerde kısaca bilgi verdiğimiz iki romanda da kendileri dışında gelişen olaylar ve bulundukları ülkelerde onları baskı altına almaya çalışan güçler nedeniyle bütün topluma hakim olan böyle bir olumsuzluk yaşandığını, insanların birbirleriyle ilişkilerinin kopma noktasına geldiğini, çevresinde olup bitenler üzerinde hiçbir kontrollerinin olmadığını ve giderek insani özelliklerini kaybederek sonunda kendilerine bile yabancılaştıklarını görmekteyiz. Yaşanılan dönemin, içinde bulundukları ülkelerin ve toplumsal koşulların farklılığına rağmen romanlardaki karakterler, baskı altında ezilmekte, kendilerini güçsüz hissetmekte, olanlara bir anlam verememekte, giderek yalnızlaşmakta ve en sonunda da insan olmanın gerektirdiği bütün duygularını kaybetme noktasına gelmektedir.

Birinci bölümde yabancılaşma kavramını açıklarken, kavrama farklı düşünürler tarafından farklı tanımlamalar getirildiğinden bahsetmiştik. Bu bölümde ise yabancılaşma olgusunun, ele aldığımız iki romandaki görünümünü incelerken öncelikle bu düşünürlerden biri olan Melvin Seeman'ın ayırdığı başlıklar altında karşılaştırma yapacağız. Daha sonra ise her iki romanda da yer alan diğer yabancılaşma çeşitlerini inceleyeceğiz.

4.1.Melvin Seeman'ın Yabancılaşma Çeşitleri Açısından Karşılaştırma

Sosyal psikolog olan Seeman, kendisinden önce yabancılaşma kavramıyla ilgili yapılan değerlendirmeleri inceleyerek kavramı çok kapsamlı bir şekilde ele almış ve çeşitlerinden bahsetmiştir. Güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, sosyal yalıtılmışlık ve kendine yabancılaşma olarak başlıklara ayırdığı yabancılaşmanın her

¹ Sezgin Kızılcıkel, Yaşar Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Ankara, Atilla Kitabevi, 1994, s. 451.

bir çeşidiyle ilgili iki romanda da pek çok örnek karşımıza çıkmaktadır. Biz de bu örnekleri ele alarak benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalışacağız.

4.1.1.Güçsüzlük Duygusu Olarak Yabancılaşma

Her iki romanda da çeşitli şekillerde karşımıza çıkan yabancılaşmayı beş başlık altında inceleyen Melvin Seeman ilk sırada güçsüzlük duygusunu saymaktadır. Bu duygu, hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* hem de *Kevâbîsu Beyrut* romanlarındaki karakterlerde yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Ancak karşısında güçsüz kaldıkları baskı araçları farklıdır. Her ne kadar Seeman güçsüzlük olarak yabancılaşma duygusunu işçilerin durumuyla ilişkili olarak ele aldıysa da bireyin etrafında yaşananlar üzerinde hiçbir kontrolünün olmadığı durumları ifade etmek için kullanılan güçsüzlük iki romanda da insanların hayatlarının her anında var olan bir durumdur. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında bütün insanları baskı altına alan ve hiç kimsenin kurtulmak için bir çıkış yolu bulamadığı Büyük Birader kavramıdır. Büyük Birader, romandaki hikayenin yaşandığı hayali bir ülke olan Okyanusya'yı yöneten partinin başındaki kişidir. Romanın daha ilk sayfalarında onun resimlerinin her yerde asılı olduğundan ve insanları nasıl izlediğinden bahsedilmektedir. Okyanusya'da yaşayan herkes nereye baksa Büyük Birader'in siyah bıyıklı yüzünü görmektedir ve bu yüzün olduğu posterlerde bir de yazı bulunmaktadır: "Büyük Biraderin gözü üstünde."²

Büyük Birader her an, her yerde, insanların bütün yaptıklarını izlemektedir. Onun isteklerine boyun eğmeyen hatta onunla ilgili en ufak kötü bir fikre sahip olan insanları bile acımasız bir şekilde cezalandıran bu güç karşısında herkes çaresizdir. Bazı insanlar artık bunun farkına varamayacak kadar kendi düşüncelerinden ve duygularından soyutlanmış olsalar da Winston Smith onlardan farklıdır. İçinde bulunduğu durumdan memnun değildir. Bir şeyler yapmak istemekte ama ne yapacağını bilememektedir. Çünkü karşısındaki gücün kendisine nasıl eziyet edeceğini bilmektedir. Gizli bir şekilde yazdığı günlüğüne ara verdiği sırada eline aldığı bir kitapta gördüğü Büyük Birader'in resminin onda düşündürdükleri şu şekildedir: "Çocuklar için hazırlanmış tarih kitabını alıp Büyük Birader'in kapaktaki

² George Orwell, 1984, s.12.

portresine baktı. O ipnotize eden gözlerle bakıştı. Sanki büyük bir güç üzerinize yükleniyordu; kafatasınızda bir delik açıp beyninizi tepikliyor, yüreğinize korku salarak inançlarınızı koparıp alıyor, handiyse aklınızın tanıklığını yadsımaya razı ediyordu sizi. Sonunda Parti iki kere ikinin beş ettiğini söyler, siz de buna inanmak zorunda kalırdınız.”³

Winston, er ya da geç kendisini yakalayacaklarının ve inanılmaz eziyetlerle onu olmayan şeylere inandıracaklarının farkındadır ama gene de bu durumu değiştirmek için bir şeyler yapmak istemektedir. İşyerinde sadece uzaktan gördüğü, doğru dürüst hiç konuşmadığı O’Brien’in da kendisi gibi olduğunu ve Büyük Birader’i devirmek için kurulmuş Kardeşlik Örgütü için çalıştığını düşünür. Bir gün onunla evinde buluşur ve bu buluşmadan bir süre sonra Winston’a örgütün kitabı diye bir kitap gönderilir. O kitapta herkesin karşısında çaresiz kaldığı bu gücün işleyiş biçimi şu şekilde anlatılmaktadır:

“Piramidin tepesinde Büyük Birader oturmaktadır. Büyük Birader yanılmaz ve her şeye kadirdir. Tüm başarılar, tüm kazanımlar, tüm zaferler, tüm bilimsel buluşlar, tüm bilgiler, tüm bilgelikler, tüm mutluluklar ve tüm erdemler doğrudan onun önderliğinden doğar ve ondan esinlenir. Büyük Birader’i bugüne kadar gören olmamıştır. O, duvarlardaki posterlerde bir yüz, tele-ekrarlarda bir sestir. Onun asla ölmeyeceğinden kesinlikle emin olabiliriz, ne zaman doğduğu ise belirsizdir. Büyük Birader, Parti’nin dünyaya görünmek için büründüğü surettir. İşlevi, bir örgütten çok bir bireye karşı daha kolay duyulabilecek sevgi, korku ve saygı gibi duyguları kendisinde odaklandırmaktır.”⁴

Büyük Birader bu şekilde her şeyin üstünde yıkılmaz bir güç olarak tanıtıldıktan sonra onun insanlar üzerinde nasıl baskı kurduğu da ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu baskı için kullanılan araç Düşünce Polisi’dir. Düşünce Polisi Parti için çalışan herkesi her an izlemekte, yaptıklarını denetlemekte ve uygunsuz görülen en ufak bir hareketi bile ihbar etmektedir:

“Parti üyesi ömrü boyunca Düşünce Polisi’nin denetimi altında yaşar. Yalnızken bile yalnız olduğundan bir türlü emin olamaz. Uykuda ya da uyanık, çalışıyor ya da dinleniyor, banyoda ya da yatağında, nerede ne yapıyor olursa olsun, hiçbir uyarıda bulunulmadan ve denetlendiğini bilmeden denetlenir. Yaptığı her şey ilgilenilmeye değerdir. Dostlukları, dinlenceleri, karısına ve çocuklarına karşı tutumu, bir başınayken yüzünde beliren ifade, uykusunda mırıldandığı sözler, hatta vücudunun kendine özgü hareketleri kılı kırk yararcasına incelenir. Yalnızca açıktan açığa yanlış davranışlarının değil,

³ Orwell, **a.g.e.**, s.91.

⁴ **A.e.**, s.225.

gösterdiği her türlü tuhaflığın, alışkanlıklarında meydana gelen her türlü değişikliğin, bir içsavaşımın belirtisi olabilecek her türlü öfkelenişin saptanmaması olanaksızdır. Hiçbir konuda seçme özgürlüğü yoktur.”⁵

Buradan anlaşılmaktadır ki Parti üyesi kendi hayatı hakkında herhangi bir karar alma yetisine sahip değildir. Onunla ilgili olan her şey üstündeki bir güç tarafından belirlenmektedir. O da kendisine uygun görülen şekilde yaşamak zorundadır. Aksi halde en ağır şekilde cezalandırılacağını bilmektedir. Bu güçsüzlük ve çaresizlik içinde kıvrınmaktadır.

Kevâbîsu Beyrut romanına baktığımızda ise orada da benzer şekilde bir güçsüzlük duygusunun yaşandığını ancak karşısında aciz kalınan varlığın farklı olduğunu görmekteyiz. Geleceğe ait distopik bir hikaye olan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*’te yaşanan olaylar gerçek değil, Orwell’ın gerçekleşmesinin mümkün olduğunu düşündüğü fikirleridir. Gerçek hayatta Büyük Birader diye bir şey yoktur. *Kevâbîsu Beyrut* romanı ise gerçek bir olayı anlatmaktadır ve bu nedenle onları güçsüz hissettiren de gerçek bir varlıktır. Lübnan İç Savaşı’nın ilk başladığı zamanlarda geçen romanda etrafa korku salan, bütün insanları evlerine hapseden keskin nişancıdır. İç savaş sırasında çatışmaların yoğun bir şekilde yaşandığı Holiday Inn Otel’inin yakınında oturan baş karakter ve o mahalledeki herkes çatılardan birine yerleşmiş ve canlı cansız hareket eden her şeye ateş etmekte olan bir keskin nişancının hedefindedir. İnsanlar pencereden bakmaya bile korkar haldedir. Bu keskin nişancının gücü, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*’teki “Büyük Birader” kadar kapsamlı olmasa da mahalle halkının tamamını kontrol edebilecek durumdadır. *Kevâbîsu Beyrut* romanında çatışmaların başladığı gün insanlar dışarı çıkamayacaklarını anladıkları zaman yemek bulmak için çareler aramaya başlar. Silah sesleri biraz susunca mahalle sakinlerinden bir kadın binanın altındaki bakkaldan ekmek alabilmek için sepet sarktır. O kadar korkmaktadır ki pencerenin arkasında durup elini bile dışarıya çıkarmaya cesaret edememektedir. Tam o sırada bir kurşun sesi duyulur ve sepet hızla yere düşer. Mahalle sakinleri o an bir keskin nişancının varlığını anlar. Romanın baş karakterine göre bu sepeti vurmasının bir anlamı vardır. Ona göre keskin nişancı “Maharetini bütün mahalle halkının önünde göstermişti. Hepimize şöyle demişti: Ne kadar ince ve zayıf olsa da bütün hedefleri

⁵ A.e., s.228.

vurabilirim. Kalpleriniz benim atış alanımda. Hepinizin damarlarını tek tek delebilirim. Hepinizin göz bebeklerinin içine ıskalamadan isabet ettirebilirim. Bedenlerinizden istediğim herhangi bir parçayı vurabilirim.”⁶

Bu olaydan sonra bütün insanlar evlerine çekilir ve bir daha pencere bile açmaya cesaret edemezler. Baş karakter, insan olarak ne kadar zayıf ve güçsüz olduğunu düşünmeye başlar. Bu keskin nişancı karşısında acizdir çünkü vücudu kurşunla zarar verilebilecek bir varlıktır. İlerleyen günlerde yaşadıkları, bu güçsüzlük duygusunun daha da artmasına neden olur. Zira dışarı çıkmasalar, pencereden bakmasalar bile evlerinin içi de güvenli değildir. Bütün mahallede patlamalar olurken atılan kurşun ve füzeler evlerin içine de girmektedir. Silahlar ve kurşunlar hakkında bilgi sahibi olmadığını söyleyen baş karakter kurşun seslerini duyar duymaz pencere seviyesinin altına eğilir. Ancak patlamaların yoğun olduğu bir gün nereden geldiğini anlayamadığı bir kurşun ya da şarapnel evin içine girer ve odadaki eşyalara çarparak hareket eder. Düz bir doğrultuda hareket etmeyen kurşunun duvardan ya da herhangi bir eşyadan sekerek yere yatmış olsa bile birini vurabileceğini bu yüzden eğilerek yürümesinin bir faydasının olmayacağını anlar ve gerçekten korkmaya başlar. Çünkü hiç bilmediği bir düşmanla karşı karşıyadır. Yani kimden ve nasıl korunması gerektiğini bilememektedir. Bu acizlik hissiyle bazen kendini bırakabilmekte ve kendini korumaya ya da saklanmaya gerek duymadan öylece koltukta oturabilmektedir.⁷

Çatılara yerleştirilen keskin nişancılar dışında karşıt görüşlü gruplar arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle de ülkede her şey kontrolden çıkmış durumdadır. Çok genç hatta çocuk sayılabilecek bireyler bile başka din ya da mezhepten olan birine tahammül edememekte, inanılmaz eziyetlerle ölümlerine sebep olabilmektedir. Bu korkutucu durumun farkında olan ama ellerinden bir şey gelmeyen insanlar da şahit oldukları bu olaylar karşısında çaresizlik içinde kıvranmakta, ruhsal olarak bir çöküntü yaşamaktadırlar. Bunun en açık örneğini romanda yazarın aktardığı bir telefon görüşmesinde görmekteyiz. Telefonda bir doktor eşiyle konuşmaktadır. Hastanede tanık olduğu olaylar yüzünden doktorun psikolojisi alt üst olmuş

⁶ es-Semmân, **a.g.e.**, s.10-11.

⁷ **A.e.**, s.19.

durumdadır. Eşi bir terslik olduğunu anlar ve ne olduğunu sorar. Doktor, hastaneye bir itfaiyecinin getirildiğini anlatınca eşi bunun yeni bir şey olmadığını, savaş sırasında sürekli ambulans görevlilerini ve itfaiyecileri vurduklarını söyler. Ancak doktor, kendisini korkutan şeyi şu şekilde açıklar: “Yeni olan şu ki itfaiyecinin sağ kolu ve iki bacağı kesilmişti. Onu işinden alıkoymakla yetinmeyen insanlar var, öldürmeden önce eziyet ediyorlar üstelik bundan zevk alıyorlar.” İnsanların eziyet etmekten zevk alır hale gelmesi doktoru gerçekten çok etkileyerek görevini bile doğru dürüst yapamayacak hale getirmektedir. Bir gün önce hastaneye getirilen on dört yaşında bir genci ameliyat ederken ellerinin titrediğinden bahseder. Bu genci kaçırap eziyet edenlerin de onunla aynı yaşlarda olduğunu söyleyen doktor, insanların bu hale geldiğine inanmamaktadır. Kocasının durumundan endişe eden kadın, onun eve gelmesi için ısrar eder. Ancak doktor hastaneden çıkmaya bile cesaret edememektedir. Zira caddeler çok tehlikelidir. Ayrıca doktor, o gün hastanenin kapısına bir yazı asıldığından bahseder. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında her yerde asılı olan ve üzerinde “Büyük Birader’in gözü üstünde” yazılı afişler gibi bir yazı asılmıştır. Bu yazıda “Dikkatli olun. Keskin nişancı sizi selamlıyor” yazmaktadır.⁸ *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında Parti’nin düşünce polisi aracılığıyla uyguladığı insanlar üzerindeki baskı *Kevâbîsu Beyrut* romanında savaşan tarafların çatılara yerleştirdiği keskin nişancılar tarafından sağlanmaktadır. Her iki romanda da insanlar bu baskı araçlarının etkisiyle acizlik duygusu altında ezilmekte, ruhsal durumlarını son derece etkileyen olaylar karşısında pasif bir şekilde yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Kaderlerini belirleyen bu süreçler üzerinde hiçbir kontrollerinin bulunmaması nedeniyle de yabancılaşma yaşamaktadırlar.

4.1.2. Anlamsızlık Duygusu Olarak Yabancılaşma

Bireyleri yaşadıkları hayata karşı yabancı hissettiren durumlardan biri de çevresinde olanlara bir anlam verememesi ve neye inanacağını şaşırmasıdır. Bu durumdaki insan Seeman’ın ikinci sırada saydığı yabancılaşma çeşidi olan anlamsızlık duygusu içindedir. Yönetimde olan Parti’nin ve başındaki “Büyük Birader”in her şeyi kontrol ettiği, geçmişle ilgili bilgileri kendi isteğine göre sürekli değiştirerek insanların zihinleriyle oynadığı *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında

⁸ A.e., s.68-69.

Winston, kurmaca dairesinde çalıştığı ve haberleri değiştirme işinin içinde olduğu için olanların farkındadır. Yazılanları sadece okuyan ve sorgusuz sualsiz kabul eden diğer insanlardan farklı olarak anlatılanların doğru olmadığını, sürekli değiştirildiğini bilmektedir. Ama bütün bunların neden yapıldığını anlayamamaktadır. Zira; “Geçmiş değişmekle kalmıyor, sürekli olarak değişiyordu. Onu en çok perişan eden de, bu büyük sahtekarlığın neden yapıldığını bir türlü açık seçik anlayamamasıydı. Geçmiş çarpıtmanın dolaysız yararları apaçık ortadaydı, gel gör ki gerçek neden bilinemiyordu. Winston kalemini alıp yazdı: NASIL’ını anlıyorum: NEDEN’ini anlamıyorum.”⁹

Gerçekte neyin, neden yapıldığını hiçbir şekilde anlamayan insanların yaşadığı Okyanusya’da yönetimde bulunanlar da kafalardaki bu belirsizliği daha da çoğaltacak uygulamalarda bulunmakta, ikili söylemlerle birbiriyle çelişen ifadeler kullanmaktadır:

“İşçi sınıfını yüzyıllardır görülmemiş bir biçimde aşağılarken, üyelerine, bir zaman kol emekçilerinin giydiği ve bu nedenle seçildiği söylenen bir üniforma giydirir. Aile dayanışmasını sistemli bir şekilde baltalarken, önderine doğrudan doğruya aile bağlılığını çağrıştıran bir ad yakıştırır. Bizleri yönetmekte olan dört Bakanlığın adları bile, gerçeklerin kasıtlı olarak tersyüz edilmesindeki saygısızlığın yansımasıdır. Barış Bakanlığı savaşın, Gerçek Bakanlığı yalanların, Sevgi Bakanlığı işkencenin, Varlık Bakanlığı yokluğun bakanlığıdır.”

Parti, bir taraftan işçi sınıfını önemsiz görürken üyelerinin işçi tulumu giymesini ister. Aile bağlarını yok edip çocuğun anne-babasına, kardeşin kardeşe karşı duygularını köreltirken önderini “Büyük Birader” diye isimlendirir. Bakanlıkların isimleri de gerçekte yaptıkları işlerle tam bir tezat oluşturur. Barış Bakanlığı ülkede sürekli devam eden savaşla ilgili konularla ilgilenir. Gerçek Bakanlığı bütün bilgileri her gün değiştirerek aslında yalanları yaymakla görevlidir. Sevgi Bakanlığı, düşünceleriyle tehlike oluşturabileceği düşünülen kişilere işkence edilen yerdir. Varlık Bakanlığı ise esas itibarıyla vatandaşların alabilecekleri her türlü üründe yapılan kısıtlamaların ortaya çıktığı yerdir. Görüldüğü gibi insanlar her durumda tam bir belirsizlik hali içinde yaşamaktadırlar. Yönetimde bulunanlar bunu kasıtlı olarak yapmaktadır. Zira insanların akıllarını bu şekilde bulandırarak

⁹ Orwell, a.g.e., s.91.

hakimiyetini sonsuza kadar sürdürmek niyetindedir. Bu şekilde kafası karışmış, olanlara anlam veremeyen insanlar onlara karşı gelme gücüne de sahip değildir.¹⁰

Kevâbîsu Beyrut romanında ise anlatıcı ülkesinde yaşanan olaylara bir anlam verememekte, yaşanan her şeyin çok mantıksız olduğunu düşünmektedir. Kitabın isminden de anlaşılacağı üzere, yaşadıklarını anlatmasına rağmen her bir bölüme kabus demektedir. Yaşananlar o kadar korkunçtur ki ancak kabus olarak niteleyebilmektedir. Mesela bu olaylardan biri anlatıcının bütün hayatını etkileyen sevgilisi Yusuf'u kaybetmesidir. Farklı dinlere mensup olan iki sevgili iç savaş sırasında yolda giderlerken silahlı bir grup tarafından durdurulur. Kimlikleri istenir. Her iki dinin de mensupları diğer dinden olanlara düşman gözüyle bakmaktadır. Anlatıcıyla aynı dinden olan grup Yusuf farklı dinden olduğu için onu öldürür. Sevdği adam gözlerinin önünde öldürülen anlatıcı sinir krizi geçirerek kahkahalar atmaya başlar. Onun için Yusuf'un ölümü 'inanılması güç bir kabus'tur.¹¹

Buna benzer olaylar savaş sırasında sürekli yaşanmaktadır. Ülkede yaşanan şiddet olayları gün geçtikçe artmaktadır. Bütün bu olaylara şahit olan, dahası olayların tam ortasında kalan anlatıcı da artık bir yazar olarak kendini sorgular hale gelir. Önceden bir çiçeğin koparılmasını bile cinayet olarak gören anlatıcı, yaşadıkları karşısında neye inanması gerektiğini şaşırılmış durumdadır. Kendi kendine şöyle düşünmektedir:

“Yeryüzü tarihindeki köklü değişimlerin ancak şiddet yoluyla gerçekleştiğini kesin olarak bilmeme rağmen şiddeti herhangi bir şeyin vesilesi olarak kabul etmek gerçekten çok zordu. Bu bana acı veriyordu. İçimdeki savaş ve barış arasındaki bu çelişkiyle ilgili mantıksal bir kanaate ulaşmam gerekiyordu. Fakat şiddet mantıksal bir kanaatten doğabilir miydi? Ya da kendini koruma ihtiyacından ve örneğin hazımsızlık çeken birinin karşısındaki aç birinin verdiği tepkiden? Ya da ikisi birden? Bilmiyorum.”¹²

Bir yazar olan anlatıcı, yazılarında sürekli, vatanlarında adaletin, hürriyetin ve eşitliğin sağlanması için bir değişim gerektiğini belirterek halkın bu yönde hareket etmesi için çağrılarda bulunduğunu söyler. Bu nedenle de şu anda yaşanan olaylarda kendisinin de payı olduğunu düşünmektedir. Ancak o, savaş sırasında yaşanan şiddet

¹⁰ A.e., s.234.

¹¹ es-Semmân, a.g.e., s. 31-32.

¹² A.e., 23-24.

olayları nedeniyle kendi içinde bir çelişki yaşamaktadır. Patlama ve kurşun sesleri altında evinde tek başına bir köşeye saklanmışken kendi kendini sorgulamaktadır:

“-Fakat bu sadece kabus devrim değil.

- Bütün devrimler böyle kanla vaftiz edilerek doğar. Hatta kanla vaftiz edilmezse çocuğun doğumu tamamlanmaz.

- Fakat çok sayıda masum ve korunmasız insan ölüyor.

- Suçlu bir toplumda kimse masum değildir.

.....

- Peki ya tarafsız kalanlar?

-Adaletin olmadığı bir toplumda tarafsızlık olmaz. Çıplaklığın ve vizonun, açlığın ve hazımsızlığın bir arada olduğu şehirde tarafsızlık olmaz. Böyle bir şehirde tarafsızlar ilk suçlulardır. Susan çoğunluk suçlu çoğunluktur. Onlar zulmü görür ıstırabını çekerler ama ucuz bir barışı soylu, tehlikeli bir mücadeleye tercih ederler.”¹³

İç monolog tekniğiyle aktarılan bu kısımda yazarın devrim isteğiyle şiddet olayları arasında yaşadığı çelişkiyi görmekteyiz. Etrafında yaşanan adaletsizliklerin ortadan kaldırılması için bir şeyler yapılması gerektiğini düşünmekte ama bu uğurda öldürülen masum insanlara üzülmemektedir. Kabus diye isimlendirdiği ve bir anlam veremediği bu olaylar karşısında neyin doğru olduğuyla ilgili bir kararsızlık yaşamaktadır. İnandığı değerler, yapması gerekenler ve yaşanan olayları tanımlama konusunda hissedilen belirsizlikler de Seeman’ın dediği gibi yabancılaşmanın çeşitlerini oluşturmaktadır.¹⁴

4.1.3.Normsuzluk Duygusu Olarak Yabancılaşma

İnsan hayatında meydana gelen değişiklikler onun davranışını etkilemektedir. Normalde toplumda genel kabul görmüş bazı davranışlar vardır. Ancak insan, bu davranışlar artık ona, istediği şeyi elde etme konusunda yetersiz görünmeye başlarsa çok farklı şekilde davranmaya başlar. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında, ülkede oluşan baskı ve zulümlerden rahatsız olan Winston, bu durumun değişmesi için bir şeyler yapmak istemektedir. Bunun için Kardeşlik Örgütü ve onun bir üyesi olduğuna inandığı O’Brien ile hareket etmeye karar verir. Ancak bu örgütün amaçlarına ulaşması için Winston’dan istenilenler ve onun cevapları, davranışlarını

¹³ es-Semmân, **a.g.e.**, s.41-42.

¹⁴ Melvin Seeman, “Alienation Studies” s.102.

yönlendiren şeyin insani duygular olmadığını göstermektedir. Yaşananları değiştirmek ister ama bunun için son derece acımasız yöntemler kullanmaya razıdır. Şu konuşmada, O'Brien'in soruları ve Winston'ın cevapları bunu açıkça göstermektedir:

“Hayatınızı vermeye hazır mısınız? Evet. Cinayet işlemeye hazır mısınız? Evet. Yüzlerce masum insanın ölmesine yol açabilecek sabotaj eylemlerine girişmeye? Evet. Vatanınızı yabancı devletlere satmaya. Evet. Düzenbazlık, sahtekarlık, şantaj yapmaya, çocukların zihinlerini bulandırmaya, alışkanlık yapan uyuşturucular dağıtmaya, fahişeliğe özendirmeye, zührevi hastalıkları yaymaya, sözün kısası moral bozukluğu yaratacak ve Parti'nin gücünü kıracak her şeyi yapmaya hazır mısınız? Evet. Peki, çıkarlarımız bir çocuğun yüzüne kezzap atmayı gerektirse, bunu da yapmaya hazır mısınız? Evet. Kimliğinizden vazgeçip hayatınızın sonuna kadar garsonluk ya da tersane işçiliği yapmaya hazır mısınız? Evet. Size emrettiğimiz anda canınıza kıymaya hazır mısınız? Evet.”¹⁵

Amacı, ülkede yaşanan baskıların bir son bulmasıdır. Gayet insani görünen bu amaca ulaşmak için akıl almaz şeyler yapmaya razı olan Winston'ın bu durumu yaşadıklarının onu nasıl etkilediğini açıkça göstermektedir.

Kavabisu Beyrut romanında ise genel kabul görmüş kurallara uymama ülkenin durumuyla ilgili değil, anlatıcı ve komşularının esir hayatı sırasında karşılaştıkları bir sorunla ilgilidir. Yazarın yaşlı komşusu Fuat amca, bir gün koltuğunda ölü bulunur. Hiçbir kurşun ya da boğuşma izi bulunmadığından doğal bir ölüm gibi görünmektedir. Oğlu Emin ilk önce babasının ölümünü kabullenemez ve anlatıcının onu başka bir yerde tutma konusundaki fikirlerine aldırış etmeden babasının kendi yatağında yatması konusunda ısrar eder. Fuat amcanın odası evin en güvenli odasıdır. Öldüğü için artık buna gereksinimi olmayacak olan yaşlı adamın oğlu başta “usulüne uygun” olduğunu düşündüğü şeyi yapar. Ama zaman ilerledikçe önce onu başka odaya almaya razı olur. Sonra çürümeye başlayan cesedin kokusundan rahatsız olarak ve bir ölüyle aynı yerde kalmaktan korktuğundan babasının bedenini kendisinden mümkün olduğunca uzaklaştırmaya çalışır. Önce daha uzaktaki odalara sonra da kapının önüne bırakmayı kabul eder. Ancak babasının gece boyunca kapıyı yumruklayıp onu içeri almalarını istediğini düşünen Emin korktuğu için sonunda cesedi bahçedeki çöp kutusuna atıp kapağını iyice kapatmayı düşünür. Anlatıcı, başta babasının öldüğünü bile kabullenemeyen Emin'in çöp

¹⁵ Orwell, *a.g.e.*, s. 188-189.

kutusunun kapağını sıkı sıkıya kapattığını görüp şaşırır.¹⁶ Bir evladın ölmüş babasının cesedini çöp kutusuna atması normalde kabul edilebilir bir davranış değildir. Ancak savaş durumu ve dışarı çıkamamaları nedeniyle düzgün bir şekilde defnetmenin mümkün olmaması onu başka yollar aramaya iter. Babası gibi geleneksel, toplum kurallarına sonuna kadar bağlı biri olan Emin, içinde bulunduğu durumun etkisiyle bu kuralları bir kenara bırakır. Hem Winston'ın hem de Emin'in yaşadıkları olaylar, onların hayatında, toplumda genel kabul görmüş kuralların etkisiz hale gelmesine neden olmaktadır. Bu da Seeman'ın normsuzluk diye tabir ettiği yabancılaşma çeşidini oluşturmaktadır.

4.1.4.Sosyal Yalıtılmışlık

Yabancılaşma durumuna psiko-sosyal bağlamda baktığımızda kavramın, kişinin başına gelen zihinsel ve psikolojik rahatsızlıklarla ya da kendisini dünyada gurbette hissedip diğer insanlarla olan ilişkilerinde bir sevgisizlik ve kayıtsızlık duygusunun olduğu durumlarla ilgili olduğunu görmekteyiz.¹⁷ Seeman'ın, daha sonra yaptığı düzenlemeyle yabancılaşma çeşitleri arasına eklediği sosyal yalıtılmışlık, yalnızlık ve bir yere ait olmadığı hissinin yanı sıra bir insanın etrafındakilerle hatta çocuğun anne-babasıyla bile sağlıklı ilişkiler kuramaması anlamına da gelmektedir. Bu konuyla ilgili olarak iki romanda da sosyal olarak yaşadıkları ortam ve insanlardan uzak, yalnız yaşayan, etrafındaki insanlarla ilişkilerinde hep bir soğukluk bulunan bireyler görmekteyiz. Her iki romanda da bunun sebebi olarak, Halim Berakat'ın, Arap toplumlarında yabancılaşmaya neden olan bir ortam yarattığını düşündüğü politik sistem karşımıza çıkmaktadır. Hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* hem de *Kevâbisü Beyrut* romanlarının baş karakterleri ülkelerinde yaşanan baskı ve özgürlük ihlalleri yüzünden kendilerini köşeye sıkışmış hissetmekte, kendilerinin adeta birer esir olduğunu düşünmektedirler. Bu durum da onların her şeyden yalıtılmış, yalnız bir hayat yaşamalarına sebep olmakta, çevrelerindeki insanlarla doğru dürüst bir ilişki kurmalarına engel olmaktadır.

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'te, Winston, insanların özgürce yaşama hatta düşünme hakkına bile sahip olmamasından rahatsızlık duymakta, bunu ifade etmek

¹⁶ es-Semmân, **a.g.e.**, s.205-209.

¹⁷ Mahmud Receb, **el-İğtirab Sîrat Mustalah**, 3. bs., Kahire, Dâru'l-Meârif, 1988, s.35.

için yollar aramaktadır. Ancak, kimseye güvenemediği bir ortamda bu duygularını paylaşacak kimseyi de bulamamaktadır. Bu nedenle günlük tutmaya karar veren Winston, kime yazdığını bilmemesine ve yakalandığı taktirde yazdıklarını sadece Düşünce Polisi'nin okuyacağı, sonrasında da yakılıp yok edileceği gerçeğine rağmen şunları yazar: “Geleceğe ya da geçmişe, düşüncenin özgür olduğu, insanların birbirlerinden farklı oldukları ve yapayalnız yaşamadıkları bir zamana; gerçeğin var olduğu ve yapılanın yok edilemeyeceği bir zamana: Tek düzen çağından, yalnızlık çağından, Büyük Birader çağından, çift düşün çağından; selamlar!”¹⁸

Gerçeğin her gün değiştirildiği, insanların düşüncelerinin belirli kalıplara göre şekillendiği, farklı düşüncelerin cezalandırıldığı bir ortamda yapılanların farkında olan Winston, kendini çok yalnız ve etrafına yabancılaşmış hissetmekte, gelecekte bunun değişeceğini ümit etmektedir. *Kevâbîsu Beyrut* romanının baş karakteri de benzer şekilde yaşadığı toplumda kendini özgür hissetmemekte, esir olduğunu düşünmekte ve bundan kurtulmak için çırpınmaktadır. Romandaki hikayenin anlatıldığı anda gerçekten evinde esir hayatı yaşayan anlatıcı, aslında bunun sadece o anki durumla sınırlı olmadığını, eskiden beri kendini öyle hissettiğini söylemektedir:

“Sonbahardaydık. Ben de evcil hayvan satıcısının dükkanındaki mahkumlar gibi esirdim. Şu yeşil dağlar, mutlulukla doldurulmuş bir ok gibi onları delmeyeceğim... Şu dağlık köy yolları, şu vadiler, şu çayırlar ve ovalar, onları ikinci bir kez daha görmeden ölebilirim. Bu esir olduğum halde geçirdiğim ikinci günüm. Belki de farkında olmadan daima esirdim. Tam olarak evcil hayvan satıcısının dükkanındaki mahluklar gibi. Belki de esir olduğumun her zaman farkındaydım ve iplerimi kesmeye çalışıyordum. Ve ufka ve gökyüzüne sürekli özlemim aslında içsel hürriyete özlemimden başka bir şey değildi. Ve gerçek hürriyet sadece, duvarları sınır adı vatan olan büyük bir hapishanede yer değiştirme hürriyeti değildir.”¹⁹

Dışarıdaki patlamalar ve keskin nişancı yüzünden evinden çıkma hatta pencereden bakma özgürlüğüne bile sahip olmayan anlatıcı, öncesinde rahatça dolaşabildiğini ancak gene de kendini özgür hissetmediğini söylemektedir. Bunun nedeni başlarında bulunan yöneticilerin uyguladığı baskılardır. Bu şekilde baskı altında yaşayan bireyler kendilerini diğer insanlardan soyutlamakta, yalnız bir hayat yaşamak zorunda kalmaktadırlar.

¹⁸ Orwell, **a.g.e.**, s.38.

¹⁹ es-Semmân, **a.g.e.**, s. 20-21.

Her iki romanda da baş karakterler sadece dış dünyaya karşı değil, aynı binada beraber yaşadığı insanlara karşı bile bir uzaklık hissi ile yaşamaktadırlar. Winston'ın, aynı kattaki komşusu Parsons ailesi baskıcı güçlere tamamen boyun eğmiş, onların istedikleri gibi yaşayan hatta bunun en doğru yol olduğunu düşünen insanlardır. Biri kız biri erkek olan iki çocuk da bu doğrultuda yetiştirilmektedir. Winston, bu kadar yakın oturdukları bu insanlardan duygusal olarak uzaktır. Çünkü onlarla gerçek duygularını paylaşması mümkün değildir. Aynı şekilde *Kevâbîsu Beyrut* romanında da savaş nedeniyle dış dünyadan zoraki bir şekilde yalıtılmış olmanın yanı sıra anlatıcı iletişim kurabildiği birkaç insana karşı da kendini uzak hissetmektedir. Aynı otelde mecburen kalan yabancı insanlar gibi gördüğü komşularıyla aralarında hiçbir bağ olmadığını, bu yüzden onlarla yaşamamanın bir cehennemden farksız olduğunu düşünmektedir.²⁰ Bu durum da, aynı yerde yaşamak zorunda kalan ancak aralarında düzgün bir ilişkinin olmadığı bu insanlar arasında yabancılaşma hissinin doğmasına neden olmaktadır. Zira, yabancılaşma, bireyi çevresiyle insani ilişkiler kuramaz hale getiren ve kendisinin diğerlerinden farklı olduğunu düşünmesine sebep olan sıkıntıların sonucudur.²¹

Seeman sosyal yalıtılmışlığı, ayrıca, aile ilişkileri açısından ele almış ve çocukların ebeveynleriyle anlamlı ilişkiler kuramamasının bu yalıtılmışlık hissine neden olduğunu ifade etmiştir. Çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişimi için kendisini güvende hissettiği bir ortamda yetişmesi son derece önemlidir. Ancak aile ilişkileri zayıfladığında çocuk kime güveneceğini bilemeyecek, bu da onun sürekli yalnızlık hissiyle yaşamasına neden olacaktır. Hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te hem de *Kavabîsu Beyrut* romanında zayıflamış aile bağlarıyla ilgili örnekler görmekteyiz. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te insanlara baskı uygulayan güçler tarafından insanlar arasındaki bağlar bilerek koparılmaya çalışılmakta, Büyük Birader'e olan sevgi haricinde kimseye hiçbir duygu beslenmemesi için çalışılmaktadır. Bu duygusuzlaştırma sürecinin insanlara daha kolay hükmedebilmek için bilerek yapıldığını söyleyen O'Brien, Winston'a yaptığı işkenceler sırasında aralarında geçen bir konuşmada yapılanların hangi aşamaya ulaştığını şu şekilde anlatmaktadır:

²⁰ es-Semmân, a.g.e., s.243.

²¹ Ali Mutşir Nuayme, Emanî Haz'âl Ğadban, "Devâfî' İğtirâbî'z-Zâti fi Şi'r İbn Şüheyd el-Endelûsî" *Havliyyetü'l-Munteda*, C. I, S. 36, 2018, s.68.

“Çocuk ile ana baba, insan ile insan, kadın ile erkek arasındaki bağları kopardık. Artık hiç kimse karısına, çocuğuna ya da arkadaşına güvenmeyi göze alamaz. İleride kimsenin karısı ve arkadaşı olmayacak.”²² Parti, ilişkilerin bu hale gelmesini sağlayarak kendi gücünü kesin bir şekilde sağlamlaştırmayı istemektedir. Zira birbirlerine değil sadece partiye bağlı olan, partiye karşı olduğundan şüphelenirlerse en yakınlarını bile ihbar edebilen insanlar onların hakimiyetinin devam etmesini sağlayacaklardır. Bu durumun en iyi örneğini Winston’ın komşusu olan Parsons ailesi oluşturmaktadır. Ailenin reisi olan ve Winston’la aynı yerde çalışan Parsons, görünüşte partiye son derece bağlı, partinin söylediği her şeyi sorgusuz sualsiz kabul eden bir karakterdir. Ancak, bir gün uykusunda “Kahrolsun Büyük Birader” diye defalarca bağırınca bunu duyan küçük kızı babasını hiç düşünmeden Düşünce Polisi’ne ihbar eder.²³ Babasına ne olacağını hiç önemsemeyen bu küçük kızın annesi ve babasıyla düzgün bir ilişkisi yoktur. Çünkü çocuklara verilen eğitim onlara önemli olanın sadece parti ve onun düşünceleri olduğu öğretilmektedir. Aile ve sevgi bağlarının tamamen yok edildiği böyle bir ortamda partinin egemenliğini kaybetmeyeceği açıktır. Bu yüzden insanlar arasında bu sevgisizlik ve güvensizlik hissi yayılmaya çalışılmaktadır.

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört romanında ülkeyi yönetenler tarafından zorla dayatılan bu sevgisizlik ve duygusuzluk *Kevâbîsu Beyrut* romanında da görülse de bunu özellikle isteyen birilerinden bahsedilmez. Ancak iç savaş ve öncesinde gruplar arasında yaşanan kutuplaşma ve çatışmalar insanları öyle bir hale getirmiştir ki artık bireyler için önemli olan tek şey kendi istekleri ve ihtiyaçlarıdır. En yakınları bile önemsizdir onlar için. Bunun romandaki en çarpıcı örneğini Selva adındaki bir genç kızda görmekteyiz. Selva, anlatıcının arkadaşı Meryem’in kardeşidir. İç savaş sırasında evinde mahsur kalan, atılan kurşunlar, evine isabet eden füzelerle her gün ölümle burun buruna gelen anlatıcıyı arayan Selva, ondan bir ricada bulunur. Anlatıcı, önce onun da kendisi gibi zor bir durumda olduğunu zanneder. Ancak ülke ateş altındayken Selva’nın istediği bir halk oyunları grubuna seçilmektir.²⁴ Ablası Meryem, ülkedeki sorunlarla oldukça ilgili hatta eline silah alıp fikirleri uğruna

²² Orwell, **a.g.e.**, s. 288.

²³ Orwell, **a.g.e.**, s.253.

²⁴ es-Semmân, **a.g.e.**, s.39.

savaşmayı göze alacak kadar cesur biriyken, kardeşi Selva'nın yaşananlar umurunda değildir. Onun tek derdi dans etmektir. Anlatıcı, bu istekle ilgili içinden pek çok şey geçirirse de o gün Selva'ya bir şey demez. Daha sonra tekrar aradığında aralarında geçen konuşma ise insanların en yakınlarına bile nasıl yabancılaştıklarını gözler önüne sermektedir:

“Telefon sesi beni kabuslarımdan uyandırdı. Sabahın bu erken vaktinde kim arıyor beni acaba? Biraz daha kötü haber mi? O, Sabri hocanın onu dans takımına almaya razı olup olmadığını ve onunla ne zaman görüşeceğini öğrenmek isteyen Selva idi. Geçen gece endişeden uyuyamadığını söyledi. Reddedilmekten korkuyormuş. Ya kız kardeşi Meryem? Ah... Bana söylemeyi unutmuş. Meryem öldürülmüş!”²⁵

Görüldüğü gibi genç bir kız en yakınlarından biri olan kız kardeşinin ölümüne bile son derece kayıtsızdır. İnsanlar arasındaki bağlar tamamen kopmuş durumdadır. Selva için dans takımına seçilmek kız kardeşinin ölümünden daha önemli hale gelmiştir. Aile bireyleri arasında bile düzgün bir ilişkinin olmadığı böyle bir ortamda bütün bireyler yalnız ve herkesten yalıtılmış bir hayat sürmektedir.

Hiç kimseye karşı bir sevgi bağı olmayan bu insanların diğer insanlarla olan ilişkileri ise çok daha acımasız bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Annesi, babası, kardeşi gibi insanlara karşı bile duygusuz hale getirilen bireylerin başkalarını hiç önemsemeyeceği açıktır. Hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te hem de *Kevâbîsu Beyrut* romanında baş karakterler ülkelerinde yaşananlar nedeniyle toplumlarındaki bireylerin ne hale geldiğinden yakınmaktadır. İki romanda da toplum üzerinde baskı sağlayan güçler, insanların birbirlerine olan merhamet duygularını yok etmeye çalışmakta, onların başkalarının yaralarına ya da acılarına karşı kayıtsız kalmalarını istemektedir. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te, Parti'nin uyguladığı yöntemlerle insanlar öyle bir hale gelmiştir ki düşman olarak gördükleri kişilerin en acımasız şekilde öldürülmelerini seyredip kahkahalar atmaktadırlar. Ülkede yaşananlardan rahatsız olan ve bir süredir aklında olanları kağıda dökmeye karar veren Winston'ın günlüğüne yazdığı ilk cümleler bu durumu açık bir şekilde gözler önüne sermektedir:

“Dün gece sinema. Hepsi de savaş filmi. Biri çok iyiydi. Mültecilerle dolu bir gemi Akdeniz'de bir yerde bombalanıyordu. Kocaman iri yarı şişman bir adamın peşinde bir helikopter yüzerek kaçmaya çalıştığı sahneler seyirciyi ne eğlendirdi ne eğlendirdi. Önce suda domuz balığı gibi debelenirken

²⁵ es-Semmân, a.g.e., s.96-97.

görülüyordu, sonra helikopterin bakıncak açısından göründü, sonra delik deşik oldu ve çevresindeki sular pespembe kesildi ve adam sanki gövdesindeki deliklerden içeri su dolmuş gibi birden battı. O batarken seyirciler kahkahalar atıyorlardı. Sonra içi çocuk dolu bir cankurtaran sandalı göründü. Tepesinde bir helikopter dolanıyor, önde orta yaşlı bir kadın oturuyordu. Yahudi olabilir. Kucağında üç yaşlarında küçük bir erkek çocuk. Küçük çocuk korku içinde haykırıyor ve içinde kaybolmaya çalışırcasına başını kadının göğüslerinin arasına sokuyordu ve kadın çocuğu kollarının arasına alıyor ve kendisi de tir tir titremesine karşın kollarıyla onu mermilerden koruyabilecekmişçesine kendini çocuğa siper etmeye çabalıyordu. Sonra helikopter üstlerine 20 kiloluk bir bomba bıraktı. Korkunç bir alev çaktı ve sandaldan geriye tahta parçaları kaldı. Sonra müthiş bir çekim vardı. Bir çocuğun kolu havaya uçuyordu. Helikopterin önündeki bir kamerayla çekilmiş olmalıydı ve partililerin oturduğu koltuklardan büyük bir alkış koptu...”²⁶

Winston bu durumdan rahatsızdır. Ancak kendisi de ara sıra yaptıklarıyla bu duygusuzlaştırma sürecinden etkilendiğini göstermektedir. Bir gün proleterler için onların insani özelliklerini kaybetmediklerini hala kişisel bağlılıklara önem verdiklerini düşünürken kendi yaptığı bir şey aklına gelir. Kaldırımında, atılan bir bomba sonucu kopan bir el görür ve onu, hiçbir şey hissetmeden sanki önemsiz bir çöpmüş gibi tekme atarak yolun kıyısına iter. Yaptığının ne kadar insanlık dışı bir şey olduğunu sonradan fark eder ve yüksek bir sesle “proleterler insan”, “biz insan değiliz” der.²⁷

Kevâbîsu Beyrut romanına baktığımızda ise, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*’te olduğu gibi insanların karşıt görüşten, farklı din ve mezhepten olanlara karşı nasıl düşmanca tutumlar sergilediğini, eziyet ederek öldürmekten zevk alır hale geldiğini görmekteyiz. Olaylara tarafsız kalan ya da hala merhamet sahibi olan insanlar da bu acımasız grupların ve keskin nişancıların korkusuyla kasıtlı bir duygusuzlaştırma sürecinden geçmektedirler. Anlatıcı bu durumla ilgili yaşadığı bir olayı anlatırken bu sürecin nasıl olduğundan bahsetmektedir. Bir gün, sevgilisi Yusuf’la beraber deniz kenarında otururlarken bir adamın kanlar içinde yere düştüğünü görürler. Başka insanlarla beraber yanına gittiklerinde adamın başındaki deliği fark edip onu vuranın bir keskin nişancı olduğunu anlarlar. Sonra yaşananları ise, anlatıcı şu şekilde aktarmaktadır:

“İkinci bir kurşun atıldı ve görünmeyen ateşten bir sınır çizerek ayaklarımızın yakınında bir yere isabet etti. Böylece keskin nişancının onu geçmemizi

²⁶ Orwell, **a.g.e.**, s.19.

²⁷ **a.e.**, s. 181.

istemediğini anladık. Ayrıca eğer adam ölmediyse onu ölüme terk etmemizin istendiğini de anladık. Bizden, korku ve hapsin kendisiyle otomatik olarak evcilleştirilmiş olan hayvan sürüleri gibi kafeslerimize dönmemiz isteniyordu. Herhangi bir caddede atılan tek bir kurşun, onu duyan herkesin aceleyle kafeslerine koşup kendilerini kapalı kapılar ardına kilitlemelerine yeter hale gelmişti.”²⁸

Bu olay yaşandığında adama yardım etmeye çalışan anlatıcı, savaş başlayıp evinde mahsur kaldığında, gene bir adamın vurulduğuna şahit olur. Evinin karşısındaki kaldırımda yaralı bir halde yatan yaşlı adamla ilgili düşünceleri bir taraftan ona yardım etmek isterken bir taraftan da yaşama isteği ve ölüm korkusunun insan üzerindeki etkisini yansıtmaktadır:

“O acı çekiyor ve keskin bir sesle bağıyordu. Bense başımı pencereden uzatmaktan bile aciz bir şekilde onu izliyorum. Biliyorum ki o ölünceye kadar bağırmaya devam edecek. Tıpkı gece kornası çalışan ve bataryası boşalana kadar sesi giderek azalan bir şekilde çalmaya devam eden araba gibi. O da bağırmaya devam edecek, başta yüksek sesle, şimdi olduğu gibi, sonra sesi azalacak ve yavaş yavaş adı ölüm olan hareketli kumdan bir bataklık haline gelmiş kaldırımın asfaltına batacak. İçindeki hayat bataryası boşaldığı zaman sesi tamamen kaybolacak. Pencerenin arkasından bakmaktan başka onun için bir şey yapmaya gücün yetmezken bir insanı ölümlük seyretecek korkunç bir şeydi. Onu inceliyorum ve aynı zamanda korkunç bir sevinç duyuyorum. Çünkü ölen oydu, ben değil.”²⁹

Ayrıca başlarda şiddetten nefret ettiğini, asla birini öldüremeyeceğini söyleyen yazar, uzayan esir hayatı boyunca giderek değişmekte, hatta eline bir silah alıp ateş edebilecek duruma gelmektedir. Sonunda gerçekten ateş eder ve bir canlıyı öldürür. Bu bir köpek de olsa iç savaşın kendisini ne kadar değiştirdiğini fark eder.³⁰

4.1.5.Kendine Yabancılaşma

Yabancılaşma üzerine yapılan araştırmalarda kendine yabancılaşma konusu ile ilgili çeşitli durumlar karşımıza çıkmaktadır. Yabancılaşmanın bu çeşidi bazen bireyin kendi potansiyelinin farkına varamaması, bazen bireyin kendine saygısını kaybetmesi ya da sahip olduğu ve sahip olmak istediği özellikler arasında bir fark bulunması, bazen bastırılmış ya da saptırılmış duygusal bozuklukların ortaya çıkması, bazen de adeta bir ritüel haline gelmiş basmakalıp davranışlar şeklinde

²⁸ es-Semmân, **a.g.e.**, s.77.

²⁹ **A.e.**, s. 100-101.

³⁰ **A.e.**, s.317-318.

görülmektedir.³¹ Seeman, yabancılaşmanın kendine yabancılaşma çeşidini açıklarken Marx ve sonrasında onu takip eden düşünürlerin görüşlerini ele almıştır. Marx’a göre işçilerin üretim sürecinde özgür bir şekilde davranamamaları onları bir araca dönüştürmekte, bu da işçinin hem kendi türüne hem de diğer insanlara yabancılaşmasına neden olmaktadır.³² Marx gibi sonrasında gelen düşünürler de yabancılaşma kavramını açıklarken işçi sınıfının içinde bulunduğu çalışma koşullarından yola çıkmışlardır. Marksist görüşün temsilcilerinden biri olan Lukacs da yabancılaşma konusundan bahsederken insanın artık bir özne değil de nesne konumuna geldiğini, bunun da yabancılaşmaya sebep olduğunu söyler. Görüldüğü gibi hem Marx’ın hem de Lukacs’ın yabancılaşma ile ilgili görüşlerinde odak noktası işçiler ve onların çalışma şartlarıdır. Ancak bizim burada incelediğimiz iki romanda ise yabancılaşma insanların bütün hayatlarını kapsamış durumdadır. Zira her iki romanda da insanlar sadece üretim sürecinde değil, hayatlarının hiçbir anında özgür bir şekilde davranamamaktadır. Özgürlükleri bu şekilde kısıtlanan bireyler, önce kendi insani özelliklerine yabancılaşmakta, bu da sonunda diğer insanlara karşı da yabancılaşmalarına sebep olmaktadır.

Burada incelediğimiz iki romanda da kendilerine zorla dayatılan bir hayat yaşamak zorunda kalan ve insani özelliklerini kaybederek adeta ruhsuz nesneler haline gelmiş karakterler görmekteyiz. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında insanları bu konuma getiren iktidarda bulunanların onlar üzerine uyguladıkları baskıdır. Yönetimde bulunan Parti, Düşünce Polisi aracılığıyla bütün insanları kontrol etmekte, farklı görüş ve düşüncelere izin vermemekte, karşı çıkanları işkence ve ölümle cezalandırmaktadır. Okyanusya’da yaşayan her birey yönetimdekiler için ülkedeki işlerin istenildiği gibi yapılmasında kullanılacak birer alet gibidir. Hem parti üyeleri hem de işçiler ağır şartlar altında çalışmakta, kendilerine ayıracak zaman bulamamakta, boş zamanlarında ne yapacakları bile parti tarafından belirlenmektedir. Parti, üyelerini yirmi dört saat izlediği tele ekranlarla denetim altında tutarken, ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan proleterler yani işçi sınıfı için buna gereksinim duymamaktadır. Çünkü onların baş kaldıramayacaklarını bilmektedir. Zira işçiler, “ağır koşullarda çalışmaktan, boğaz kavgasından, komşularla

³¹ Melvin Seeman, “Alienation Studies” s.104-105.

³² Ollman, **a.g.e.**, s. 242.

didişmekten, sinema, futbol, bira ve en önemlisi de kumar yüzünden kafalarını çalıştırmaya fırsat” bulamamaktadırlar. Parti, hayvanlar gibi düşkün yaratıklar olduğunu düşündüğü işçi sınıfını denetim altında tutmak için gene Düşünce Polisi’ni kullanmaktadır. Düşünce Polisi, isyan etme eğiliminde olduğu düşünülen işçiler hakkında asılsız söylentiler yayarak onları etkisiz hale getirmektedir. Bununla beraber Parti, üyelerine yaptığı gibi düşüncelerini işçi sınıfına empoze etmeye çalışmaz. Onlardan sadece “çalışma saatlerinin uzatılmasını ya da tayınların kısıtlanmasını kabullenmeleri gerektiğinde” gösterecekleri bir yurtseverlik beklenmektedir.³³

Görüldüğü gibi hem parti üyeleri hem de işçi sınıfı ülkede işlerin yolunda gitmesi için kullanılan birer nesne konumuna indirgenmiştir. Yönetimde bulunanlar onlara insan olarak bakmamakta, istedikleri gibi kullanabilecekleri ve yönlendirebilecekleri bir makineymiş gibi davranmaktadır. Kapitalist toplumlardaki işçi sınıfının yaşadığı yabancılaşmayı, bu şekilde baskı altında tutulan bir toplumda bütün insanlar yaşamaktadır. Zira, bütün toplum fabrika gibi yönetildiği zaman yabancılaşmış işçinin kaderi, bütün insanların kaderi haline gelmektedir.³⁴

Kevâbîsu Beyrut romanında ise yazar ülkesindeki insanların durumunu doğrudan anlatmaz. Ancak sürekli, ne halde olduklarını aktardığı evcil hayvanlar üzerinden bütün topluma gönderme yapar. İç savaş sırasında anlatıcının, mahsur kaldığı evinin yanında evcil hayvanlar satan bir dükkan vardır. Anlatıcı, patlama ve kurşun seslerinin durduğu bir sırada etrafa tam bir sessizlik hakim olduğunda oradaki hayvanların seslerini duyar ve ne halde olduklarını hayal etmeye çalışır. Onların da bütün mahalle halkı gibi korku içinde olduklarını, kafeslerinde esir oldukları için yiyecek bir şey bulamadıklarını düşünür. Hayvanları satarak geçimini sağlayan dükkan sahibinin neden onları koruyup karınlarını doyurmadığını sorgular. Sonra da bir kedi satın almak isteyen arkadaşıyla beraber dükkana girdiği günü hatırlar. Arkadaşı, istediği kediye dükkan sahibine anlatırken o da arkada hayvanların bulunduğu arka kısma bakar. Dükkanın ön tarafı son derece temiz ve güzel görünürken arkası ise karanlık ve kasvetlidir. Tıpkı insanlar gibi değişik renk, şekil

³³ Orwell, **a.g.e.**, s. 82.

³⁴ Andrew Arato, Paul Breines, **The Young Lukacs and The Origins of Western Marxism**, New York, The Seabury Press, 1979, s. 118.

ve huyda pek çok hayvanın kafeslerinin içindeki yorgun hallerine tanık olur ve dükkan sahibi hakkında “acaba onların su kabına uyuşturucu ilaç mı koydu? Ya da güçlenip isyan etmesinler ve başlarını kafese vurup gardiyan ve müşterinin, satıcı ve alıcının, elini ısırmasınlar diye onları yeterli derecede beslemiyor mu?” diye düşünür. Sonra dikkatini çeken şeyler ise aslında tam olarak iç savaş sırasında insanların durumunu anlatmaktadır. Zira, bazı hayvanların yaralı olduklarını görür ve durumlarının kötü olması, üzüntüleri ve hapis hayatı yaşamaları nedeniyle birbirlerine saldırdıklarını düşünür. Dükkan sahibinin ise bu durumdan memnun olduğunu fark eder. Çünkü hayvanlar, kendilerini esir eden ve onlara doğru dürüst bakmayan asıl düşmanları dükkan sahibine saldırıp kendilerini kurtarmak yerine birbirleriyle kavga etmektedir.³⁵ Ülkedeki durum da aynen bu şekildedir. İnsanlar asıl düşmanlarını bırakıp birbirleriyle savaşmakta, bu da onları kullanmak isteyenlerin işine gelmektedir. İnsanlar, dükkan sahibinin satın para kazanmak için kullandığı hayvanlar gibi birilerinin amaçlarına hizmet edecek nesneler haline gelmişlerdir.

Kendine yabancılaşma ile ilgili durumlardan biri de bireyin kendi potansiyelinin farkına varamamasıdır. İçinde yaşadığımız bu dünyada, çeşitli özellikleri olan ve farklı düşünce yapılarına sahip pek çok insan bulunmaktadır. Kendi özelliklerine göre insan, kendi kararlarını verebilir, hayatını istediği yönde şekillendirebilir. İstemediği bir şey olduğunda bunu değiştirmek için çaba gösterebilir. Ancak burada ele aldığımız iki romanda da gücü elinde bulunduran kişiler insanın bu özelliklerini ortadan kaldırmak, herkesin aynı şekilde düşünüp yaşamasını sağlamak için çalışmaktadır. Zira bu şekilde onları yönetmek daha kolay olmakta, kendilerine karşı çıkabilecek kimse bulunmamaktadır. Bu şekilde insan olmanın gerektirdiği bütün özelliklerini kaybeden ve aslında neler yapabileceğinin bilincine varamayan bireyler de kendilerine yabancılaşmaktadırlar.

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’te, yönetimi elinde bulunduran parti, düşünce polisi aracılığıyla özellikle parti üyelerini sürekli denetlemekte, sadece hareketlerine değil bütün duygu ve düşüncelerine de hakim olmaya çalışmaktadır. Bütün insanlar parti nasıl istiyorsa o şekilde davranmak hatta düşünmek ve hissetmek zorundadır.

³⁵ es-Semmân, **a.g.e.**, s. 13-15.

Bunun nasıl sağlandığı, O'Brien'in Winston'a gönderdiği kitapta şu şekilde açıklanmaktadır:

“Bir Parti üyesinden kişisel duygular taşıması ve coşkuya kapılmaması beklenir. Dışarıdaki düşmanlara ve içerideki hainlere karşı bitmek bilmeyen bir nefretle, sürekli bir zafer sevinciyle ve Parti'nin gücü ve bilgeliğı karşısında kendini aşağılayarak yaşaması gerekir. Yaşadığı yavan, doyumsuz hayatın neden olduğı hoşnutsuzluklar İki Dakika Nefret gibi yöntemlerle dışarıya yöneltilip giderilir ve kuşkucu ya da asi bir kişilik yaratabilecek kuruntular genç yaşlarda aşıl原因 iç disiplinle önceden yok edilir. Küçük çocuklara bile öğretililebilecek bu iç disiplinin ilk ve en basit aşamasına Yenişöylem'de suçdurdurum denir. Suçdurdurum, her türlü tehlikeli düşüncenin eşğinde adeta içgüdüsel olarak ansızın durabilme becerisi anlamına gelir. Kıyaslamaları kavramama, mantık hatalarını algılamama, İngsos'a ters düşüyorsa en basit görüşleri bile yanlış anlama ve sapkınlığa varabilecek her türlü düşünceden sıkılma ya da nefret etme gücünü içerir.”³⁶

Küçük yaşlardan itibaren partinin görüşleri insanlara dikte ettirilmekte, farklı düşüncelerin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bireylerin zihinsel özellikleri yok edilmeye çalışılmakta, düşünce ve duyguları başkaları nasıl istiyorsa ona göre şekillenmektedir. İnsanlar artık bireysel özelliklerini kaybetmiş durumdadır. Winston'ın partiye ve görüşlerine karşı olduğı ortaya çıktıktan sonra ona bir taraftan eziyet ederken bir taraftan da konuşmalarıyla onun düşüncelerini değiştirmeye çalışan O'Brien, partinin birey olarak insana nasıl baktığını şu şekilde açıklamaktadır:

“Birey ancak birey olmaktan çıktığı ölçüde iktidar sahibi olabilir. Parti sloganını biliyorsun: Özgürlük Köleliktir. Bunun tersinden de söylenebileceğini hiç düşündün mü? Kölelik özgürlüktür. Yalnız -yani özgür- insan her zaman yenilgiye uğrar. Böyledir, çünkü insan yıkımların en büyüğü olan ölmeye yazgılıdır. Ama tümüyle, tam anlamıyla boyun eğbildiğı, kimliğinden sıyrılabildiğı, Parti'yle kaynaşıp bir olabildiğı zaman, işte o zaman gücü her şeye yeter ve ölümsüz olur.”³⁷

Yabancılaşmayı, kişinin, hep başkalarına göre davrandığı, hayatındaki bütün kararları onlara göre verdiği ve hatta her şeyi başkalarının belirlediğı bir dünyada yaşadığı durum olarak tanımlayan Heidegger'ın, ‘das man’ dediğı ve bir diktatör olarak nitelendirdiğı başkaları burada parti kimliğine bürünmüştür. Bütün insanları aynı şekilde sevmeye, düşünmeye ve inanmaya zorlayan bir yönetimin olduğı bir yerde yabancılaşmanın her yeri kaplaması kaçınılmazdır.

³⁶ Orwell, **a.g.e.**, s.229.

³⁷ **A.e.**, s.285.

Okyanusya’da insanların kendi duygu ve düşüncelerine göre yaşama şansları yoktur. Kendi hayatlarının nasıl olacağına özgür bir şekilde karar vermek isteyen insan, uygulanan yöntemlerle bunun yanlış olduğuna inandırılmakta yani yenilgiye uğramaktadır. İnsanlara daha kolay bir şekilde hükmedebilmek için onları düşünme ve hissetme yeteneğinden mahrum bırakan partinin, hükmetme konusunda nasıl başarılı olduğunu da gene O’Brien’in sözlerinden öğreniyoruz:

“Hükmetmek, acı çektirmekle ve aşağılamakla olur. Hükmetmek insanların zihinlerini darmadağın etmek, sonra da dilediğin gibi yeniden biçimlendirerek bir araya getirmekle olur. Nasıl bir dünya yaratmakta olduğumuzu anlamaya başladın mı şimdi? Eski reformcuların hayalini kurduğu o enayi, zevk düşkünü ütopyaların tam tersi bir dünya. Korku, ihanet ve azap dolu bir dünya, ezmenin ve ezilmenin dünyası, kendini yetkinleştirdikçe daha az acımasız olacak yerde daha da acımasız olan bir dünya. Bizim dünyamızda ilerleme, daha fazla acıya doğru bir ilerleme olacak. Eski uygarlıklar ya sevgi ya da adalet üstüne kurulduklarını öne sürüyorlardı. Bizim uygarlığımız ise nefret üstüne kurulu. Bizim dünyamızda korku, öfke, zafer ve kendini aşağılamadan başka bir duyguya yer yok.”³⁸

Kevâbîsu Beyrut romanında ise, buna benzer bir durumu, korkutma ve zulümle insanların kendilerine ait özelliklerini nasıl kaybettiklerini gene evcil hayvan satıcısının dükkanındaki hayvanlar üzerinden anlatmaktadır. Sürekli devam eden patlamalar ve atılan kurşunlar yüzünden günlerdir evlerinde hapis hayatı yaşayan mahalle halkı gibi hayvanlar da kendi kafeslerinde esir olmuş durumdadır. Anlatıcı, onların da artık bütün mahalle halkı gibi acıktığını ve esir oldukları için yiyecek bir şey bulamadıklarını düşünür. Onları kurtarmak için bir gece keskin nişancıya görünmemeye çalışarak seslerin geldiği mahzene iner. Kafeslerinin kapısını açtığında hayvanların hemen dışarı çıkacağını sanan anlatıcı gördükleri karşısında şok olur. Hayvanların hiçbirinin kaçmaya yönelik en ufak bir eğilimi yoktur. Farklı çeşitlerde pek çok hayvan, sanki, kendilerine ait olan bütün özelliklerini kaybetmişler, efendileri olan dükkan sahibi onları nasıl yetiştirdiyse o şekilde davranmaktadırlar. Anlatıcı mahalledeki insanların durumunu bu hayvanların haliyle karşılaştırarak şöyle düşünür:

“Özgürlüğü, mutluluğu, rızıklarını elde etmeyi ve dört mevsimde avlanma zevkini unutmuşlardı. Onlar kurşunlardan korkarak yuvalarının içine saklanmışken ihtiyaçlarını karşılayacak kadar verilen nasiplerine kanaat etmişler, bu küçük hapishaneye razı olup kaderlerine teslim olmuşlardı. Ve

³⁸ Orwell, **a.g.e.**, s.288.

efendileri dükkan sahibine. Bana mahallemizdeki insanların durumunu hatırlattı. Her ayın başlarında savaş durur, herkes maaşını ya da onun yarısını veya çeyreğini, patronları ne kadar isterse, almaya giderdi. Sonra da alabildikleri kadar yemeği alıp rüzgar, ateş ve delilik fırtınasından saklanarak biyolojik varlıklarının çeşidinden daha aşağılık bir hayata razı olmuş bir şekilde koşarak evlerine – kafese – geri dönerlerdi!”³⁹

İlk denemesinde başarısız olan yani hayvanların dışarı çıkmasını sağlayamayan anlatıcı kafeslerin kapısını açık bırakıp evine döner. Belki daha sonra kaçarlardı diye düşünür. Ancak oraya tekrar gittiğinde hepsinin gene kafesinde olduğunu görüp şaşırır. Sadece acı bir şekilde inlemekte, ama herhangi bir değişiklik yapma konusunda çabaları bulunmamaktadır. Bu duruma katlanamayan anlatıcı, bu sefer biraz daha ileri gider:

“Kendimi yeniden kafeslerin arasında koşarken buldum. Bu sefer kafeslerin kapılarını açmakla yetinmedim. Hayvanları oradan kovdum. Onları zorla çıkardım. Gayet açıktı ki kediler fareleri yemeyecekti, köpekler kedileri ısırmayacaktı. Ortak dertleri davranışlarının esas belirleyicisiydi. Artık tavşan, kedi, serçe ya da köpek değillerdi. Rezillik ve utancın benzerliklerini yiyip bitirdiği tek bir hayvan çeşidine dönüşmüşlerdi. Onları kafeslerin dışında bıraktım. Pencereye tırmandım ve onun yan tarafına bahçenin karanlığında hırsızlık yapar gibi oturdum. Ne yapabilirlerdi? Hiçbir sesin olmadığı kabuslardaki gibi, bütün hayvanların sessizce yerde ayak sesleri bile duyulmaksızın kafeslerine dönmesi beni şaşırttı. Sanki gizli, kötü bir büyücü uzaktan onların hayatına hükmediyordu.”⁴⁰

Uzun süredir ülkede yaşanan çatışmalar ve uygulanan baskılar nedeniyle en temel özelliklerini bile kaybeden insanlar, korku içinde, olanlara razı olmuş, kendilerine ne söylenirse onu yapar hale gelmişlerdir. Bulundukları durumdan kurtulmaya çalışma konusunda hiçbir gayretleri olmadığı gibi bunu akıllarına bile getirmemektedirler. Onları bu hale getiren sürece gelince, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'te* gücü elinde bulunduranların insanları nasıl baskı altına aldıklarını hem Winston'ın hem de O'Brien'in sözleriyle açıkça görmekteyiz. Ancak *Kevâbîsu Beyrut'ta* evcil hayvanların da ülkedeki insanların da nasıl bu hale geldiğini tam olarak bilemiyoruz. Sadece anlatıcı, hayvanların durumunu görüp dükkan sahibinin onları nasıl bu hale getirdiği ile ilgili tahminlerde bulunmaktadır. Dükkan sahibinin hayvanlara, ülke yönetiminin de insanlara hükmetmek için kullandığı yöntemler partinin yöntemlerine benzemektedir: “O (dükkan sahibi) açlıkla, hapisle, küçük

³⁹ es-Semmân, a.g.e., s. 86-87.

⁴⁰ es-Semmân, a.g.e., s.110.

düşürmeyle ve onun zulmüne ve ilgisizliğine ayak direyemeyecek bir şekilde onlar için hazırlanan kötü yaşam şartlarıyla hayvanların hepsini, uysalını da vahşi olanını da yatıştırabilirdi.”⁴¹

Dükkan sahibinin evcil hayvanlara yaptığı baskı ve zulmü, ülkede gücü elinde bulunduranlar da insanlara yapmakta, insanların düşünme, durumunun farkına varma ve bundan kurtulmaya çalışma yetilerini ellerinden almaktadır. Sonuçta hepsi tek bir türe indirgenmiş, ne yapacağı, nasıl davranacağı başkaları tarafından belirlenen bir topluluk ortaya çıkmıştır. Bu da bize yabancılaşmanın ulaştığı boyutu göstermektedir. Zira, bilen, düşünen, seven, amaç koyan bir varlık olan insanın, kendisine neyi, nasıl bilmesi ya da sevmesi gerektiği öğretilen, herhangi bir şey düşündürtülen, benimseyeceği amaçları başkaları tarafından dikte ettirilen edilgin bir varlığa dönüşmesi genel bir yabancılaşma durumu olarak tanımlanabilmektedir.⁴² Bu şekilde bütün hayatları, kendilerinin dışındaki güçler tarafından yönetilen insanlar, kendi potansiyellerinin, aslında neler yapabileceklerinin farkına varamamakta, kendi benliklerine yabancı hale gelmektedirler.

4.2.Diğer Yabancılaşma Çeşitleri Açısından Karşılaştırma

Melvin Seeman, yabancılaşma konusunu kapsamlı bir şekilde ele alıp incelemiştir. Bununla birlikte tezimizin konusu olan iki romanda da başka yabancılaşma çeşitleri de bulunmaktadır. Bunlardan biri, Rousseau’nun yabancılaşma kelimesini kullanmadan insanın gerçek benliği ile topluma gösterdiği benliğin farklı hale gelmesinin neden olduğu sorunlarla ilgilidir. Kendi duygu ve düşüncelerini rahatça ifade etme olanağı bulamayan insan giderek kendine yabancılaşmaktadır. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*’te bütün hareketlerine dikkat etmek zorunda olan insanlar adeta yüzlerine bir maske takarak yaşamak zorundadırlar. Winston, evde olduğu bir sırada içinden partinin ülkede uyguladığı baskıları düşünürken tele ekrana döndüğünde yüz şeklini tamamen değiştirmeye özen göstermektedir: “Winston birden geri döndü. Yüzüne dingin, iyimser bir ifade oturtmuştu; tele ekrana bakarken böylesi daha uygundu.” Yüz şeklini bile inceleyip şüphelendiklerini cezalandıran Düşünce Polisi’nden korktuğu için Winston, dışarı

⁴¹ es-Semmân, a.g.e., s.16.

⁴² Kızıltan, a.g.e., s.130.

karşı sürekli başka bir şekilde görünmeye çalışmaktadır. Aynı durum *Kevâbîsu Beyrut* romanında da bulunmaktadır. Anlatıcının, birlikte yaşadığı insanlara karşı sürekli olduğundan farklı bir şekilde görünmeye çalıştığını, komşusu Fuat amcanın öldüğünü fark ettiğinde onunla yaptığı konuşmadan anlıyoruz. Hayatında ilk defa onunla konuşurken herhangi bir maske takmak zorunda olmadığını, rahatça konuşabildiğini ifade eden anlatıcı, ona bütün korkularını, üzüntülerini, umutlarını anlatır.⁴³ Yaşarken onunla doğru düzgün konuşamaması, ancak öldüğünde ona içini dökebilmesi onun başkalarına karşı kendi benliğini ortaya koyamadığını göstermektedir. Evde Fuat amca dışında yaşayan iki kişi daha bulunmaktadır. Ancak anlatıcı, onlara karşı da açıkça kendi korku ve üzüntülerini anlatamamakta, farklı şekilde davranmak zorunda kalmaktadır. Kendi benlikleri ve başkalarına gösterdiği benlik arasındaki fark da insanların kendilerine yabancılaşmalarına sebep olmaktadır.

Diğer bir yabancılaşma çeşidi ise kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Her iki romanda da bu araçları elinde bulunduran kişilerin yönlendirmeleri ile insanların, Mills'in bahsettiği siyasal ve toplumsal olarak yabancılaşmış bireylerden oluşan kitle toplumlarına dönüştüklerini görmekteyiz. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında çok gelişmiş bir teknoloji olarak televizyonların sadece insanların seyredebileceği değil aynı zamanda onların da izlenebileceği bir aygıt haline gelmesiyle hem yurttaşların düşünceleri programlar yoluyla şekillenmekte hem de sürekli izlenerek bütün hareketleri denetim altında tutulabilmektedir. Bu durum O'Brien'in Winston'a gönderdiği kitapta şu şekilde anlatılmaktadır:

“Matbaanın bulunması, kamuoyunu yönlendirmeyi kolaylaştırdı, sinema ve radyo bu süreci daha da güçlendirdi. Televizyonun gelişmesiyle ve aynı aygıtın hem alıcı hem de verici olarak kullanılması olanaklı kılan teknolojik ilerlemeyle birlikte, özel yaşam ortadan kalktı. Bütün yurttaşlar ya da en azından izlenmeye değer bütün yurttaşlar, günün yirmi dört saati polis tarafından gözetlenebiliyor, bütün öteki iletişim kanallarından uzak tutulabildikleri gibi, sürekli resmi propagandaya bağımlı kılınabiliyorlardı. Artık ilk kez, yalnızca devlet iradesine tam bir boyun eğişin dayatılması değil, tüm yurttaşların tümüyle aynı düşünce de olmaları da sağlanmıştı.”⁴⁴

⁴³ es-Semmân, **a.g.e.**, s.185-186.

⁴⁴ Orwell, **a.g.e.**, s.223.

Kevâbîsu Beyrut romanında da iletişim araçlarının yalan ya da eksik haberlerle toplumu yanlış yönlendirdiğinden bahsedilmektedir. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'teki kadar ileri seviye bir teknolojiye sahip olmamakla birlikte basının bazı güçlerin elinde olduğundan ve onların istediği şekilde yayınlar yaparak insanları nasıl yönlendirdiğinden bahsedilmektedir. Haberlerin dinlenildiği alet bir radyodur. Anlatıcı, yalnızlığına biraz avuntu olsun diye radyoyu açar ve haberleri dinlemeye başlar. Ancak spiker, "Kantariyye bölgesi ve Holiday inn otelinin çevresindeki kesintili atışlar dışında başkent sakin bir gece geçirdi" deyince anlatıcı kendine hakim olamaz ve "böyle yalan söylemeye utanmıyor musun?" diye bağırır. Her ne kadar onun kendisine cevap veremeyeceğini hatta onu duymadığını bilse de verdiği her haber sonrası onunla konuşmaya devam eder. Spiker başka ülkelerin durumundan bahsettikçe daha da sinirlenir. Ancak sonunda "ben seni kınamıyorum. Sen sadece onların yalan bilgilerle doldurduğu bir boğazsın. Sen suça sadece aracısın" der. Tam bu esnada peş peşe patlama sesleri yankılanır.⁴⁵ Bir tarafta patlamalar yüzünden evlerinden çıkamayan hatta pencereden bile bakamayan insanlar varken diğer tarafta haber yayınlarıyla ülkede sanki hiçbir sorun yokmuş izlenimi vermeye çalışan güçler vardır. Bu güçlerin etkisiyle, verilen haberlerle düşünceleri şekillenen bireyler arasında siyasal ve toplumsal olarak bir yabancılaşma yaşanmaktadır.

Farklı ülkelerde, farklı toplumsal yapılarda geçen iki romanda da yaşadıkları ortamda yapılan baskılar ve zulümler nedeniyle kendilerini rahatsız hisseden karakterler gördük. Ancak bunların dışında hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te hem de *Kevâbîsu Beyrut*'ta başkaları tarafından kendilerine dayatılmış olan hayatı tam olarak sindirmiş, bundan hiç şikayeti olmayan insanlar da vardır. Onların içinde bulunduğu durum da başka bir yabancılaşma çeşidini ortaya koymaktadır. Bunun örneği *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te proleterlerin yaşamıdır. Ülkede olup bitenlerden, sürekli devam eden savaşlardan, her gün değişen gerçeklerden habersiz bir şekilde kendilerine söylenen her şeyi kabullenen, onların dikkatlerini başka yöne çekmek için düzenlenen eğlencelere kendilerini kaptırmış proleterlerin, bulundukları durumla ilgili hiçbir şikayetleri yoktur. Ülkeyi yönetenlerin kendilerinden bekledikleri gibi yaşamakta ancak bunun başkaları tarafından dayatılan bir yaşam

⁴⁵ es-Semmân, a.g.e., s.22.

olduğunun farkına bile varamamaktadırlar. Çünkü düşünme yetenekleri başka, önemsiz şeylere yönlendirilmiştir:

“Her hafta inanılmaz ikramiyeler dağıtan Piyango, proleterlerin büyük bir ciddiyetle izledikleri tek toplumsal olaydı. Büyük olasılıkla, milyonlarca proleterin biricik olmasa da başlıca varlık nedeniydi. Piyango’dan başka bir eğlenceleri, çılgınlıkları, afyonları, zihinsel uyarıcıları yoktu. İş Piyango’ya geldi mi, kör cahiller bile en karışık hesapları yapabiliyorlar, bir gördükleri numarayı bir daha unutmuyorlardı.”⁴⁶

Hayatlarının başkaları tarafından yönlendirildiğinden habersiz kendi küçük meseleleriyle meşgul olan proleterler, kendilerine sunulan eğlencelere o kadar dalmışlardır ki hayatlarındaki en önemli mesele bu haline gelmiştir. Başkaları tarafından dayatılan bir hayatı insanlar bu şekilde özümseyince de yabancılaşma kaçınılmaz olmaktadır.⁴⁷ Bu toplumun her bireyi yabancılaşmış hayatları içinde kaybolup gitmektedir.

Kevâbîsu Beyrut’ta ise etrafında olup biten büyük meselelerden soyutlanmış bir hayat yaşayan işçi sınıfı ya da fakirler değil zengin olan kesimdir. Ülkede bir kesim fakirlik içinde kıvranırken, çatışmalar nedeniyle pek çok insan can güvenliğinden endişe etmekteyken, anlatıcının dinlediği bir telefon görüşmesinde, iki kadının konuşmaları bu olanlardan ne kadar uzakta bir hayat yaşadıklarını göstermektedir:

“-Alo Susu.

-Merhaba Kuku.

-Naber?

-Ne olsun işte... Sadece felaket ve iğrençlik. Düşünsene dün Mısırlı aşçı işi bıraktı. Hizmetçi ve Fransız mürebbiye de ülkelerine dönmek için çocukları bırakacak.

-Ne kadar korkunç! Ne yapacaksın peki Susu?

-Onlarla beraber gideceğim.

-Kesinlikle haklısın. Artık bu ülkede yaşayamayız. Düşünsene, dün, geceyi geçirmek için Whitewav’a gittik. Ben uzun bir elbise ve yeni vizon kürkümü

⁴⁶ Orwell, **a.g.e.**, s.97.

⁴⁷ Osmanoglu, **a.g.e.**, s. 86.

giymiştım. Bununla beraber lokantanın sahibi akşam yemeğimizi saat 12'den önce bitirmemiz için ısrar etti. Çünkü korkuyormuş. Düşünsene Kuku geceyi geçirmek için başka hiçbir yer bulamadık ve 12 buçukta eve döndük.

-Şüphesiz bu köpeklerin yaşadığı gibi bir hayat. Göç etmeliyiz.

- Köpeklerden bahsetmişken, kedimiz Mary Antoinette'yi de bizimle beraber getireceğiz. Erkek kedimiz Anter'e gelince o kaçtı. Sana söylediğim gibi...Fransız mürebbiye ile beraber Paris'e gideceğiz. Paraları ona gönderdik. Bizi bu ülkeye, bu vahşete bu tuhaf şeylere bağlayan ne var ki?⁴⁸

Görüldüğü gibi bu zengin kesim, etraflarında yaşanan pek çok soruna rağmen bunlardan tamamen ayrı bir hayat sürmektedir.

Burada ayrıca Fromm'un bahsettiği, bir ihtiyaç nedeniyle değil de gösteriş için alınan nesnelerin yabancılaştırıcı etkisini de görmekteyiz. Bu tür insanları "beğenileriyle oynanmış" ve "yabancılaştırılmış tüketici" olarak niteleyen Fromm, onların aslında neler olup bittiğini gerçekten duyup bilmek istemediğini söylemektedir. Bu konuşmadaki iki kadın da ülkelerindeki bütün sorunlara rağmen bunları görmek istememekte, sadece kendi yabancılaşmış eğlenceleri engelleniyor diye üzülmemektedirler.

Bunların dışında, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında proleterler, *Kevâbîsu Beyrut* romanında evcil hayvanlar üzerinden gönderme yapılan insanlar, Fromm'un "duyma, akıl yürütme, sevme yetisini yitirmiş" ve "zorlama olmadan buyruklara uyan, önder olmadan güdülen, insan gibi davranan makineler ve makine gibi davranan insanlar üreten otomatlar"⁴⁹ diye tarif ettiği yabancılaşmış bireylere örnek oluşturmaktadır. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te Winston, proleterlerin ülkede bir değişim sağlama konusundaki güçlerini şu şekilde anlatmaktadır:

"Bir umut varsa proleterlerde olmalıydı, çünkü Parti'yi yok edecek güç ancak Okyanusya nüfusunun yüzde 85'ini oluşturan bu hor görülmüş kitlelerde harekete geçirilebilirdi. Parti içinden yıkılamazdı. Düşmanlarının, varsa tabii, bir araya gelmeleri, dahası birbirlerini tanımaları bile olanaksızdı. Efsanevi Kardeşlik örgütü varsa bile, ki gerçekten olabilirdi, üyelerinin iki üç kişiden fazla bir araya gelip toplanmaları kesinlikle mümkün değildi. Bir bakış, sesteki bir titreşim, fısıldanan bir sözcük bile isyan anlamına geliyordu. Oysa proleterler kendi güçlerinin bilincine bir varabilseler, belki gizli etkinlikler yürütmeye bile gerek kalmayacaktı. Yalnızca ayağa kalkıp, sırtına konan sinekleri savuşturan bir at gibi silkinmeleri yetecekti. İsteseler, Parti'yi

⁴⁸ es-Semmân, **a.g.e.**, s.66-67.

⁴⁹ Fromm, **Sağlıklı Toplum**, s.392.

akşamdan sabaha yerle bir edebilirlerdi. Hiç kuşkusuz, önünde sonunda akılları başlarına gelecekti. Gel gör ki!”

Winston bundan sonra bir gün sokakta duyduğu bağırma seslerini hatırlar ve beklediği ayaklanmanın gerçekleştiğini düşünür. Ancak seslere yaklaştığında durumun hiç de sandığı gibi olmadığını, bir grup kadının sadece birkaç eşya için kavga ettiklerini anlar.⁵⁰ Görüldüğü üzere artık işçi sınıfından bir kurtuluş umudu beklemek olanaksız hale gelmiştir. Onlar kendi küçük meseleleri içinde kaybolmuşlardır. Onlara üstten bir baskıya bile gerek duyulmadan kendilerine ne söylenirse onu yapacak hale gelmişlerdir.

Kavabisu Beyrut romanında ise anlatıcı proleterlerin bu haline benzeyen bir durumu evcil hayvanlar üzerinden anlatır. Kaçmaları için kafeslerinin kapıları açılabilir bile çıkmak için en ufak çaba göstermeyen hayvanlar, başlarında onlara baskı yapan dükkan sahibi olmasa bile onun öğrettiği şekilde davranmaktadırlar. Yazar bu durumu ülkedeki insanların durumuyla özdeşleştirir ve aynı zamanda kendi konumunu da sorgular:

“Günlerdir açmak için kıvrandığım yanan fare kapanına teslim oldum. Tıpkı evcil hayvan satıcısının dükkanındaki mahlukatların teslim olduğu gibi. Kendi kendime sordum: Acaba onlar gibi olmam ne kadar zamanımı alacak? Ne zaman onlar gibi olacağım? Ne zaman önümde özgürlüğün kapısı açılacak ve ben çıkmayacağım? Boyun eğme ve korkaklık ne zaman ikinci karakterim olacak? Ne zaman ovalarıma ve tarlalarıma ümitsizlik yerleşecek ve onların kuraklığında umudun yeşil bitkisi yeşermeyecek? Böyle bir şeyin bana olması mümkün mü? İç savaş beni ne zaman evcilleştirecek? Ve Beyrut halkı, bu vahşi savaş onları evcilleştirecek miydi, yoksa tam tersi mi olacaktı? Hepimiz evcilleştirilme yolunda değil miydik? Bazılarımız daha fazla ama hepimiz aynı yolda yürüyorduk. Ya da sadece bazılarımız mı? Fakat hepimiz yıllardır hayvan satıcısının dükkanındaki varlıklar gibi değil miyiz?⁵¹

Bununla beraber sonunda hem yazarın bu bahsettiği evcilleştirme işi gerçekleşmeden oradan kurtulması hem de hayvanların uzun süre aç kalmaları neticesinde isyan edip sahiplerini öldürmeleri *Kavabisu Beyrut*’ta insanların içinde bulundukları bu otomatlaşma sürecinden kurtulabilecekleri anlamına gelmektedir.

Kevâbîsu Beyrut romanında her şeyin daha iyi olabileceğiyle ilgili bir umut bulunmaktadır. Zira anlatıcı sonunda bir zırhlı araç yardımıyla mahsur kaldığı evinden kurtulmaktadır. Kurtulduktan sonraki günler kitapta fazla anlatılmasa da

⁵⁰ Orwell, **a.g.e.**, s.80-81.

⁵¹ es-Semmân, **a.g.e.**, s.108.

anlatıcı hayatını yeniden kurabilir ve aynı zamanda ülkesini kurtarmak için bir şeyler yapabilir ya da yazılarıyla halkı bilinçlendirmeye devam edebilir. Ancak *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te Winston'ın artık eskisi gibi olma ihtimali yoktur. Hem maruz kaldığı işkenceler hem de serbest bıraksalar bile peşini bırakmayacak olan Düşünce Polisi nedeniyle bütün duygularını yitirmiş, Parti'nin istemediği her türlü düşünceden soyutlanmıştır. O'Brien, Winston'a işkence sırasında söylediklerini gerçekleştirmiştir.

“Yelkenleri suya indirerek paçayı kurtaracağını sanıyorsan yanılıyorsun, Winston. Yoldan çıkanlar hiçbir zaman bağışlanmaz. Yaşamana izin versek bile, bizden asla kurtulamazsın. Bu işin sonu yok. Şimdiden bilesin. Seni öyle bir ezeceğiz ki, geri dönüşün olmayacak. Başına öyle işler gelecek ki, bin yıl yaşasan düzelemeyeceksin. Bir daha asla normal bir insanın duyumsadıklarını duyumsayamayacaksın. Yüreğindeki her şey ölmüş olacak. Bundan sonra sevgi nedir, dostluk nedir bilmeyeceksin; ne yaşama sevinci ne gülüp eğlenmek ne merak ne cesaret ne de dürüstlük, hepsinden yoksun kalacaksın. Bomboş bir adam olacaksın. Sıkıp içini boşalttıktan sonra, içine kendimizi dolduracağız.”⁵²

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'te hakim olan baskıcı güçler başarılı olmuş ve Winston'ı istedikleri şekle getirmişlerdir. Artık onlara karşı koyabilecek hatta karşı koymayı düşünebilecek durumda bile değildir. *Kevâbîsu Beyrut* romanında ise anlatıcı kendisini kurtarmaya gelen zırhlı aracın başarısız girişimlerinden sonra ümitsizliğe düşüp kurtulamayacağını düşünse de sonunda esir olduğu evden çıkmayı başarmıştır. Ancak, roman boyunca sürekli kendini ve ülkesindeki insanları evinin yanındaki dükkanda bulunan evcil hayvanlarla karşılaştıran anlatıcı, bir gün o hayvanları kurtarmak için kafeslerinin kapılarını açar. Hiçbirinin kaçmadığını, zorla çıkarttığı birkaç hayvanın da tekrar kafeslerine döndüğünü görünce bu durum onu deliye döndürür. Ülkesindeki insanların durumu da tıpkı bu hayvanlar gibidir. Kaçmayıp kaderlerine razı olmaktadır. Daha sonra birkaç kurtulma girişimi başarısız olunca gene o hayvanları hatırlar:

“Acıyla soruyorum: Acaba ben ümitsizliğe teslim olmadan, beni kurtarmak için yapılan herhangi bir çabayı reddetmeden ve sadece kalem aracılığıyla değil şiddetle de olsa devrimin seslerine teslim olmadan önce bunun gibi kaç başarısız deneyim yaşayacağım? Beni evcilleştirmek mümkün mü? Ben yırtıcı, vahşi at. Ben özgürlüğün, köylerin, dağların ve tan vaktinin çingenesi. Holiday inn'in keskin nişancısı beni evcilleştirmede başarılı olabilir mi?”⁵³

⁵² Orwell, **a.g.e.**, s. 277.

⁵³ es-Semmân, **a.g.e.**, s.108.

Bu girişimlerden sonra, gelen bir zırhlı araç onu alır ve kabus hayatı yaşadığı ve cehennem dediği bu ortamdan onu kurtarır. Her ne kadar oradan kurtulmuş olması ülkesi ve vatandaşları açısından bir ümit ışığının olduğunu gösterse de gidecek hiçbir yerinin olmaması yaşadığı yabancılık hissinin devam edeceğini de göstermektedir. Ayrıca denize attığı Yusuf'un eşyalarına ateş etmesi de sevgi duyduğu tek insanla aralarındaki bağı koparmıştır.

SONUÇ

Farklı ülkelerde, farklı toplumsal şartlar altında yaşamış olan iki yazarın, ülkelerinin durumu ve insanların halini, eleştirel bir bakış açısıyla anlatan romanlarının yabancılaşma olgusu bakımından karşılaştırılmasının yapıldığı bu çalışmada, yaşadıkları olaylar ve kendilerine uygulanan baskılar neticesinde insanların hem kendi benliklerine hem de etrafındaki insanlara nasıl yabancılaştığını gördük. 2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında yazılmış olan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanının hikayesi, her ne kadar gelecekte ve hayali bir ülkede geçiyor olsa da Orwell, savaş sonrasında bütün dünyada yaşanan gelişmeleri ele alıp varılabilecek en son noktayı göstermek istemiştir. Ulaşılan bu en son noktada insanlar artık birbirlerinden tamamen kopuk bir halde yaşamakta, en yakınlarına karşı bile sevgi ve güven duygusu taşımamaktadır. *Kevâbîsu Beyrut* romanında ise ülkede dini gruplar arasındaki kutuplaşma ve bu kutuplaşmanın sebep olduğu Lübnan İç Savaşı, bir arada, dayanışma içinde yaşaması gereken insanları birbirinden koparmış, çevrelerindeki herkesten yalıtılmış bir hayat sürmelerine neden olmuştur. Toplumun genelini etkileyen bu sorunlar yüzünden insanlar kendilerine bile yabancı hale gelmiştir.

Hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanının yazarı George Orwell, hem de *Kevâbîsu Beyrut* romanının yazarı Gâde es-Semmân yazdıkları eserlerde okuyucuya kendi hayatlarından kesitler sunmaktadır. Ancak bunu yaparken içinde bulundukları toplumun sorunlarına kayıtsız kalmamakta, eserlerinde çoğunlukla bu sorunları ele almaktadırlar. Her iki eser de yazıldıkları dönemin izlerini taşımaktadır. *Kevâbîsu Beyrut* Lübnan İç Savaşı sırasında yaşananları gözler önüne sererken, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, eğer dikkatli olunmazsa Hitler ve Stalin yönetimlerinin insanlara uyguladığı baskıların bütün dünyaya yayılabileceğiyle ilgili bir uyarı niteliğindedir.

Yerler ve koşullar farklı olsa da iki romanda da insanların yaşadığı sorunlar benzerlik göstermektedir. Toplumun genelini etkileyen uygulamalar ve devam eden savaş hali nedeniyle bireyler güçsüzlük duygusu altında ezilmekte, çaresizlik içinde kıvrınmaktadır. Yönetimde bulunan güçlerin, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*’te “Büyük Birader”, *Kevâbîsu Beyrut*’ta keskin nişancı vasıtasıyla uyguladığı psikolojik baskı

neticesinde insanlar, kendi hayatları üzerindeki kontrolü tamamen kaybetmiş durumdadırlar. Bu şartlar altında yaşayan insanlar, Marx'ın işçisinin üretim sürecindeki durumuna benzemektedir. Hiçbir kontrol yetkilerinin olmadığı bir üretim sürecinde çalışmak zorunda kalan işçiler gibi, bu romanlardaki insanlar etraflarında yaşanan olaylara sadece seyirci kalmakta bu nedenle de yabancılaşma yaşamaktadırlar.

Ayrıca, hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* hem de *Kevâbîsu Beyrut* romanlarında karakterler yaşadıkları toplumda olup bitenlere bir anlam verememekte, bazen de bu durumun neden olduğu sıkıntılar neticesinde kendilerine uygun olmayan, genel kabul görmüş değerlerle bağdaşmayacak bir şekilde davranabilmektedir. Bu da Seeman'in saydığı yabancılaşma çeşitlerinden anlamsızlık ve normsuzluğa örnek oluşturmaktadır.

Yalnızlık hissi ve bireyin, etrafındaki insanlarla düzgün ilişkiler kuramaması anlamına gelen sosyal yalıtılmışlık ise her iki romanda da yoğun bir şekilde hissedilmektedir. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te ülkenin yönetimini elinde bulunduran güçler, insanlar arasındaki bütün bağları koparmaya çalışmakta, böylece iktidarını sonsuza kadar sürdürmeyi amaçlamaktadır. Zira kimsenin kimseye güvenmediği bir ortamda insanların bir araya gelip onlara baş kaldıracılabilmesi de mümkün değildir. *Kevâbîsu Beyrut* romanında ise keskin nişancı yüzünden dışarıya çıkamayan insanlar, zorunlu olarak dış dünyadan yalıtılmışlardır. Bununla birlikte bir arada olan insanlar arasında bile bir uzaklık bulunmaktadır. Düzgün bir ilişki kurmanın mümkün olmadığı böyle bir toplumda insanlar aile bireylerinden birinin ölümüne bile kayıtsız kalabilmektedir.

Kendilerinin dışında gelişen olaylar ve uygulanan baskılar neticesinde hayatları üzerindeki kontrollerini kaybeden insanlar sonunda kendilerine de yabancılaşmaktadırlar. Çünkü bulundukları ortamlarda potansiyellerinin farkına varamamakta, kendilerini gerçekleştirme şansı bulamamaktadırlar.

Bunların dışında, incelediğimiz her iki romanda da başka yabancılaşma çeşitleri de bulunmaktadır. İki romanda da kendileri gibi davranamayan, duygu ve düşüncelerini olduğu gibi ifade etme şansı bulamayan insanlar kendilerine

yabancılaşmakta, kitle iletişim araçlarının etkisiyle düzgün bir iletişim kurma imkanına sahip olamayan insanlar arasındaki uzaklık giderek artmaktadır. Ayrıca, bütün bu saydıklarımızın dışında, olanlardan hiçbir şikayeti olmayan, kendilerine dayatılan hayatı tam olarak sindirmiş bireyler de yabancılaşmanın başka bir çeşidini oluşturmaktadır.

Bu saydıklarımızdan anlaşılmaktadır ki, hem *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te hem de *Kevâbîsu Beyrut* romanında bütün toplumu kuşatan bir yabancılaşma durumu bulunmaktadır. Ülkeler ve toplumlar farklı olsa da sorunlar ortak olduğundan insanlar üzerindeki etkileri de benzerlik göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad Abuzeid, Ahmad Elsayyad: **The Theme of Alienation in the Major Novels of Thomas Hardy**, Doktora Tezi, Glasgow Üniversitesi, 1987.
- Akarsu, Bedia: **Çağdaş Felsefe Akımları**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1979.
- Alkan, Türker, Doğu Ergil: **Siyaset Psikolojisi: Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma**, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 1980.
- Aptheker, Herbert (ed.): **Marxism and Alienation**, New York, Humanities Press, 1965.
- Arato, Andrew, Paul Breines: **The Young Lukacs and The Origins of Western Marxism**, New York, The Seabury Press, 1979.
- Arkonaç, Oğuz: **Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü İngilizce-Türkçe**, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri, 1999.
- Atiker, Erhan: **Modernizm ve Kitle Toplumu**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.
- Aydoğan, Oya Buhara, Ufuk Ege Uygur: “II. Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’de Toplumsal Hayat, Sınıf Sistemi ve Yabancılaşma”, **AÜDTFC, Antropoloji Dergisi**, S. 33, Haziran 2017.
- Bakırcıoğlu, Rasim: **Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2006.
- Balık, Macit: “Edip Cansever’in Tragedyalar’ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. IV, S. 18, Yaz 2011, s. 7-23.

- Berakat, Halim: “Alienation: A Process of Encounter between Utopia and Reality,” **The British Journal of Sociology**, C. XX. S. 1, Mart 1969, s.1-10.
- Berakat, Halim **el-İğtirâb fi’s-sekâfeti’l-Arabiyye : metâhâtü’l-insan beyne’l-hilm ve’l-vâkı’,** Beyrut, Merkezü Diraseti’l-Vahdeti’l-Arabiyye, t.y.
- Berger, Peter L., Brigitte **Modernleşme ve Bilinç**, çev. Cevdet Cerit, Berger, Hansfried İstanbul, Pınar yayınları, 1985.
Kellner:
- Berman, Marshall: **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, çev. Bülent Peker, Ümit Altuğ, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.
- Bilgin, Nuri: **Sosyal Psikoloji Sözlüğü: kavramlar, yaklaşımlar**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2003.
- Campbell, Sally Howard: **Rousseau and the Paradox of Alienation**, Maryland, Lexington Books, 2012.
- Cevizci, Ahmet: **Felsefe Sözlüğü**, Ankara, Ekin Yayınları, 1996.
- Clarke, Peter: **Hope and Glory**, London, Penguin Books, 1996.
- Çüçen, Kadir: **Heidegger’da Varlık ve Zaman**, Bursa, Asa Kitabevi, 1997.
- Daho, Lehsen: “İğtirâbu’l-Mustalah: Ezmet Mefhum ve Tağrîb Huviyye” **Mecellet Makâlid**, S. 1, 2011, s.163-168.

- Demir, Zafer: “Karl Marx’ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma ve Sonuçları”, **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, C. III, S. 5, 2018, s.63-74.
- Demirer, Temel, Sibel Özbudun: **Yabancılaşma**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1998.
- Donohue, John J., Leslie Tramontini: **Crosshatching in Global Culture : A Dictionary of Modern Arab Writers : an updated English version of R.B. Campbell's "Contemporary Arab Writers"**, 2 c., Beyrut, Ergon in Kommission, 2004, C. II.
- Ecevit, Yıldız: “Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma”, **Virgül**, S. 14, Aralık 1998, ss.45-47.
- Ege, Ufuk: **Batı Kültüründe Yabancılaşma Kuramları ve David Storey’nin Romanlarında Yabancılaşma Teması**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2000.
- Elimelekh, Geula: **Arabic Prison Literature: Resistance, Torture, Alienation and Freedom**, ed. Sasson Somekh, Alexander Borg, Wiesbaden, Harrassowitz, 2014.
- es-Semmân, Gâde: **Kevâbîsu Beyrut**, 10.bs., Menşûrat Gâde es-Semmân, Beyrut, 1976.
- Fromm, Erich: **Sağlıklı Toplum**, çev. Yurdanur Salman, Zeynep Tanrıseven, İstanbul, Payel Yayınevi, 1982.
- Fromm, Erich: **Özgürlükten Kaçış**, çev. Şemsa Yeğin, 2.bs, İstanbul, Payel Yayınları, 1993.

- Heidegger, Martin: **Varlık ve Zaman**, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.
- İlhan, Nilüfer: “Yabancılaşma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. V, S. 20, Kış 2012, s. 41-59.
- İzzet, Edîb, Semer Rûhî Faysal, Hasan Hamîd (Haz.): **Terâcim A’dâ’ İttihâdi’l-Küttâbi’l-Arab fi Suriye ve’l-Vatani’l-Arabî**, 4.bs., Dimaşk, İttihâdü’l-Küttâbi’l-Arab Yayınları, 2000.
- Kabbânî, Halid: “el-Ezmetü’l-Lübnâniyye fi Muhîtiha’d-Dâhilî” **Lübnan fi tarihihi ve tüراسihi**, ed. Adil İsmail, Beyrut, Merkezü’l-Hariri’s-Sekâfî, 1993, 2.c., s. 729-758.
- Kanungo, Rabindra N.: “Alienation and Impowerment: Some Ethical Imperatives in Business,” **Journal of Business Ethics**, 11 Mayıs, 1992, s. 413-422.
- Kırılmaz, Harun, Fatma Ayparçası: “Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları” **İnsan ve İnsan**, Yıl:3, S. 8, Bahar 2016, s. 32-58.
- Kızılçelik, Sezgin, Yaşar Erjem: **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Ankara, Atilla Kitabevi, 1994.
- Kızıltan, Güven Savaş: **Kişinin Silinen Yüzü: Çağımızda Yabancılaşma Sorunu**, İstanbul, Metis Yayınları, 1986.
- Laga, Ali Muhammed: **el-İtticahatü’s-siyasiyye fi Lübnan: 1920-1982**, Beyrut, Müessesetü’r-Risale, 1991.

- Lukacs, Georg: **The Young Hegel: Studies in the Relations Between Dialectics and Economics**, Cambridge, MIT Press, 1976.
- Lukacs, György: **Tarih ve Sınıf Bilinci**, çev. Yılmaz Öner, İstanbul, Belge Yayınları, 1998.
- Marcek, Tamara: **Alienation, Isolation and Re-establishment of Identity in British Modernist Novels**, Yüksek Lisans Tezi, J.J. Strossmayer Üniversitesi, Osijek, 2016.
- Marcuse, Herbert: **Tek Boyutlu İnsan: ileri endüstriyel toplumun ideolojisi üzerinde inceleme**, çev. Seçkin Çağan, İstanbul, May Yayınları, 1968.
- Marx, Karl: **Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi**, çev. Mehmet Selik, 2.bs., Ankara, Sol Yayınları, 1966, 1.c., 1.kt.
- Marx, Karl: **1844 El Yazmaları**, çev. Murat Belge, İstanbul, Birikim Yayınları, 2000.
- Meisami, Julie Scott, Paul Starkey (ed.): **Encyclopedia of Arabic Literature**, , 2.cilt, London, Rotledge, 1998
- Mills, Charles Wright: **İktidar Seçkinleri**, çev. Ünsal Oskay, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1974.
- Milton, John: **Paradise Lost**, DjVu Editions E-books, 2001.
- Mitchell, G. Duncan (ed.): **A New Dictionary of Sociology**, London, Routledge&Kegan Paul, 1981.
- Morgan, Kenneth O. (ed.): **The Oxford History of Britain**, Oxford, Oxford University Press, 2001

- Mustafa, İbrahim ve dğr.: **el-Mu‘cemü’l-Vasît**, 2 cilt, Kahire, Mecmau‘ el-Luğati’l-Arabî, 1961, C.II.
- Nuayme, Ali Mutşir, “Devâfi‘ İğtirâbi’z-Zâti fi Şi‘r İbn Şüheyd el-Emanî Haz’âl Gadban, Endelusî” **Havliyyetü’l-Munteda**, C. I, S. 36, 2018, s. 67-84.
- Ofluoğlu, Gökhan, Ozan Büyükyılmaz, “Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri”, **Kamu-İş Dergisi**, C. X, S. 1, 2008, s. 113-144.
- Ollman, Bertell: **Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı**, İstanbul, Yordam Kitap, 2012.
- Orwell, George: **1984**, çev. Celal Üster, 59.bs Can Sanat Yayınları, 1984.
- Orwell, George: **A Collection of Essays**, New York, Doubleday Anchor Books, 1954.
- Orwell, George: **George Orwell’dan Seçmeler**, çev. M. Selami Çekmegil, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1989.
- Osmanoğlu, Ömer: “Hegel’den Marcuse’ye Yabancılaşma Olgusu”, **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Yıl:2 S. 3, 2016, s. 65-92.
- Receb, Mahmud: **el-İğtirab Sîrat Mustalah**, 3. bs., Kahire, Dâru’l-Meârif, 1988.
- Rousseau, Jean-Jacques: **Emile ya da çocuk eğitimi üzerine**; çev. Mehmet Baştürk, Yavuz Kızılçim, Ankara, Kilit Yayınları, 2013.
- Rousseau, Jean-Jacques: **Toplum Sözleşmesi**, çev. Alpagut Erenulu, Ankara, Öteki yayınevi, 1996.

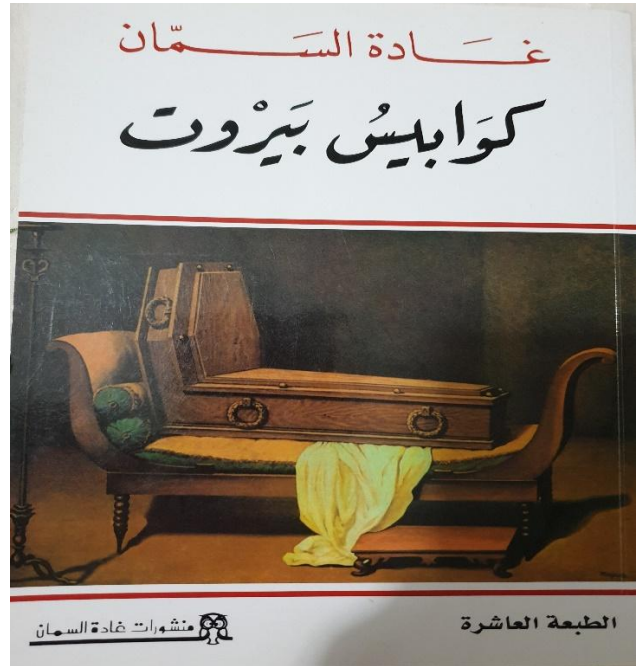
- Rufâ'îye, Yasin: “Gâde es-Semmân el-Ebcediyye Hurriyyetî” **Rivâye İsmuha Suriye**, 3 c., ed. Nebil Salih, y.y., 2007, C. III, s. 1491-1501.
- Safiyye, Abdullah b.: “İşkâliyyetü'l-İğtirâb fî Rivâyeti Rical fî's-Şems li Ğassân Kenefânî Seyrûratü es-Serd ve Suâlû'l-Keynûne”, **Mecellet Âfâk li'l-Ulûm**, el-Celfe Üniversitesi, S. 7, Mart 2017, s.20-27.
- Sarısaltık, Ceren: **1975 Lübnan İç Savaşı ve Ortadoğu Politikası**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1999.
- Sartre, Jean-Paul **Varoluşçuluk**, çev. Asım Bezirci, 12.bs., İstanbul, Say Yayınları, 1996.
- Schacht, Richard: **Alienation**, London, George Allen&Unwin Ltd., 1971.
- Seeman, Melvin: “Alienation Studies”, **Annual Review of Sociology**, C. I, 1975, s.91-123.
- Seeman, Melvin: “On The Meaning of Alienation”, **American Sociological Review**, C. XXIV, S. 6, Aralık 1959, s. 783-791.
- Seigneuret, Jean-Charles: **Dictionary of Literary Themes and Motifs**, New York, Greenwood Press, 1988.
- Tarakçı, Mustafa: **Askeri ve Siyasi Açidan Lübnan İç Savaşı: 1975-1990 yılları arası**, y.y, t.y.
- Tolan, Barlas: **Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:132, 1980.

- Tuğcu, Tuncar: **Yabancılaşma Problemi: Hıristiyanlığın ve Marksizm'in Kökleri**, Ankara, Alesta Yayınevi, 2002
- Wadhams, Stephen (Der.): **Remembering Orwell**, Ontario, Penguin Books, 1984.
- Wallace, Ruth A., Alison Wolf: **Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, çev. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas, İzmir, Punto Yayıncılık, 2004.
- Wasson, Ellis: **A History of Modern Britain: 1714 to the present**, Oxford, Wiley-Blackwell, 2010.
- Williams, Raymond: **Orwell**, çev. Nejat Bayramoğlu, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1985.
- Zeidan, Joseph T.: **Arab Women Novelists: The Formative Years and Beyond**, Albany, State University of New York Press, 1995.
- Zitta, Victor: **Georg Lukacs' Marxism Alienation, Dialectics, Revolution**, Netherlands, Springer Science+Business Media, 1964.

EKLER: RESİMLER

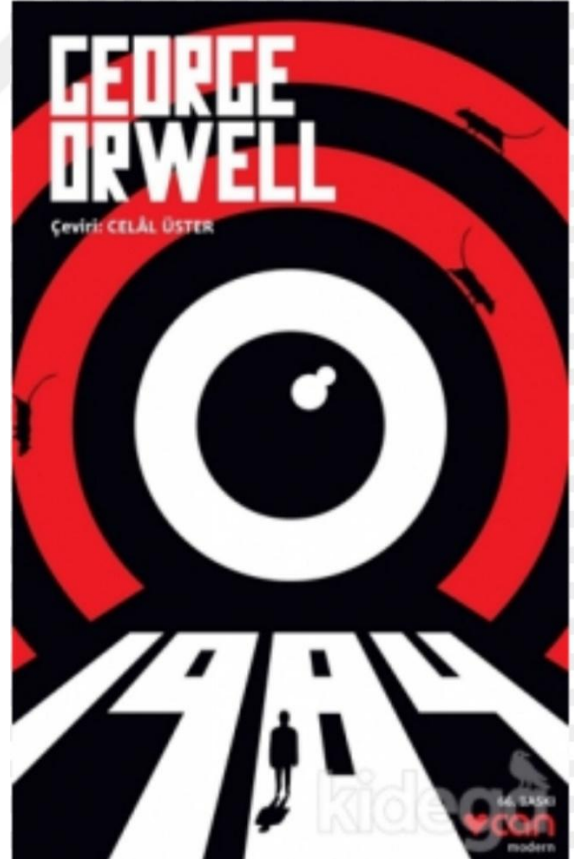
Resim 1: Gâde es-Semmân

Resim 2: Kevâbisu Beyrut kitap kapağı

Resim 3: George Orwell

Resim 4: 1984 kitap kapağı